

Τ.Ε.Ι. ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η τυπολογία των γονέων με βάση το συναισθηματικό δεσμό με το παιδί
τους (από την πλευρά των εφήβων)»

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

Τζαμαλούκα Γεωργία

ΣΥΝΤΑΚΤΡΙΑ

Κοκκώνη Σοφία

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2009

«Τα παιδιά σας δεν είναι παιδιά σας. Είναι οι γιοί και οι κόρες της επιθυμίας της Ζωής για τον εαυτό της. Έρχονται με μέσο εσάς αλλά όχι από εσάς και παρόλο που είναι μαζί σας, δε σας ανήκουν. Μπορείτε να τους δώσετε την αγάπη σας, μα όχι και τις σκέψεις σας, γιατί έχουν τις δικές τους. Μπορείτε να στεγάσετε τα σώματά τους, μα όχι και τις ψυχές τους, γιατί οι ψυχές τους κατοικούν στο σπίτι του αύριο, το οποίο δεν μπορείτε να επισκεφθείτε, ούτε καν στα όνειρά σας. Μπορείτε να παλέψετε να γίνετε σαν αυτά, μα μην προσπαθείτε να τα κάνετε σαν και εσάς».

Χαλίλ Γκιμπράν

Πρόλογος

Η εκπόνηση της παρούσας πτυχιακής μελέτης πραγματοποιήθηκε κατά το ακαδημαϊκό έτος 2008-2009 στο πλαίσιο της ολοκλήρωσης των προπτυχιακών μου σπουδών στο Ανώτατο Τεχνολογικό Ίδρυμα Ηρακλείου Κρήτης, στο τμήμα Κοινωνικής Εργασίας.

Αρχικά θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες σε όλους όσους βοήθησαν, είτε έμμεσα, είτε άμεσα, να ολοκληρωθεί επιτυχώς η παρούσα πτυχιακή εργασία. Αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου κα. Τζαμαλούκα Γεωργία, για την πολύτιμη βοήθειά της, τις συμβουλές, την καθοδήγηση που μου παρείχε, καθώς και για την κατανόηση και εμπιστοσύνη που μου έδειξε.

Έπειτα θα ήθελα να ευχαριστήσω πολύ την οικογένειά μου, τους φίλους μου και τα αγαπημένα μου πρόσωπα, για την υπομονή και συμπαράσταση που έδειξαν όλο αυτό το διάστημα της συγγραφής της πτυχιακής μελέτης, καθώς και την στήριξη και την ενθάρρυνση που μου παρείχαν ανά πάσα στιγμή.

Στο σημείο αυτό θεωρώ αναγκαίο να ευχαριστήσω τα σχολεία και τα φροντιστήρια που με φιλοξένησαν για την ολοκλήρωση της διαδικασίας συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων, τους διευθυντές καθώς και τους καθηγητές που μου αφιέρωσαν κάποιες ώρες από την διδασκαλία τους, μα πάνω απ' όλα τους μαθητές που δέχτηκαν ανιδιοτελώς να συνεργαστούν μαζί μου για την συμπλήρωση των ερωτηματολογίων, χωρίς την συμμετοχή των οποίων η πραγματοποίηση της έρευνας θα ήταν πρακτικά αδύνατη.

Τέλος δε θα μπορούσα να παραλείψω να αφιερώσω την πτυχιακή αυτή εργασία, σε έναν άνθρωπο που αποτέλεσε συνοδοιπόρο στη ζωή μου, ενέπνευσε τα όνειρα και τις επιθυμίες μου, πίστεψε στις δυνατότητες μου και εμένα και η συνεισφορά του, σε πολλούς τομείς της ζωής μου, υπήρξε για εμένα ό, τι πολυτιμότερο.

Αφιερώνεται στον Ιωάννη Κασωτάκη.

Κοκκώνα Σοφία

08/06/09

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....σελ.10

Α. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο : Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

- 1.1 Ιστορική ανασκόπηση του θεσμού της οικογένειας – θεωρητικές προσεγγίσεις.....σελ.14
- 1.2 Γενικά χαρακτηριστικά της οικογένειαςσελ.16
- 1.3 Λειτουργίες της οικογένειας.....σελ.17
- 1.4 Σκοποί της σύγχρονης οικογένειαςσελ.22

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο : Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ

- 2.1 Ιστορική αναδρομήσελ.23
- 2.2 Η συμβολή και ο ρόλος της μητέρας στην ανάπτυξη του παιδιού.....σελ.25
- 2.3 Η συμβολή και ο ρόλος του πατέρα στην ανάπτυξη του παιδιού.....σελ.27
- 2.4 Η συμμετοχή του πατέρα στην φροντίδα του παιδιούσελ.32
- 2.4.1 Παράγοντες που σχετίζονται με το παιδί.....σελ.33
- 2.4.2 Παράγοντες που σχετίζονται και με τους δυο γονείςσελ.35
- 2.5 Ψυχοκοινωνικές επιδράσεις στα εκτός γάμου παιδιάσελ.39
- 2.5.1. Περίπτωση μονογονεϊκής οικογένειας από εκούσια μονογονεϊκότητα..σελ.41

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο :ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

- 3.1 Η αναζήτηση των καθοριστικών παραγόντων της προσωπικότητας.....σελ.43
- 3.2 Η επίδραση των γονέων στην διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού.....σελ.44
- 3.3 Γονείς και συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιούσελ.46
- 3.4 Η στάση των γονιών και η ανάλυσή της.....σελ.48
- 3.5 Η συμπεριφορά της οικογένειας απέναντι στον έφηβοσελ.50
- 3.5.1. Σχέσεις γονέων – εφήβων.....σελ.51
- 3.6 Η στάση των γονέων κατά την ανάπτυξη της εφηβείαςσελ.58

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο : ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΓΟΝΕΩΝ

- 4.1 Οι τύποι γονέων: εννοιολογικοί ορισμοίσελ.60
- 4.2 Παιδί και γονείς – Καταστάσεις του εγώ.....σελ. 68
- 4.2 Οι διαφορετικοί τύποι γονέων και οι επιπτώσεις τους στην παιδική συμπεριφορά.....σελ.71

B. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. Σκοπός και στόχοι έρευνας.....σελ.74
3. Ερευνητικές Υποθέσεις Εργασίας.....σελ. 74
2. Συμμετέχοντες.....σελ.74
- Πίνακας 1:** Απλές κατανομές μαθητών ανά τάξη φοίτησηςσελ.75
- Γράφημα 1:** Απλές κατανομές μαθητών ανά τάξη φοίτησης.....σελ.75
3. Διαδικασία συμπλήρωσης ερωτηματολογίων.....σελ.76
4. Ερευνητικά μέσα και μεθοδολογία ανάλυσηςσελ.76
- 4.1 1^ο Ερωτηματολόγιο: «*Parental Bonding Instrument (PBI)*»σελ.76
- Πίνακας 2:** Βαθμολόγηση ερωτήσεων για την φροντίδα και την προστασία.....σελ.78
- Πίνακας 3:** Τυπολογία γονέων.....σελ.80
- 4.2 2^ο Ερωτηματολόγιο: «*Hopelessness Scale for Children*».....σελ.80
- 4.3 Αξιοπιστία μέτρησης οργάνων.....σελ.81
- Πίνακας 4:** Αξιοπιστία μέτρησης των κλιμάκων της έρευνας σε τιμές α με την μέθοδο Cronbach.....σελ 81
- 4.4 Στατιστική ανάλυση.....σελ. 82
5. Αποτελέσματα και περιγραφική ανάλυση δεδομένων.....σελ.83
- 5.1 Κοινωνικοδημογραφικά στοιχεία.....σελ.83
- Πίνακας 5:** Φύλο παιδιού.....σελ.83
- Γράφημα 2:** Φύλο παιδιού.....σελ.83
- Πίνακας 6 :** Ηλικία παιδιού.....σελ.84
- Γράφημα 3:** Ηλικία παιδιού.....σελ.84
- Πίνακας 7 :** Συχνότητες εμφάνισης κ συν. ποσ. συμμετοχής ηλικιών.....σελ.85

Πίνακας 8: Συχνότητες εμφάνισης κ συνολικό ποσοστό αριθμού αδελφών δείγματος.....	σελ.85
Γράφημα 4: Αριθμός αδελφών.....	σελ.86
Πίνακας 9: Αδελφική σχέση.....	σελ.86
Πίνακας 10: Ηλικία πατέρα.....	σελ.87
Γράφημα 5: Ηλικία πατέρα.....	σελ.87
Πίνακας 11: Ηλικία μητέρας.....	σελ.87
Γράφημα 6: Ηλικία μητέρας.....	σελ.88
Πίνακας 12: Οικογενειακή κατάσταση γονέων.....	σελ.89
Γράφημα 7: Οικογενειακή κατάσταση γονέων.....	σελ.89
Πίνακας 13: Επίπεδο μόρφωσης πατέρα.....	σελ.89
Γράφημα 8: Επίπεδο μόρφωσης πατέρα.....	σελ.90
Πίνακας 14: Επίπεδο μόρφωσης μητέρας.....	σελ.91
Γράφημα 9: Επίπεδο μόρφωσης μητέρας.....	σελ.92
Πίνακας 15: Επάγγελμα πατέρα.....	σελ.92
Γράφημα 10: Επάγγελμα πατέρα.....	σελ.93
Πίνακας 16: Επάγγελμα μητέρας.....	σελ.94
Γράφημα 11: Επάγγελμα μητέρας.....	σελ.94
5.2 Δείκτες φροντίδας και προστασίας μητέρας.....	σελ.95
Πίνακας 17: Δείκτης φροντίδας μητέρας.....	σελ.95
Πίνακας 18: Συχνότητα εμφάνισης και συν. ποσ. δείκτη φροντίδας μητέρας.....	σελ.95
Γράφημα 12: Δείκτης φροντίδας μητέρας.....	σελ.96
Πίνακας 19: Δείκτης προστασίας μητέρας.....	σελ.97
Πίνακας 20: Συχνότητα εμφάνισης και συν. ποσ. δείκτη προστασίας μητέρας.....	σελ.97
Γράφημα 13: Δείκτης προστασίας μητέρας.....	σελ.98
5.2.1 Τυπολογία μητέρας.....	σελ.99
Πίνακας 21: Τυπολογία μητέρας.....	σελ.99
Γράφημα 14: Τυπολογία μητέρας.....	σελ.100
5.3 Δείκτες φροντίδας και προστασίας πατέρα.....	σελ.101
Πίνακας 22: Δείκτης φροντίδας πατέρα.....	σελ.101

Πίνακας 23: Συχνότητα εμφάνισης και συνολικό ποσοστό δείκτη φροντίδας πατέρα.....σελ.101	σελ.101
Γράφημα 15: Δείκτης φροντίδας πατέρα.....σελ.102	σελ.102
Πίνακας 24: Δείκτης προστασίας πατέρα.....σελ.103	σελ.103
Πίνακας 25: Συχνότητα εμφάνισης και συν. ποσ. δείκτη προστασίας πατέρα.....σελ.103	σελ.103
Γράφημα 16: Δείκτης προστασίας πατέρα.....σελ.104	σελ.104
5.3.1. Τυπολογία πατέρα.....σελ.105	σελ.105
Πίνακας 26: Τυπολογία πατέρα.....σελ.105	σελ.105
Γράφημα 17: Τυπολογία πατέρα.....σελ.105	σελ.105
5.4 Δείκτης νεανικής απελπισίας.....σελ.106	σελ.106
Πίνακας 27: Συνολικές απαντήσεις ερωτηματολογίων απελπισίας.....σελ.106	σελ.106
Πίνακας 28: Δείκτης νεανικής απελπισίας.....σελ.107	σελ.107
Γράφημα 18: Δείκτης νεανικής απελπισίας.....σελ.108	σελ.108
6. Στατιστική ανάλυση των δεδομένων της έρευνας.....σελ.110	σελ.110
6.1 Αποτελέσματα ANOVA.....σελ.112	σελ.112
6.1.1. ANOVA: Φύλο παιδιού – νεανική απελπισία – τυπολογία.....σελ.112	σελ.112
Πίνακας 1 (αποτελέσματα ANOVA): Φύλο παιδιού ως προς τη νεανική απελπισία και την τυπολογία.....σελ.112	σελ.112
1^ο Γράφημα μέσω των τιμών (ANOVA): Τυπολογία μητέρας σε σχέση με το φύλλο του παιδιού.....σελ.113	σελ.113
6.1.2. ANOVA : Αδελφική σχέση – νεανική απελπισία – τυπολογία.....σελ.114	σελ.114
Πίνακας 2 (αποτελέσματα ANOVA): Αδελφική σχέση ως προς νεανική απελπισία και τυπολογία.....σελ.114	σελ.114
2^ο Γράφημα μέσω των τιμών (ANOVA): Αδελφική σχέση ως προς τη νεανική απελπισία.....σελ.115	σελ.115
3^ο Γράφημα μέσω των τιμών (ANOVA): Αδελφική σχέση ως προς την τυπολογία της μητέρας.....σελ.116	σελ.116
6.1.3. ANOVA : Οικογενειακή κατάσταση – νεανική απελπισία – τυπολογία.....σελ.118	σελ.118

Πίνακας 3 (αποτελέσματα ANOVA): Οικογενειακή κατάσταση ως προς τη νεανική απελπισία και την τυπολογία γονέων.σελ.118	
4^ο Γράφημα μέσων τιμών (ANOVA): Οικογενειακή κατάσταση ως προς την νεανική απελπισία.....σελ.119	
5^ο Γράφημα μέσων τιμών (ANOVA): Οικογενειακή κατάσταση ως προς την τυπολογία του πατέρα.....σελ.120	
6^ο Γράφημα μέσων τιμών (ANOVA): Οικογενειακή κατάσταση ως προς την τυπολογία της μητέρας.σελ.121	
6.1.4. ANOVA : Τυπολογία μητέρας – νεανική απελπισία.....σελ.122	
Πίνακας 4 (αποτελέσματα ANOVA): Τυπολογία μητέρας ως προς τη νεανική απελπισία των παιδιών.....σελ.122	
7^ο Γράφημα μέσων τιμών (ANOVA): Τυπολογία της μητέρας ως προς την νεανική απελπισία των παιδιών.....σελ.122	
6.1.5. ANOVA : Τυπολογία πατέρα – νεανική απελπισία.....σελ.123	
Πίνακας 5 (αποτελέσματα ANOVA): Τυπολογία πατέρα ως προς τη νεανική απελπισία των παιδιών.....σελ.123	
8^ο Γράφημα μέσων τιμών (ANOVA): Τυπολογία του πατέρα ως προς την νεανική απελπισία των παιδιών.σελ.124	
6.1.6. ANOVA : Φροντίδα μητέρας – νεανική απελπισία.....σελ.125	
Πίνακας 6 (αποτελέσματα ANOVA): : Φροντίδα μητέρας ως προς τη νεανική απελπισία των παιδιών.....σελ.125	
9^ο Γράφημα μέσων τιμών (ANOVA): Φροντίδα μητέρας ως προς την νεανική απελπισία των παιδιών.σελ.126	
6.1.7. ANOVA : Προστασία πατέρα – νεανική απελπισία.....σελ.127	
Πίνακας 7 (αποτελέσματα ANOVA): Προστασία πατέρα ως προς τη νεανική απελπισία των παιδιών.....σελ.127	
10^ο Γράφημα μέσων τιμών (ANOVA): Προστασία πατέρα ως προς την νεανική απελπισία των παιδιών.σελ.128	
7. Συσχετίσεις δεδομένων της έρευνας.....σελ.128	
Πίνακας 1: Πίνακας συσχετίσεων για την φροντίδα, την προστασία και την νεανική απελπισία.....σελ.129	

ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	σελ.131
ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	σελ. 133
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ – ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ.....	σελ. 134
ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ.....	σελ. 137
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ. 138
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	σελ. 142
Ερωτηματολόγιο μητέρας	σελ. 145
Ερωτηματολόγιο πατέρα	σελ. 146
Ερωτηματολόγιο νεανικής απελπισίας.....	σελ.147
Πίνακες.....	σελ. 148

Εισαγωγή

Η οικογένεια αποτελεί την κυριότερη μορφή οργάνωσης του ατομικού αλλά και του συλλογικού βίου των ανθρώπων, καθώς είναι η πρώτη κοινωνική ομάδα, στην οποία το άτομο εντάσσεται. Ο άνθρωπος δηλαδή από τα πρώτα στάδια της ζωής του βρίσκεται μαζί με ένα σύνολο προσώπων, με τους οποίους συνδέεται με ισχυρούς, αμοιβαίους και συναισθηματικούς δεσμούς. Για το λόγο αυτό η οικογένεια διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο για την μετέπειτα εξέλιξη μιας προσωπικότητας μεταδίδοντας σε αυτήν, μέσα από ποικίλους μηχανισμούς, πρότυπα συμπεριφοράς, δεξιότητες επικοινωνίας, αντιλήψεις για τον τρόπο διαβίωσης και συστήματα αξιών. Υιοθετούνται έτσι στοιχεία που καθιστούν ένα άτομο ικανό να αποτελέσει μέρος του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου, να ολοκληρώσει την ψυχοσύνθεσή του και να διαμορφώσει την αυθεντικότητα και την ατομικότητα του χαρακτήρα του.

Η οικογένεια αποτελεί μια καθολική και διαχρονική οντότητα, που εκτός από τα παραπάνω, συμβάλλει καθοριστικά στην διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και συγκρότησης, στην πολιτισμική αναπαραγωγή του συνόλου και στην διατήρηση της κοινωνικής ταυτότητας του ατόμου. Το κάθε μέλος της οικογένειας αναλαμβάνει και διαδραματίζει ένα διαφορετικό ρόλο, επηρεάζοντας τη σχέση μεταξύ τους και ο οποίος λίγο ή πολύ συμβάλλει στην ομαλή λειτουργία της αλλά και στην μετέπειτα εξέλιξή της.

Ωστόσο όσον αφορά στο ρόλο που διαδραματίζει ο καθένας από τους γονείς και οι δύο συμβάλλουν λίγο ή πολύ στη διαμόρφωση και στην εξέλιξη της προσωπικότητας του παιδιού, επηρεάζοντάς το σημαντικά στην μετέπειτα ζωή του. Αυτό που είναι σημαντικό και το οποίο αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι η διερεύνηση των διαφορετικών τύπων γονέων. Όπως είναι φυσικό όλοι οι γονείς δεν έχουν την ίδια στάση στα παιδιά τους ούτε έχουν την ίδια αντιμετώπιση στα προβλήματα της αγωγής τους και αυτή η συμπεριφορά, εξαρτάται από τον τρόπο που έχουν μεγαλώσει οι ίδιοι, τι είδους αγωγή έχουν πάρει από τους δικούς τους γονείς, από το περιβάλλον που έχουν ζήσει και μεγαλώσει και από την προσωπικότητα και τον χαρακτήρα τους. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν κάποια εσωτερικά χαρακτηριστικά στην προσωπικότητα του κάθε ατόμου που καθορίζουν την συμπεριφορά των γονέων και διαμορφώνουν τον τύπο της.

Τα παραπάνω αποτέλεσαν μέρος του προβληματισμού που διέπει την παρούσα εργασία. Στόχος είναι η διερεύνηση της τυπολογίας των γονέων με βάση τη

συμμετοχή τους, στην φροντίδα και την προστασία του παιδιού, καθώς και την επίδραση των γονέων στην νεανική απελπισία των παιδιών τους.

Κατόπιν εκτεταμένης διερεύνησης φάνηκε ότι ενώ υπάρχουν έρευνες που εξετάζουν την τυπολογία των γονέων (Κασωτάκη - Μαριδάκη 2006), δεν υπάρχει παρόμοια μελέτη που να εξετάζει την τυπολογία των γονέων με βάση τον συναισθηματικό δεσμό με τα παιδιά τους, σε συνδυασμό με την νεανική απελπισία των παιδιών στην Ελλάδα, γεγονός που αποτέλεσε ένα βασικό έναυσμα για την εκπόνηση του συγκεκριμένου θέματος.

Συγκεκριμένα, βασικός στόχος της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση της τυπολογίας των γονέων, εφήβων μαθητών, της πόλης του Ηρακλείου και η επίδραση του ρόλου τους στην νεανική απελπισία των παιδιών τους.

Η πτυχιακή εργασία αποτελείται από δυο μέρη, το θεωρητικό και το ερευνητικό. Το θεωρητικό μέρος περιέχει 4 κεφάλαια εκ των οποίων στο πρώτο παρουσιάζεται μία βιβλιογραφική ανασκόπηση γύρω από την έννοια της οικογένειας και πιο αναλυτικά πως εμφανίζεται ο ρόλος των γονέων από τις παλαιότερες εποχές μέχρι και σήμερα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο έχουμε αναφορές γύρω από τους ρόλους των μελών της οικογένειας και πιο συγκεκριμένα τους ρόλους των γονέων, πατέρα- μητέρα, ενώ υποκεφάλαια αυτού του κεφαλαίου αναφέρονται στη σχέση των γονέων με το παιδί τους και στους παράγοντες που συμβάλλουν ή όχι στην ενεργή συμμετοχή και των δύο (γονείς - παιδιά) σε αυτή.

Σε επόμενο κεφάλαιο αναλύονται οι παράγοντες που συμβάλλουν στη συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού – εφήβου, ο ρόλος και η συμμετοχή των γονέων σε αυτό καθώς και οι λόγοι για τους οποίους η παρουσία τους στην οικογένεια ενδείκνυται αναγκαία και απαραίτητη.

Τέλος, το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται διεξοδικά στην τυπολογία των πατέρων και μητέρων. Περιγράφονται αναλυτικά οι διάφοροι τύποι γονέων που έχουν βρεθεί μέσα από έρευνες και βιβλιογραφία, όπως επίσης το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται στις επιπτώσεις που δημιουργούν αυτοί οι διαφορετικοί τύποι γονέων στην παιδική συμπεριφορά, ενώ τέλος παρουσιάζονται και αποτελέσματα παρόμοιων ερευνών στο διεθνή χώρο γύρω από την τυπολογία των γονέων.

Τέλος ακολουθεί το δεύτερο μέρος το ερευνητικό το οποίο αναφέρεται στο σκοπό, την μεθοδολογία της έρευνας, τα αποτελέσματα που προέκυψαν μετά από την

ανάλυση των ερωτηματολογίων καθώς και τα συμπεράσματα των αποτελεσμάτων της έρευνας.

A. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο. Η ΎΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Η οικογένεια αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο μιας κοινωνίας και έναν από τους βασικότερους κοινωνικούς θεσμούς. Με την πάροδο των χρόνων, η μορφή της και ο ρόλος των μελών αλλάζουν, όμως πολλές από τις βασικές λειτουργίες της παραμένουν αναλλοίωτες. Η οικογένεια είναι ο σημαντικότερος θεσμός κοινωνικοποίησης στον οποίο πλαισιώνεται το άτομο από τη στιγμή της γέννησής του. Αποτελεί το πρώτο κοινωνικό περιβάλλον, μέσα στο οποίο αναπτύσσεται το νεαρό άτομο, πραγματοποιεί τις πρώτες επαφές με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς του, δέχεται τα πρώτα του ερεθίσματα και μηνύματα. Μέσα σε αυτή, το άτομο αποκτάει τα πρώτα και περισσότερα στοιχεία για την ανάπτυξη της προσωπικότητας του, των δεξιοτήτων του και του κρητικού του πνεύματος. Με αυτόν τον τρόπο αναπτύσσονται πολλές πτυχές του χαρακτήρα του και του τρόπου συμπεριφοράς του. Επιπλέον οι κλίσεις και οι φιλοδοξίες που μπορεί να διαθέτει οριοθετούνται μέσα στην οικογένεια και αποκτούν γερά θεμέλια για την μετέπειτα καλλιέργειά τους (Κουτσουπιάς, 2001). Η οικογένεια επιπλέον αποτελεί ένα φυσικό χώρο αγωγής για τα άτομα που υπάρχουν, δημιουργούνται και αναπτύσσονται μέσα σε αυτή. Τα μέλη της μαθαίνουν τι σημαίνει αγάπη, τρυφερότητα, στοργή αλλά και θυμός, απόγνωση και οργή. Μαθαίνουν να παίρνουν αλλά και να δίνουν υλικά αλλά κυρίως ηθικά αγαθά, να αποπερατώνουν στόχους που έχουν θέσει, να διεκδικούν τα δικαιώματα που τους ανήκουν. Η οικογένεια ως χώρος συναισθημάτων και πνεύματος ασκεί πολύπλευρες επιδράσεις τόσο στα νεότερα μέλη της όσο και στους ενήλικες που συναθροίζονται γύρω από αυτή.

Η οικογένεια με την τόσο μεγάλη προσφορά της, μπορεί να θεωρηθεί ως αναντικατάστατη. Κανένα εκπαιδευτικό ίδρυμα δεν μπορεί να αναπληρώσει το μεγάλο θησαυρό που προσφέρει η οικογένεια στα μέλη της (Χαραλαμπίδης, 1987). Για να δημιουργηθεί μια οικογένεια βασική προϋπόθεση είναι η συνένωση του πατέρα με τη μητέρα και η ανάπτυξη ισόρροπης σχέσης μεταξύ τους, ώστε να είναι

σε θέση να μοιραστούν από κοινού την ευθύνη του πλάσματος που απέκτησαν μαζί και που αποτελεί μια νέα ανθρώπινη ύπαρξη – που είναι το βρέφος (Βιννικοτ,1979).

Πολλές επιστημονικές έρευνες έχουν διεξαχθεί κατά περιόδους, όσον αφορά στο θεσμό της οικογένειας, στο ρόλο που παίζει στην διαμόρφωση της προσωπικότητας του ανθρώπου και την ώθηση που του παρέχει για την μετέπειτα εξέλιξη της ζωής του. Πολλοί επίσης είναι οι ορισμοί που έχουν δοθεί κατά καιρούς από τους επιστήμονες για το τι είναι οικογένεια, χωρίς όμως παράλα αυτά να δοθεί ένας σαφής ορισμός που να εμπερικλείει το θεσμό της οικογένειας ως έννοια. Με την ευρύτατη νομική έννοια, όμως η οικογένεια μπορεί να ορισθεί ως ένα σύνολο προσώπων τα οποία συνδέονται μεταξύ τους με γάμο και συγγένεια (Αποστολόπουλος, 1998). Άλλοι ορισμοί που έχουν δοθεί για τον θεσμό της οικογένειας είναι οι εξής: Με βάση το λεξικό του Littré «Οικογένεια είναι το σύνολο των προσώπων του ίδιου αίματος, που ζουν κάτω από την ίδια στέγη, ιδίως ο πατέρας, η μητέρα και τα παιδιά». Ο Maurice Parot στο βιβλίο του «Relations Familiales» επισημαίνει: «Καλά είναι να υπάρχει στην οικογένεια η ίδια στέγη και το ίδιο αίμα μα αυτό που δένει την οικογένεια είναι η αγάπη, είναι το συναίσθημα που πρέπει να συνδέει αυτούς που καλούνται να ζήσουν μαζί». Με αυτόν τον ορισμό ο Parot επισημαίνει τα ψυχολογικά θεμέλια της οικογένειας που είναι το συναίσθημα και κυρίως η αγάπη (Χουρδάκη, 1992). Η οικογένεια σύμφωνα με το λεξικό της ψυχολογίας είναι «κοινωνικός θεσμός βασισμένος στην σεξουαλικότητα, κατά άλλους, και στην κοινωνική ανάγκη» (Παπαδόπουλος, 1994). Ένας επιπλέον ορισμός έχει δοθεί, ο οποίος αντιλαμβάνεται την οικογένεια ως έναν κοινωνικό θεσμό, που λαμβάνει σάρκα και οστά μέσα από το μυστήριο του γάμου και το κύριο χαρακτηριστικό του είναι η κοινή συμβίωση και ζωή που αποκτούν τα μέλη που την αποτελούν, δηλαδή οι σύζυγοι και τα παιδιά, η αναγνώριση των δικαιωμάτων τους και των υποχρεώσεων τους καθώς και η συλλογική οικονομική, κοινωνική, ψυχολογική και ηθική στήριξη και υποχρέωση που έχουν τα μέλη της οικογένειας μεταξύ τους και με τα γύρω συγγενικά πρόσωπα (Πιπερόπουλος, 1994). Τέλος, άλλοι υποστηρίζουν ότι «η οικογένεια είναι μια κοινωνικά αναγνωρισμένη και παραδοσιακά καθιερωμένη μορφή συμβίωσης των μελών της κοινωνίας. Αυτή σχηματίζει την αρχική βιολογική και κοινωνική κοινότητα, της οποίας βασικός σκοπός είναι η διατήρηση του ανθρώπινου είδους, μέσω της αναπαραγωγής των μελών της κοινωνίας» (Τσαρδάκης, 1993).

1.1 Ιστορική ανασκόπηση του θεσμού της οικογένειας – Θεωρητικές προσεγγίσεις

Η ιστορία της σύγχρονης οικογένειας, μπορεί να χωριστεί σε δυο περιόδους. Κατά την πρώτη περίοδο διαπιστώνουμε μια ταύτιση ανάμεσα στον θεσμό του γάμου και την επικέντρωση στις διαπροσωπικές σχέσεις. Τρία στοιχεία αποτελούν ένα πρότυπο συμπεριφοράς, τα οποία κατά κανόνα δεν αμφισβητούνται, ο έρωτας στο γάμο, ο αυστηρός καταμερισμός της εργασίας ανάμεσα στον άντρα και τη γυναίκα και η προσοχή που στρέφεται προς το παιδί (παιδοκεντρική οικογένεια). (Balter et al, 1991).

Κατά τη δεύτερη περίοδο, στη μεταμοντέρνα οικογένεια, επιβεβαιώνονται τα χαρακτηριστικά της πρώτης περιόδου, δηλαδή η επικέντρωση στις σχέσεις, αλλά δίνοντας κύρια σημασία στη σχέση ανάμεσα στο ζευγάρι, χωρίς η απόκτηση παιδιών να αποτελεί βασικό στόχο του γάμου. Η οικογένεια ως θεσμός, έχει λειτουργίες με τις οποίες προωθείται η ικανοποίηση στόχων τόσο σημαντικών για τα άτομα και το σύνολο, ώστε ο θεσμός να εμφανίζεται σ' όλες τις εποχές και σ' όλες τις κοινωνίες. Οι λειτουργίες της οικογένειας που συνοψίζονται σε τέσσερις κατηγορίες αναφέρονται αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο (Μουσούρου, 1993).

«Η δομή και η δυναμική της οικογένειας προσδιορίζονται από τέσσερις κυρίως παράγοντες:

α) Τον αριθμό και την ηλικία των παιδιών. Όσα περισσότερα τα παιδιά μέσα στην οικογένεια, τόσο πιο ανισότιμοι οι ρόλοι των συζύγων. Επίσης, καθοριστικής σημασίας είναι και οι ηλικίες των παιδιών. Η παρουσία πολύ μικρών παιδιών δημιουργεί στη σύζυγο – μητέρα ανάγκες και συνθήκες τέτοιες, που την υποχρεώνουν να εξαρτάται από το σύζυγο. Η εξάρτηση αυτή είναι οικονομική, ανάγκη για προσωπική βοήθεια, καθώς και για τη λήψη αποφάσεων.

β) Εκπαιδευτικό επίπεδο συζύγων. Πρόκειται για παράγοντα διπλής σημασίας, εφόσον η δομή της οικογένειας φαίνεται να επηρεάζεται τόσο από το εκπαιδευτικό επίπεδο των συζύγων, όσο και από τη διαφορά του επιπέδου αυτού μεταξύ των συζύγων.

γ) Η απασχόληση των συζύγων. Στα ζευγάρια όπου και οι δύο σύζυγοι εργάζονται, οι ρόλοι τους είναι περισσότερο ισότιμοι απ' ότι σε οικογένειες όπου η σύζυγος δεν εργάζεται.

δ) Διαφορά εισοδήματος μεταξύ των συζύγων. Όταν το εισόδημα της συζύγου είναι υψηλότερο από εκείνο του συζύγου, τότε η εξουσία μέσα στην οικογένεια είναι ποσοτικά και ποιοτικά πιο ισότιμα κατανεμημένη» (Μουσούρου, 1993:41).

«Στην παραδοσιακή κοινωνία, ο προορισμός του ανθρώπου, ήταν η δημιουργία οικογένειας. Η κεντρική σημασία που αποδίδεται από τον παραδοσιακό άνθρωπο στην οικογένεια και στη διατήρηση της ενότητας ερμηνεύεται εύκολα, όταν σκεφτεί κανείς ότι άλλοτε το άτομο, μέσα από την ένταξή του σε μια σταθερή και αναλλοίωτη ομάδα ικανοποιούσε όλες του τις ανάγκες» (Κατάκη, 1998:92). Ο τρόπος παραγωγής των αγαθών, που συνοδεύονται άμεσα με το μοναδικό και κοινό σκοπό της συνύπαρξής τους, δηλαδή την επιβεβαίωση, δημιουργούσε ένα στέρεο υπόβαθρο για την ανάπτυξη και διατήρηση αρμονικών σχέσεων.

Στον παραδοσιακό χώρο, το άτομο στην καθημερινή του ζωή, εκπληρώνοντας τις υποχρεώσεις του προς την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκε, δικαιωνόταν από τους άλλους και έτσι έτρεφε την αυτοεκτίμησή του. Με βάση δηλαδή τις ίδιες ενέργειες, ικανοποιούσε και τις δικές του ανάγκες και τις ανάγκες των άλλων. Οι υποχρεώσεις στους άλλους ήταν συνυφασμένες με την ικανοποίηση και προσωπικών αναγκών.

Για τον παραδοσιακό άνθρωπο όλοι οι στόχοι και όλες οι εκδηλώσεις της ζωής του συνδέονταν με μια ολόκληρη ανθρώπινη ομάδα χωρίς, όμως, η υπόστασή του και ο βασικός του προορισμός να συνδέονται με συγκεκριμένα πρόσωπα μέσα στην οικογένεια. Η ύπαρξη της οικογενειακής ομάδας και μόνο έφτανε για να δίνει νόημα και σιγουριά.

«Στην αστική οικογένεια ένα μέλος, το παιδί, αποκτά ξαφνικά ρόλο πρωταρχικό. Πάνω σ' αυτό βασίζεται ο γάμος και η δημιουργία της οικογένειας. Οι επιδιώξεις και οι φιλοδοξίες δυο ανθρώπων που αποφασίζουν να ζήσουν μαζί εναποτίθενται σ' ένα τρίτο, στο παιδί. Χωρίς την ύπαρξη αυτού του παιδιού δεν υπάρχει λόγος για τη συμβίωση των γονιών. Το παιδί, δηλαδή, αποτελεί τη βάση στην οποία στηρίζεται το οικοδόμημα του γάμου και της οικογένειας» (Κατάκη, 1998:95).

«Η παιδοκεντρική αυτή αντίληψη του γάμου εξυπηρετεί τη βασική ανάγκη για τη σταθεροποίηση της οικογενειακής ενότητας σε μια εποχή που οι καινούργιες συνθήκες ζωής την απειλούσαν με διάλυση. Η παιδοκεντρική μορφή, που συχνά αναφέρεται και ως πυρηνική, χαρακτηριστική της βιομηχανικής εποχής, δημιουργήθηκε σε περίοδο θεμελιωδών ανακατατάξεων που σχετίζονται με την αλλαγή του τρόπου παραγωγής των αγαθών» (Κατάκη, 1993:98).

Η ιδιαιτερότητα της ελληνικής οικογένειας σε αυτό το στάδιο έχει σχέση με επιδιώξεις που αφορούν την κοινωνική άνοδο των μελών της. Η προσαρμογή του παιδιού στις καινούργιες συνθήκες της τεχνολογικά ανεπτυγμένης κοινωνίας και η κοινωνική του άνοδος θα προωθήσουν την οικογένεια ως σύνολο.

Επίσης, μέσα από την επιτυχία των παιδιών οι γονείς αναζητούν να τραφούν ψυχολογικά. «Ο τεχνητός αυτός κοινός σκοπός έχει γίνει προϋπόθεση για την ψυχολογική επιβίωση των μελών της οικογένειας. Συγκλονιστικές αντιφάσεις δημιουργούνται μέσα στην ψυχολογική πραγματικότητα όλων των μελών της» (Κατάκη, 1998:98). Ενώ οι γονείς υποτίθεται ότι αγωνιούν, προσπαθούν και θυσιάζονται για τα παιδιά τους χωρίς αυτοί να διεκδικούν το παραμικρό για τον εαυτό τους, στην πραγματικότητα ζουν μέσα από αυτά.

1.2 Γενικά χαρακτηριστικά της οικογένειας

Η οικογένεια αποτελεί την κυριότερη μορφή οργάνωσης του ατομικού αλλά και του συλλογικού βίου των ανθρώπων, καθώς είναι η πρώτη κοινωνική ομάδα, στην οποία το άτομο εντάσσεται. Ο άνθρωπος δηλαδή από τα πρώτα στάδια στις ζωής του βρίσκεται μαζί με ένα σύνολο προσώπων, με στις οποίους συνδέεται με ισχυρούς, αμοιβαίους και συναισθηματικούς δεσμούς. Για το λόγο αυτό η οικογένεια διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο για την μετέπειτα εξέλιξη μιας προσωπικότητας μεταδίδοντας σε αυτήν, μέσα από ποικίλους μηχανισμούς, πρότυπα συμπεριφοράς, δεξιότητες επικοινωνίας, αντιλήψεις για τον τρόπο διαβίωσης και συστήματα αξιών. Υιοθετούνται έτσι στοιχεία που καθιστούν ένα άτομο ικανό να αποτελέσει μέρος του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου, να ολοκληρώσει την ψυχοσύνθεση του και να διαμορφώσει την αυθεντικότητα και την ατομικότητα του χαρακτήρα του. «Η οικογένεια αποτελεί μια καθολική και διαχρονική οντότητα, που εκτός από τα παραπάνω, συμβάλλει καθοριστικά στην διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και συγκρότησης, στην πολιτισμική αναπαραγωγή του συνόλου και στην διατήρηση της κοινωνικής ταυτότητας του ατόμου» (Αναστασάκη Φ. κα., 2001:1).

Η οικογένεια παρατηρείται και υπάρχει σε οποιαδήποτε φάση εξέλιξης και αν βρίσκεται σε μια κοινωνία, γι' αυτό και αντιμετωπίζεται ως ένα ιστορικό φαινόμενο. Η δομή και ο τρόπος οργάνωσης της, την έχουν εδραιώσει ως κοινωνικό θεσμό που κρίνεται απαραίτητο να εξετάζεται αδιαχώριστα από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Η οικογένεια δηλαδή νοείται ως φαινόμενο και θεσμός κοινωνικός,

καθώς σύμφωνα με την Μουσούρου (2005), αποτελεί «ένα σταθερό πλέγμα σχέσεων μεταξύ κοινωνικά προσδιορισμένων ρόλων (πατέρας – μητέρα – αδέρφια), σε ένα σύνολο τυποποιημένων τρόπων ατομικής και ομαδικής δράσης, που δίνουν την δυνατότητα στα μέλη του να υλοποιήσουν τόσο συλλογικούς όσο και ατομικούς στόχους».

Ο θεσμός της οικογένειας, αποτελεί μια συγκεκριμένη λύση σε μόνιμα κοινωνικά προβλήματα σε συνάρτηση με την ευρύτερη κοινωνική πραγματικότητα, στις εξελίξεις και στις αλλαγές που παρουσιάζονται σε αυτήν. Εμφανίζεται έτσι ως λύση στο σύνθετο πρόβλημα της εξασφάλισης της ένταξης και ενσωμάτωσης του ατόμου στο κοινωνικό σύνολο, της βιολογικής κυρίως ανανέωσης του συνόλου αυτού και της διατήρησης της ταυτότητας του. Αποτελεί πλέον ένα καθολικό φαινόμενο, που εμφανίζεται παραλλασσόμενο σε όλες τις κοινωνίες και είναι δυνατό να έχει μια ποικιλία μορφών και δομών. «Με την έννοια μορφή νοούνται συνήθως οι τρεις κύριοι και βασικοί τρόποι ύπαρξης του οικογενειακού θεσμού που αποτελούν τον πυρήνα του – ο πυρήνας θεωρητικά αποτελείται από δύο ετερόφυλους ενήλικες και τα παιδιά τους» (Μουσούρου, 2005:14).

Στο σημείο αυτό, προκειμένου να διασαφηνιστεί περισσότερο η χρησιμότητα του συγκεκριμένου θεσμού της οικογένειας, κρίνεται σκόπιμο να συνοψιστούν οι κυριότερες λειτουργίες του.

1.3 Λειτουργίες της οικογένειας – μεγαλώνοντας σε διγονεϊκή οικογένεια

Οι κυριότερες λειτουργίες της οικογένειας συνοψίζονται σε τέσσερις κατηγορίες, παρά τις διαφοροποιήσεις που έχουν υποστεί κατά την διάρκεια του χρόνου και τις ποικίλες κοινωνιολογικές απόψεις που διαφωνούν ως προς την ταξινόμησή της. Οι λειτουργίες αυτές είναι οι ακόλουθες:

➤ Βιολογικές λειτουργίες της οικογένειας

Η δημιουργία της οικογένειας αρχικά καλύπτει τις βιολογικές, πρωταρχικές ανάγκες του ατόμου. Εδώ πρόκειται για την αναπαραγωγική λειτουργία και τις σεξουαλικές σχέσεις. Ο εκσυγχρονισμός των κοινωνιών που επέφερε και έναν ανάλογο εκσυγχρονισμό των αξιών, επιτρέπει το διαχωρισμό των δύο παραπάνω εννοιών. Οι σεξουαλικές σχέσεις δηλαδή του ζευγαριού μπορεί να προϋπάρχουν του γάμου, γεγονός που δεν παρατηρούνταν στις προβιομηχανικές – παραδοσιακές

κοινωνίες. Έτσι σήμερα είναι δυνατό να παραδεχτούμε ότι οι βιολογικές λειτουργίες μιας οικογένειας συνίστανται στην ανάγκη για αναπαραγωγή, στην απόκτηση παιδιών που θα συντελέσουν στην εξέλιξη της οικογένειας, των συγγενικών δεσμών αλλά και ευρύτερα στη διαίωνιση της κοινωνίας (Μουσούρου, 2005:5).

Σύμφωνα με τους Μπαλούρδο και Υφαντόπουλο (1999), ο Baumrid D (1967) πρώτος ανέφερε ότι οι γονείς αποφασίζουν τον αριθμό των παιδιών που θα κάνουν σταθμίζοντάς τα με τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα άλλων δραστηριοτήτων, στις οποίες είναι δυνατό να επιδοθούν και πιθανόν να παρεμποδίζονται από την απόκτηση παιδιών. Με αυτόν τον τρόπο οι οικογένειες με σχετικά υψηλότερα εισοδήματα επιλέγουν να αποκτήσουν λίγα παιδιά – με αποτελεσματική κυρίως την χρήση των μέσων αντισύλληψης – αλλά με υψηλή «ποιότητα» που σχετίζεται με επιπλέον δαπάνες για εκπαίδευση, μόρφωση, ασφάλιση, ένδυση. «Αντίστοιχα οι οικογένειες με χαμηλά εισοδήματα αποκτούν πολλά παιδιά διότι από την μια πλευρά δεν έχουν γνώσεις για τον περιορισμό και των έλεγχο των γεννήσεων και από την άλλη τα παιδιά αποτελούν το κεφάλαιο τους συμμετέχοντας από νωρίς στην παραγωγική διαδικασία, συνδέουν στόχους που σχετίζονται γύρω από την εργασία για την οικονομική επιβίωση και την εξασφάλιση αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης» (Μπαλούρδος Δ., Υφαντόπουλος Γ., 1999:76).

Στην κατηγορία αυτή των βιολογικών λειτουργιών και στην κάλυψη των βιολογικών αναγκών των μελών μιας οικογένειας, συγκαταλέγεται και η παροχή στέγης, κατοικίας και υλικών αγαθών στα άτομα που ανήκουν σε αυτήν. Δημιουργούνται δηλαδή εκείνες οι απαραίτητες συνθήκες προκειμένου τα μέλη, ιδίως τα νεότερα να εξασφαλίσουν μια φυσιολογική πορεία ανάπτυξης και ολοκλήρωσης της προσωπικότητάς τους.

➤ **Οικονομικές λειτουργίες**

Σύμφωνα με τους Μπαλούρδο και Υφαντόπουλο (1999), η οικογένεια θεωρείται ως μια αυτοτελής – αυτόνομη οντότητα, με δικές της φιλοδοξίες και σκοπιμότητες, στις οποίες ευθυγραμμίζονται τελικά οι βουλήσεις, οι αντιλήψεις και οι συμπεριφορές των μελών της. Υποτίθεται ότι δρα σαν άτομο και αποφασίζει ελεύθερα για τον τρόπο που κάθε μέλος της θα καταναίμει το χρόνο του σε δραστηριότητες, οι οποίες σχετίζονται με την αγορά εργασίας και με τις ανάγκες του σπιτιού.

Ο προσδιορισμός και η διασαφήνιση των οικονομικών λειτουργιών που επιτελεί η οικογένεια διαφέρει ανάλογα με τις κοινωνικές συνθήκες και την χρονική περίοδο,

στην οποία θεωρείται ότι είναι ενταγμένη. Μέσα στα πλαίσια μιας παραδοσιακής κοινωνίας η οικογένεια θεωρείται ως μια οικονομική ομάδα, όπου όλα τα μέλη τις έχουν κοινούς σκοπούς, με συγκεκριμένες αρμοδιότητες και ρόλους. Οι σκοποί αυτοί έχουν να κάνουν με την επιβίωση του συνόλου, με την κατανάλωση και την παραγωγή στα οφέλη της ομάδας και των υπολοίπων μελών. Οι οικογένειες αυτές έτσι καθιστούσαν ένα σύνολο περισσότερο αυτόνομο και αυτάρκες, καθώς η επιβίωση και τα μέσα για να επιτευχθεί αυτή στηρίζονταν και προέρχονταν μέσα από τους κόλπους της οικογένειας. Γι' αυτό το λόγο, σύμφωνα με τον Biller H. (1993) τα παιδιά από μικρά μπορούσαν να εργασθούν, να φροντίσουν για το σπίτι, να αποφέρουν κάποιο χρηματικό όφελος αλλά και να φροντίσουν για τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας.

«Ο εκσυγχρονισμός διαφοροποίησε ουσιαστικά τις οικονομικές λειτουργίες της οικογένειας, η οποία πλέον δεν αποτελεί το κέντρο και την βασική μονάδα απόκτησης χρημάτων και υλικών αγαθών. Ωστόσο πολύ πριν από την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης, η είσοδος των γυναικών στην αγορά εργασίας, έκανε να καταρρεύσει ο πρωτογενής κοινωνικοποιητικός ρόλος της οικογένειας και τη μεταβίβαση της διαπαιδαγώγησης αναλάμβαναν θεσμοί όπως το σχολείο και το κράτος. Το οικογενειακό σύνολο δηλαδή παραγωγής και κατανάλωσης αρχίζει μόνο να καταναλώνει στηριζόμενο σε παράγοντες έξω από αυτό για την οικονομική επιβίωση του χάνοντας την αυτάρκεια του, εξαρτώμενο ολοένα και περισσότερο από δομές, φορείς και υπηρεσίες. Ταυτόχρονα δίνει έμφαση στα ενεργά μέλη της οικογένειας ως άτομα και όχι ως ομάδα. Η αξία της ομαδικότητας, της συλλογικής εργασίας και του συμφέροντος του συνόλου υποτάσσεται μπροστά στην ατομικότητα και κατ' επέκταση στον εγωκεντρισμό» (Μουσούρου, 1998:45).

➤ *Εκπαιδευτικές λειτουργίες της οικογένειας*

Η εξελικτική ψυχολογία βλέπει την οικογένεια ως το φορέα εκείνο που δίνει την δυνατότητα στο παιδί να αναπτυχθεί, μέσα από μια διαδικασία μάθησης και απόκτησης γνωστικών ικανοτήτων και συναισθηματικών μορφών έκφρασης. Σύμφωνα με την θεωρία του συμπεριφορισμού, η οικογένεια είναι το περιβάλλον, μέσα στο οποίο το άτομο έχει την ικανότητα να μάθει διάφορες συμπεριφορές και να υιοθετήσει ρόλους και στάσεις άμεσα, παρατηρώντας τις γονεϊκές φιγούρες. Η οικογένεια εδώ βλέπουμε να λειτουργεί σαν το βασικό περιβάλλον, εντός του οποίου

τα παιδιά μαθαίνουν τρόπους αλληλεπίδρασης αλλά και τρόπους σύναψης σχέσεων που ξεκινούν από το σπίτι και προχωρούν διευρυμένες στο εξωτερικό περιβάλλον.

«Ο θεσμός της οικογένειας έτσι διακρίνεται για την επιρροή που κατέχει στην διαπαιδαγώγηση των μελών της και κυρίως των παιδιών. Σύμφωνα με διάφορες ψυχολογικές απόψεις, η ιδιαίτερη μορφοποιός δύναμη της οικογένειας φαίνεται να είναι το γεγονός ότι το άτομο παραμένει υπό την άμεση και αποκλειστική σχεδόν επίδρασή της για μακρό χρονικό διάστημα και μάλιστα στα πρώτα στάδια ανάπτυξης της ατομικής ζωής, στην περίοδο δηλαδή που ο ψυχικός μηχανισμός των ατόμων είναι εύπλαστος» (Παρασκευόπουλος, 1985: 78). «Έτσι οι εκπαιδευτικές λειτουργίες της οικογένειας, σε γενικές γραμμές φαίνεται να συνοψίζονται στις κοινωνικοποιητικές, σε εκείνες που αφορούν στην μετάδοση γνώσεων απαραίτητων στην παραγωγή και σε εκείνες που αποσκοπούν στην πολιτισμική αναπαραγωγή μιας κοινωνίας, στην μετάβαση δηλαδή ηθών και εθίμων της κοινότητας αλλά και στην γνωστοποίηση των θεσμών της γενικότερης κοινότητας στο παιδί» (Γεώργας 1986:67).

Από την πλευρά του κοινωνικού συνόλου η λειτουργία αυτή συνίσταται στην μεταβίβαση της κοινωνικής κληρονομιάς του πολιτισμού από την μια γενιά στην άλλη. Πραγματοποιείται με αυτόν τον τρόπο μια διαδικασία απαραίτητη για την αναπαραγωγή, την διαίωνιση και τελικά την επιβίωση μιας κοινωνίας, καθώς τα χαρακτηριστικά στοιχεία και οι λειτουργίες της ανανεώνονται, υιοθετούνται και μεταφέρονται διαγενεακά.

Ο ρόλος που διαδραματίζει ο θεσμός της οικογένειας είναι ιδιαίτερα καθοριστικός, διότι η κοινωνικοποίηση αρχίζει με την εσωτερίκευση κοινωνικών αντικειμένων και ιδιαίτερα των πρώτων προσώπων που φροντίζουν το παιδί, των προσώπων αναφοράς με τα οποία το παιδί έρχεται σε αλληλεπίδραση. «Τα αντικείμενα αυτά γίνονται αρχικά αντιληπτά σε σχέση με τον ρόλο της. Δεν εμφανίζονται δηλαδή ως απομονωμένα πρόσωπα, αλλά με τον ρόλο που έχουν κάθε φορά παραπέμπουν πάντα στο κοινωνικό και πολιτισμικό σύστημα, στο οποίο ανήκουν. Με αυτόν τον τρόπο ένα παιδί μέσα στην οικογένεια δέχεται τα πρώτα πολιτισμικά, σημασιολογικά πρότυπα, που αποτελούν τα βασικά θεμέλια για τον περαιτέρω σχηματισμό της προσωπικότητάς του. Σύμφωνα με τον Parsons (1967) δηλαδή το πρώτο σύστημα στο οποίο παραπέμπουν τα πρόσωπα αναφοράς μέσω των ρόλων τους, είναι η οικογένεια, που θεωρείται η σημαντικότερη βαθμίδα

κοινωνικοποίησης, μια μορφή «υποδείγματος» του κοινωνικού συστήματος» (Mulhbauser 1985:118).

➤ *Ψυχολογικές λειτουργίες της οικογένειας*

«Η οικογένεια αποτελεί την κοινωνική εκείνη ομάδα, στα πλαίσια της οποίας αναπτύσσεται αυτό που αποκαλείται «βασική προσωπικότητα» (basic personality) όχι μόνο λόγω των παραπάνω βασικών εκπαιδευτικών της λειτουργιών αλλά και εξαιτίας μιας σειράς ψυχολογικών διεργασιών και επιδράσεων στο άτομο» (Μουσούρου 1998:58).

Σύμφωνα με την Μουσούρου (1998), οι ψυχολογικές λειτουργίες της οικογένειας συνίστανται στην κάλυψη των συναισθηματικών κυρίως αναγκών των μελών της οι οποίες αναφέρονται στην επιθυμία τους να νιώθουν ασφαλείς, να απολαμβάνουν την στοργή, την φροντίδα και την αγάπη των άλλων αλλά και την δυνατότητα να αισθάνονται αποδεκτοί από μια ομάδα ατόμων, γεγονός πρωταρχικό για την διαμόρφωση της ταυτότητας και της προσωπικότητας τους. Οι παραπάνω ψυχολογικές λειτουργίες της οικογένειας στην σημερινή εποχή θεωρείται ότι έχουν εξέχουσα σημασία, καθώς η ταχύτητα των αλλαγών και των κοινωνικών μετασχηματισμών δημιουργούν ρευστότητα στις ανθρώπινες σχέσεις και στις καθημερινές ανθρώπινες επαφές. Έτσι τα άτομα αποζητούν την εκλιπούσα σταθερότητα και ασφάλεια μέσα στα πλαίσια της οικογένειας συχνά με υπερβολικές προσδοκίες και απαιτήσεις. Υπάρχει αντίληψη ότι οι ψυχολογικές λειτουργίες μιας οικογένειας ικανοποιούνταν πληρέστερα στις παραδοσιακές κοινωνίες λόγω του τρόπου οργάνωσης του οικογενειακού βίου. Η ύπαρξη ομαδικότητας, κοινών στόχων και προσανατολισμών των μελών μέσα στα πλαίσια του συλλογικού πνεύματος εργασίας προσέδιδε στα άτομα την ζεστασιά της ανθρώπινης παρουσίας, υποστήριξη και παραδοχή που ήταν απόρροια της αίσθησης του «ανήκειν» και των αλληλεπιδράσεων που δημιουργεί η ένταξη σε μια συγκεκριμένη ομάδα. Ταυτόχρονα, οι παραδοσιακές οικογένειες χαρακτηρίζονται από διαχωρισμένους ρόλους καθορισμένους με σαφήνεια (ο πατέρας είχε έναν «εκτελεστικό» ρόλο ασχολούμενος με την εργασία και την διαχείριση των οικονομικών, η μητέρα είχε τον «εκφραστικό» ρόλο που χαρακτηριζόταν από την ανατροφή των παιδιών και την φροντίδα για την συναισθηματική τους ανάπτυξη και ωρίμανση), έτσι ώστε το οικογενειακό περιβάλλον να αποτελεί πηγή ικανοποίησης των ψυχολογικών αναγκών.

«Αντίθετα, μέσα στα πλαίσια του καταναλωτικού πνεύματος, όπου οι ανθρώπινες σχέσεις θεωρούνται κατεξοχήν ανταγωνιστικές, εκμεταλλευτικές, απρόσωπες, το άτομο αποξενώνεται και αναζητά στο άμεσο περιβάλλον του, την εμπιστοσύνη, τη ζεστασιά και την συνεργασία. Έτσι η σύγχρονη – πυρηνική οικογένεια, αποκομμένη από το κοινωνικό της περιβάλλον, αγωνίζεται να επιβιώσει μέσα από εξαρτήσεις, οι οποίες τελικά οδηγούν σε έντονες αντιφάσεις και συγκρούσεις σε εσωτερικό, ατομικό και διαπροσωπικό επίπεδο. Σε γενικές γραμμές σε ένα κλίμα, όπως περιγράφεται παραπάνω, στα πλαίσια μιας οικογένειας ο ένας αρπάζεται από τον άλλο προκειμένου να επιβιώσει ψυχολογικά στην προσπάθειά του να απαλλαχτεί από τις ανταγωνιστικές κοινωνικές σχέσεις και να επιβιώσει μέσα στις οικογενειακές» (Κατάκη, 1984: 65).

Η παροχή και η συνεχόμενη ανατροφοδότηση συναισθημάτων και κυρίως της αγάπης, καθιστά την οικογένεια στήριγμα, μέσα στην οποία καλλιεργείται η αυτοπεποίθηση και οι ψυχικές δεξιότητες του ατόμου.

Το οικογενειακό σύστημα τείνει να διαφοροποιήσει τις λειτουργίες των φύλων και των γενεών. Η εξειδίκευση των ανδρικών και των γυναικείων ρόλων, αποσκοπεί να συντηρήσει το οικογενειακό υποσύστημα και να εξασφαλίσει μια βάση για την κοινωνικοποίηση του παιδιού. Απαιτεί την διαφοροποίηση των ρόλων του πατέρα και της μητέρας.

1.4 Σκοποί της σύγχρονης οικογένειας

Η οικογένεια ανέκαθεν εξυπηρετούσε πρωταρχικούς σκοπούς της σύγχρονης κοινωνίας, τους οποίους, παρά τον εκσυγχρονισμό και τις διαφοροποιήσεις που έχει υποστεί, εξακολουθεί να πραγματοποιεί. Αυτοί οι σκοποί της σύγχρονης οικογένειας οι οποίοι αντικατοπτρίζουν και το ρόλο της σύγχρονης κοινωνίας είναι οι εξής:

- Η συνένωση του βίου των συζύγων
- Η παροχή από την πλευρά των γονέων στέγης, τροφή, κατοικίας και υλικών αγαθών έτσι, ώστε να ικανοποιούνται πρωτίστως όλες οι βιολογικές ανάγκες των μελών της οικογένειας.
- Να παρέχεται σωματική, πνευματική και συναισθηματική φροντίδα και προστασία τόσο στους ενήλικες όσο και στα παιδιά της οικογένειας.
- Να εξασφαλίζεται η κοινωνικοποίηση των νεαρών μελών της οικογένειας και η ομαλή ένταξή τους στην κοινωνία.

- Να προωθείται η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση και η δημιουργία σεξουαλικών προτύπων και ρόλων, έτσι ώστε τα νεαρά μέλη της οικογένειας να αποκτήσουν μια σεξουαλικά ώριμη συμπεριφορά που θα τους οδηγήσει στην ικανοποίηση.
- Να παρέχονται όλες οι δυνατότητες για την ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικής ταυτότητας των νεαρών μελών, ώστε τα μέλη να είναι ικανά να ανταπεξέρχονται σε όλες τις καινούριες εμπειρίες και προκλήσεις (Τσιάντης, 1993).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ

2.1 Ιστορική αναδρομή

Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα έχει μελετηθεί ο ρόλος της οικογένειας και οι έννοιες της πατρότητας και της μητρότητας, έχουν μεταβληθεί κατά καιρούς και έχουν αποκτήσει διάφορες σημασίες. Στην εποχή μας ο ρόλος των γονέων στην οικογένεια αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς έχει αποδειχτεί ότι η συμβολή τους στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού είναι σημαντική και απαραίτητη. Αναγκαία και σημαντική θεωρείται η σχέση που αναπτύσσει το παιδί με την μητέρα του, από την οποία το άτομο τους πρώτους μήνες της ζωής του εξαρτάται σωματικά και ψυχικά. Από την άλλη μεριά, ο όρος «πατέρας» αναφέρεται στη βιολογική συνεισφορά του άνδρα στη δημιουργία του παιδιού και στην ενεργό συμμετοχή, ανάμειξη και ευθύνη για την εξέλιξη του παιδιού (Mc Cluskey, 1984).

Σε ότι αφορά τον ρόλο του πατέρα έχουμε τα εξής:

«Ανάλογα με στις παραδόσεις της κάθε κοινωνίας, μπορούν να διακριθούν τρεις διαστάσεις της πατρικής λειτουργίας:

- Η πρώτη είναι η **βιολογική** πατρότητα και παίρνει την έννοια του γεννήτορα και περιλαμβάνει το καθαρά βιολογικό κομμάτι της σχέσης τους.
- Η δεύτερη είναι η **ψυχολογική** διάσταση της πατρότητας και αναφέρεται στη σχέση του πατέρα – παιδιού και αφορά τη διαδικασία ανατροφής και ανάπτυξής του.
- Η τρίτη είναι η **συμβολική**, κοινωνική διάσταση της πατρότητας. Αφορά το ρόλο του πατέρα στην κοινωνία, τη διαδικασία της μεταβίβασης του ονόματός του

στο παιδί ώστε να αναγνωριστεί ο ρόλος από το κοινωνικό περιβάλλον» (Mc Cluskey, 1984).

Στη σημερινή εποχή ωστόσο οι διαστάσεις της πατρικής λειτουργίας φαίνεται ότι έχουν πάρει μια διαφορετική μορφή. Το γεγονός αυτό οφείλεται στα υψηλά ποσοστά διαζυγίων και στις γεννήσεις παιδιών από ανύπαντρες μητέρες που είχε ως αποτέλεσμα πολλά παιδιά να ζουν χωρίς τον πατέρα τους. Έτσι δεν υπάρχει πια ένας και μοναδικός τύπος πατέρα, που εργάζεται και είναι ο κουβαλητής του σπιτιού και ο προστάτης της οικογένειας. Υπάρχουν βέβαια και πατέρες που συνεχίζουν αυτόν τον παραδοσιακό τους ρόλο, ωστόσο υπάρχουν και αυτοί που συμμετέχουν ενεργά στη φροντίδα του παιδιού και αυτοί που αποφασίζουν να αναθρέψουν μόνοι τους τα παιδιά τους. Αυτοί είναι οι μοναχικοί πατέρες λόγω κάποιου διαζυγίου. Υπάρχει τέλος και ο θετός πατέρας λόγω κάποιας υιοθεσίας (Seltzer, 1991).

Η παρουσία του πατέρα συμβάλει τόσο στην κοινωνική, συναισθηματική, γνωστική ανάπτυξη του παιδιού όσο και στη δημιουργία μιας ισορροπημένης και υγιούς προσωπικότητας. Ο πατέρας έχει αποδειχτεί πια ότι μπορεί εξίσου να φροντίσει τα παιδιά με στοργή και αγάπη, έχοντας διαφορετικό τρόπο από τη μητέρα, αλλά ισάξιο. «Η επίδραση του πατέρα δεν είναι μόνο άμεση, αλλά και έμμεση μέσα από τη σχέση του με την σύντροφο» (Parke, 1987:43).

Ο ρόλος της μητέρας στη ζωή του παιδιού είναι πρώτα απ' όλα βιολογικός. Κυοφορεί το παιδί εννέα μήνες, το γεννά και εκπληρώνει βασικές ζωτικές του ανάγκες. Από τις πρώτες ημέρες της ζωής του παιδιού η μητέρα δημιουργεί ένα κλίμα αγάπης και εμπιστοσύνης σε αυτό. «Η μέχρι θυσίας αγάπη της μητέρας για το παιδί, η οποία δεν «ζητεί τα εαυτής» αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ψυχική, κοινωνική και πνευματική του ανάπτυξη» (Κρασανάκης Γ., 1987:69).

Ο ρόλος της μητέρας λοιπόν ξεκινά να διαφαίνεται στην ανάπτυξη του παιδιού από τα πρώτα χρόνια και μάλιστα μέρες, της ζωής του. Το παιδί από τα πρώτα στάδια εξέλιξής του προσκολλάται στην μητέρα του, η οποία λειτουργεί ως πρόσωπο αναφοράς που εμπνέει ασφάλεια και σιγουριά.

Με απαραίτητη προϋπόθεση την αγάπη, ο ρόλος της μητέρας και εξίσου του πατέρα, είναι να ενισχύει την αυτοπεποίθηση του παιδιού με σκοπό να το βοηθήσει να αναλάβει στο μέλλον μόνο του την ευθύνη για την ζωή και να ενταχθεί ομαλά στο κοινωνικό σύνολο. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσα σε μια ατμόσφαιρα αποδοχής που προσδίδει στο παιδί αίσθημα σιγουριάς, εμπιστοσύνης, κατανόησης και ασφάλειας.

2.2 Η συμβολή και ο ρόλος της μητέρας στην ανάπτυξη του παιδιού

Ο ρόλος των γονέων στην ανάπτυξη του παιδιού είναι πρωταρχικός, καθόσον το παιδί δέχεται την επίδρασή τους για μεγάλο χρονικό διάστημα. Ο παιδαγωγικός και μορφωτικός ρόλος της οικογένειας οφείλεται στο ένστικτο που ωθεί τους γονείς όχι μόνο να φροντίζουν για την υγεία των παιδιών τους, αλλά και να τα οπλίσουν με τις αναγκαίες και απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες για να αντιμετωπίσουν με επιτυχία τη ζωή. Στον ρόλο αυτό οι γονείς δεν μπορούν να αντικατασταθούν από άλλο παράγοντα.

Αναγκαία και σημαντική θεωρείται η σχέση που αναπτύσσει το παιδί με την μητέρα του, από την οποία το άτομο τους πρώτους μήνες της ζωής του εξαρτάται σωματικά και ψυχικά. Ο ρόλος της μητέρας αναφέρεται κυρίως:

- Στην κάλυψη βιολογικών αναγκών
- Στην διαμόρφωση κοινωνικής συμπεριφοράς – ικανότητας
- Στην υιοθέτηση του ρόλου του φύλου
- Στην πνευματική – γνωστική ανάπτυξη

α) Κάλυψη βιολογικών αναγκών.

Ο ρόλος της μητέρας στη ζωή του παιδιού είναι πρώτα απ' όλα βιολογικός. Κυοφορεί το παιδί εννέα μήνες, το γεννά και εκπληρώνει βασικές ζωτικές του ανάγκες. Από τις πρώτες ημέρες της ζωής του παιδιού η μητέρα δημιουργεί ένα κλίμα αγάπης και εμπιστοσύνης σε αυτό.

Ο ρόλος της μητέρας λοιπόν ξεκινά να διαφαίνεται την ανάπτυξη του παιδιού από τα πρώτα χρόνια και μάλιστα μέρες, της ζωής του. Το παιδί από τα πρώτα στάδια εξέλιξής του προσκολλάται στην μητέρα του, η οποία λειτουργεί ως πρόσωπο αναφοράς που εμπνέει ασφάλεια και σιγουριά.

β) Διαμόρφωση κοινωνικής συμπεριφοράς – ικανότητας.

Ο Schaffer (1989), υποστηρίζει ότι για το παιδί η εμπειρία των πρώτων κοινωνικών συναναστροφών ξεκινά από την σχέση με την μητέρα του, όπου επισυμβαίνει μια χαρακτηριστική εναλλαγή ρόλων λόγω της συμπεριφοράς του βρέφους, που συνεχώς εναλλάσσεται και της επιθυμίας της μητέρας να εναρμονιστεί με αυτόν τον διαδοχικό τύπο συμπεριφοράς. Η παραπάνω συναναστροφή παίρνει την μορφή διαλόγου που το βρέφος οφείλει να κατανοήσει προκειμένου να αναπτύξει την

κοινωνικότητά του (μαθαίνει ότι με την συμπεριφορά του μεταβιβάζει μηνύματα στις για παράδειγμα, κλάμα, γέλιο, στα οποία τα πρόσωπα του περιγύρου ανταποκρίνονται με διάφορους τρόπους). Η ανάπτυξη αυτή παρουσιάζει δυο πλευρές, την αμοιβαιότητα και την σκοπιμότητα, με στις οποίες αναπτύσσονται οι πρώτες αλληλεπιδράσεις. Η διεργασία βέβαια του διαλόγου πραγματώνεται σταδιακά από το βρέφος, καθώς αρχικά ο διάλογος είναι μονόπλευρος, δεν παρουσιάζει αμοιβαιότητα και κύριος υπεύθυνος για την διατήρηση της αμοιβαιότητας είναι η μητέρα. Έτσι το βρέφος ξεκινά να μαθαίνει τρόπους επικοινωνίας Έως ότου φτάσει εξελικτικά στην ικανότητα για επικοινωνία μέσω της γλώσσας και στην ανάπτυξη εκείνων των γνωστικών διαδικασιών που επιτρέπουν την ικανότητα αμοιβαίας σχέσης.

Παρατηρείται δηλαδή ότι η ικανότητα για την κοινωνική διαπλοκή του ατόμου ξεκινά από τα πρώτα χρόνια της ζωής του και θεμελιώνεται από τον τρόπο που συναλλάσσεται κατά την περίοδο αυτή με την μητέρα του αρχικά και έπειτα με άλλα πρόσωπα από το οικογενειακό του και ευρύτερο περιβάλλον του.

Γ) Υιοθέτηση του ρόλου του φύλου.

Αναφορικά με την υιοθέτηση του ρόλου του φύλου ψυχαναλυτικά, σύμφωνα με τον Seltzer J. A. (1991), η μητέρα αποτελεί το πρώτο πρόσωπο με το οποίο το παιδί συνάπτει μια εξέχουσας σημασίας «δυναδική σχέση» προτού αποκτήσει τη συνείδηση του φύλου του και εσωτερικεύσει τον αντίστοιχο ρόλο. Το παιδί συγγέεται με την μητέρα του γιατί ακόμη δεν έχει διαμορφώσει το δικό του Εγώ. Είναι το στάδιο του «καθρέπτη», όπου το παιδί κυριαρχείται από το φανταστικό «βλέπει στον άλλο έναν όμοιό του, με τον οποίο συγγέεται και ταυτίζεται» (Παρασκευόπουλος Ι. κα., 1996:76). Στην προοιδιπόδεια φάση ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης υπάρχει η πρωταρχία της μητέρας ως ειδώλου καλού ή κακού αλλά και το πρώτο αντικείμενο πάνω στο οποίο επικάθεται η σεξουαλικότητα του παιδιού. Η μητέρα δηλαδή θεωρείται πηγή αγάπης, ζωής, θερμής, τροφής, ικανοποίησης των διάφορων αισθήσεων προσωποποιούμενη στο ασυνείδητο ως μορφοείδολο της «καλής μητέρας». Σε αντίθετη περίπτωση οι μαινώσεις που υφίσταται το βρέφος εισάγουν μια αντιδραστική επιθετικότητα στη συμπεριφορά του διαμορφώνοντας το μορφοείδολο της «κακής μητέρας».

Δ) Πνευματική – γνωστική ανάπτυξη.

Οι μητέρες βοηθούν με πολλούς τρόπους τα μικρά παιδιά τους να πλουτίσουν τις γνώσεις τους. Πολύ αποτελεσματικός τρόπος είναι να τους δίνουν ερεθίσματα μέσα

από την ομιλία, το παιχνίδι ή ακόμα και την περιγραφή διαφόρων αντικειμένων παιχνιδιού ανταποκρινόμενες στις ανάγκες του παιδιού τους ανάλογα με την ηλικία τους. Η πνευματική ανάπτυξη επιτυγχάνεται μέσα από τις εκδηλώσεις στοργής, μητρικής αγάπης και ιδιαίτερου ενδιαφέροντος τους στα παιδιά. Έτσι οι μητέρες προάγουν την πνευματική ικανότητα των παιδιών τους μέσα από την παροχή όσο το δυνατό καλύτερης μητρικής φροντίδας, βοηθώντας τα να αντιλαμβάνονται και να εκφράζονται.

Σύμφωνα με τον Ross Parke (1987), η Clarke Stewart διαπίστωσε ότι η ίδια σειρά μητρικών εκδηλώσεων συνδέεται με την γλωσσική και γνωστική ανάπτυξη του παιδιού. Βέβαια η μητέρα επηρεάζει διαφορετικά τα παιδιά της ανάλογα με το φύλο τους. Παρόλο που και οι δυο γονείς παρέχουν ερεθίσματα οι μητέρες επιδρούν περισσότερο στα κορίτσια μέσα από την στοργή και την παροχή λεκτικών ερεθισμάτων, ενώ στα αγόρια μέσα από πρακτικές ενέργειες, όπως το παιχνίδι.

Εκτός από την επίδραση της προσωπικότητας, κάθε πρόσωπο που παίρνει μέρος στην ανατροφή του παιδιού, ασκεί ειδική επίδραση μέσω της ειδικής λειτουργίας που εκτελεί μέσα στην οικογένεια. Μέσα από τη μελέτη βιβλιογραφίας αλλά και από καθημερινά γεγονότα της ζωής φαίνεται πως το σημαντικότερο πρόσωπο στην ζωή του παιδιού είναι η μητέρα. Αυτή είναι που από την στιγμή της γέννησης του ασχολείται πιο άμεσα με το παιδί. Ακόμα και κατά τις πρώτες στιγμές της νηπιακής ηλικίας, το παιδί ανταποκρίνεται στην συμπεριφορά της. Η μητέρα είναι άξια εμπιστοσύνης ή όχι και αξιοπιστίας στις σχέσεις της με το παιδί της. Το παιδί συγχωρεί τα πάντα στην μητέρα του εκτός από την έλλειψη αξιοπιστίας. Η κατανόηση, η συμπόνια και η στοργή της, θα προσφέρουν συνεχή ανανέωση στη σχέση τους.

Έτσι ακόμα και η γυναίκα επιχειρηματίας η εργαζόμενη γυναίκα, μπορεί να προσφέρει στο παιδί της όσα χρειάζεται από τη μητέρα του, ιδίως, καθώς το παιδί γίνεται μεγαλύτερο.

2.3 Η συμβολή και ο ρόλος του πατέρα στην ανάπτυξη του παιδιού

Ο μητρικός ρόλος και τα συναφή με αυτόν προβλήματα, όπως αντιληφθήκαμε από τα παραπάνω, κατέχουν αξιόλογη θέση στην ψυχοπαιδαγωγική βιβλιογραφία. Ο ρόλος, η παρουσία και η απουσία της μητέρας στην ψυχική ανάπτυξη του παιδιού, είναι κάτι που έχει μελετηθεί αρκετά. Η θέση που λαμβάνει η μητέρα στο

οικογενειακό περιβάλλον είναι πρωταρχικής σημασίας. Ωστόσο δεν έχει μελετηθεί το ίδιο διεξοδικά ο ρόλος του πατέρα στην δημιουργία του ψυχολογικού και παιδαγωγικού κλίματος μέσα στο οποίο ζει και αναπτύσσεται το παιδί.

«Κύριο πρόσωπο κάθε οικογένειας είναι ο πατέρας. Ο ρόλος του δεν περιορίζεται μόνο στην αρχή της ζωής κάθε παιδιού, αλλά παραμένει πάντα ζωτικός από την στιγμή της σύλληψης του νέου ανθρώπου μέχρι την ολοκλήρωση της προσωπικότητας του. Ο ρόλος του δεν είναι μόνο βιολογικός αλλά και ψυχολογικός. Ο πατέρας κάθε ανθρώπου και η εικόνα που έχει για τον ρόλο που έπαιξε για την ζωή του δεν εξαλείφονται ποτέ από την ψυχή. Το άνοιγμα του παιδιού του στον κόσμο, την κοινωνική ζωή, είναι κυρίως έργο του πατέρα. Αυτός είναι και ένας από τους κύριους ρόλους του» (Κρασανάκης Γ., 1991:14).

Ο πατέρας είναι ο σύνδεσμος της οικογενειακής ζωής του παιδιού με εκείνη της κοινωνίας. Εύκολα καταλαβαίνουμε πως το έργο αυτό του ανοίγματος του παιδιού προς την κοινωνία πρέπει να θεωρηθεί ανεπαρκές, όταν ο πατέρας αδυνατεί να το εκπληρώσει ή, πολύ περισσότερο, όταν δεν υπάρχει πατέρας μέσα στην οικογένεια (θάνατος, διαζύγιο, κτλ.).

Σύμφωνα με τον Κρασανάκη Γ. (1991), το έργο της αγωγής του παιδιού δεν είναι υπόθεση μόνο μητρική, όπως συνήθως πιστεύεται. Η συμβολή του πατέρα είναι αναγκαία. Χωρίς την παρουσία του, η συμπεριφορά της μητέρας θα ήταν πολύ διαφορετική και το κλίμα της οικογένειας δεν θα ήταν υγιεινό. Πολλοί πατέρες, δείχνουν να ενδιαφέρονται για την ικανοποίηση των υλικών αναγκών των παιδιών τους. Συνήθως το έργο που σχετίζεται για την αγωγή το αναθέτουν στις γυναίκες – συζύγους τους.

Στις περισσότερες οικογένειες τείνει να επικρατεί ακόμα και σήμερα το σχήμα: πατέρας προμηθευτής υλικών αγαθών, μητέρα υπεύθυνη του έργου της αγωγής και της μόρφωσης των παιδιών. Ελάχιστοι πατέρες είναι αυτοί που κατορθώνουν να συμβιβάζουν την επαγγελματική τους δραστηριότητα με την πατρική τους παρουσία δίπλα στα παιδιά τους. Πολλοί δίνουν προτεραιότητα στην επαγγελματική τους δραστηριότητα και παραμελούν τα παιδιά τους.

Ο Κρασανάκης Γ. (1991), περιγράφει τον ρόλο του πατέρα μέσα από:

- την βρεφική
- την νηπιακή
- την σχολική και
- την εφηβική ηλικία του παιδιού.

Συγκεκριμένα αναφέρει, πως κατά την *βρεφική ηλικία* και μάλιστα κατά τους πρώτους δώδεκα μήνες της ζωής του παιδιού, κυρίαρχο πρόσωπο είναι η μητέρα του. Οι υπόλοιποι αγνοούνται. Βρίσκονται στο περιθώριο της παιδικής ζωής. Η μητέρα αποτελεί ολόκληρο το σύμπαν για το παιδί. Ο πατέρας είναι ο «τρίτος», έπονται ο παππούς, η γιαγιά και άλλα πρόσωπα. Όσο πιο ενεργά συμμετέχει στην ανατροφή του παιδιού, τόσο πιο γρήγορα ξεχωρίζει από τους υπόλοιπους. Σιγά – σιγά ο πατέρας αρχίζει να γίνεται ένα πρόσωπο οικείο. Από το δεύτερο έτος της ζωής του παιδιού, το ασθενές σχήμα μητέρα – παιδί – πατέρας, γίνεται ισχυρό. Ο απροσδιόριστος «τρίτος», γίνεται οικείος. Έτσι ενώ ο πατέρας ήταν έξω από την δυάδα «μητέρα – παιδί» μπαίνει προοδευτικά στην σχέση αυτή ως αντικείμενο μητρικής επιθυμίας. Η τριαδική σχέση μητέρα – παιδί – πατέρας θεωρείται πια το σταθερό πλαίσιο ανάπτυξης του παιδιού. Οποιαδήποτε αποδυνάμωση των δύο άκρων, του πατέρα και της μητέρας, θα βλάψει το κέντρο, το παιδί. Αυτό μπορεί να συμβεί σε περιπτώσεις θανάτου, διαζυγίου, ασυμφωνιών, διαφωνιών, συγκρούσεων, απουσίας ή και άτονης παρουσίας της μητέρας ή του πατέρα.

«Κατά την *νηπιακή ηλικία*, η εικόνα του πατέρα γίνεται εντονότερη για το παιδί. Η ανάπτυξη των πνευματικών δυνάμεων θα βοηθήσει το παιδί να γνωρίσει καλύτερα τον πατρικό ρόλο και να τον θεωρήσει ισότιμο με τον μητρικό. Για το παιδί της προσχολικής ηλικίας, ο πατέρας είναι φορέας εξουσίας και δύναμews. Όταν τον θαυμάζει, αλλά και όταν εκδηλώνει επιθετικές τάσεις απέναντί του, δεν παύει να αναγνωρίζει την υπεροχή του και να επιβεβαιώνει τον βασικό ρόλο που αυτός παίζει μέσα στην οικογένεια. Οι ψυχαναλυτές λένε ότι κατά την προσχολική ηλικία και μάλιστα γύρω στα τέσσερα με έξι χρόνια της ζωής τους, πολλά παιδιά εκδηλώνουν στους γονείς τους και μάλιστα στον πατέρα, παράξενα συναισθήματα. Η συμπεριφορά τους χαρακτηρίζεται από μίσος και επιθετικότητα, αλλά και από αγάπη και θαυμασμό. Το αγόρι θαυμάζει τον πατέρα του για την υπεροχή του, αλλά και τον μισεί. Θέλει να πάρει την θέση που εκείνος έχει δίπλα στην μητέρα του. Πρόκειται για το γνωστό **Οιδιπόδειο Σύμπλεγμα**, που συνοπτικά εκφράζεται ως ταύτιση του παιδιού με τον πατέρα και στροφή προς την μητέρα. Η παραδοχή του πατρικού προτύπου δεν δημιουργεί μόνο συναισθήματα κατωτερότητας για το αγόρι, αλλά και ισχυρά κίνητρα για την μεγαλύτερη αυτοανάπτυξή του. Αντίθετα το κορίτσι πάσχει από το λεγόμενο **Σύμπλεγμα Ηλέκτρας**, που χαρακτηρίζεται από ταύτιση με την μητέρα και ιδιαίτερη στροφή και αγάπη με τον πατέρα. Το κορίτσι ταυτίζεται με την μητέρα ως προς το σεξουαλικό ρόλο και φυσικά, ασυνείδητα, θέλει να πάρει δίπλα,

στον πατέρα του την θέση της. Επειδή όμως η μητέρα εμποδίζει την εκπλήρωση της επιθυμίας της, το κορίτσι τη μισεί, ενώ αγαπά τον πατέρα του» (Κρασανάκης Γ., 1991:23).

«Η εικόνα του πατέρα στην παιδική σκέψη τροποποιείται ριζικά κατά την *σχολική ηλικία*. Ιδιαίτερα κατά την ηλικία των 7 – 11 ετών, κατά την λανθάνουσα περίοδο, όπως την ονόμασε ο Freud, οι ψυχοσεξουαλικές εντάσεις της προηγούμενης ηλικίας, κάμπτονται. Τα συμπλέγματα, όπως πρώτος τα είχε περιγράψει ο Freud που περιγράφηκαν παραπάνω, ξεπερνιούνται και οι σχέσεις του παιδιού με τον πατέρα του ομαλοποιούνται. Από το έβδομο έτος και εξής, αγόρια και κορίτσια αρχίζουν να βλέπουν με ευδιάκριτο μάτι όχι μόνο τον πατέρα και την μητέρα αλλά και πρόσωπα του στενότερου και του ευρύτερου περιβάλλοντος. Το παιδί συγκρίνοντας τον εαυτό του ιδιαίτερα μάλιστα με τους συμμαθητές του, ωθείται σε ένα είδος αυτοκριτικής και αυτοεκτίμησης, πολύ αναγκαίας στην ρύθμιση των σχέσεων του με το πρόσωπο που ενσαρκώνει την πρώτη εξουσία του σπιτιού, τον πατέρα του. Οι σχέσεις με αυτόν αναπτύσσονται μέσα σε ένα κλίμα εσωτερικής και μάλιστα εξωτερικής ομοιόστασης στην οικογενειακή ισορροπία. Το αγόρι δεν βλέπει πια τον πατέρα του με μάτι ανταγωνιστικό, εχθρικό. Αλλά ούτε και το κορίτσι τον αγαπά περισσότερο από την μητέρα του. Οι σχέσεις πατέρα – παιδιού σε αυτήν την μεταβατική φάση είναι βασισμένες σε μια πραγματική, συνειδητή εκτίμηση της ζωής. Όσο και αν αγαπάει το παιδί άλλα πρόσωπα, ή πράγματα, γεγονός που είναι φυσιολογικό, δεν θα πάψει ποτέ να έχει πρότυπο εξουσίας και οδηγό τον πατέρα του. Η συνεργασία μαζί του, η αγάπη του, η συμπαράστασή του, η κριτική θέση μπροστά στα προβλήματα που καθημερινά αντιμετωπίζει, όχι μόνο γίνονται δεκτές από το παιδί, αλλά επιδιώκονται κιόλας από αυτό. Ο έπαινος από τον πατέρα αξίζει πολύ περισσότερο από πολλούς των ξένων προσώπων. Αντίστοιχα μια τιμωρία του θα στοιχίσει στο παιδί όσο καμιά άλλη» (Κρασανάκης Γ., 1991:24).

Κατά την *εφηβική ηλικία*, η εικόνα του παιδιού για τον πατέρα του παίρνει εντελώς διαφορετική μορφή. Οι μεγάλες αλλαγές και οι έντονες αναπτυξιακές κρίσεις που περνά ο έφηβος επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τις σχέσεις του με τους γονείς του και μάλιστα με τον πατέρα. Οι σχέσεις τους θα δοκιμαστούν και θα περάσουν από πραγματικά δύσκολες φάσεις. Αν η εφηβεία είναι μια περίοδος έντονου προβληματισμού, είναι παράλληλα και μια φάση ζωής με έντονη κριτική θεώρηση της συμπεριφοράς και της στάσης των προσώπων που περιβάλλουν το νέο άνθρωπο. Σύμφωνα με τον Κρασανάκη Γ. (1991), ο γιος και η κόρη, θα έρθουν σε σύγκρουση

με τον πατέρα τους τον οποίο βλέπουν τώρα με μάτι κριτικό. Η εικόνα που είχαν γι' αυτόν δοκιμάζεται, αλλά και φωτίζεται περισσότερο. Γίνεται ρεαλιστική και πραγματική. Τα προσόντα του πατέρα, η δύναμή του, τα έργα του κρίνονται, αναλύονται κάτω από ένα πρίσμα καθαρό, φωτεινό και συνειδητό.

Η σημασία του πατέρα για το παιδί πηγάζει από την θέση που παρέχεται από την κοινωνία στον άντρα. Η ανδρική θέση στην κοινωνία υφίσταται σήμερα μεταβολή. Επομένως, παράλληλα μεταβάλλεται και ο ρόλος του πατέρα σαν παιδαγωγού των παιδιών του. Ο πατέρας όμως, έχει να εκτελέσει μια ορισμένη αποστολή στην ανάπτυξη των παιδιών του, ακόμα και στις οικογένειες που η μητέρα προσπαθεί να καταλάβει την τυπική θέση του άντρα. Το κυριότερο χαρακτηριστικό του στα μάτια των παιδιών, είναι η ιδιότητά του σαν εργαζόμενος, σαν κάτοχος μιας τέχνης ή ενός επαγγέλματος. Ο πατέρας θεωρείται γενικά σαν το πρακτικό και αποδοτικό μέλος της οικογένειας που διαθέτει και κάνει χρήση μιας ειδικής ικανότητας. Αν η λειτουργία του αμφισβητηθεί, μπορεί να πληγεί σοβαρά ο φυσιολογικός ρόλος του στην διαδικασία της εκπαίδευσης.

Σύμφωνα με τον Ντραϊκωρς P. (1976), ακόμα και αν ο πατέρας δεν έχει ενεργό ρόλο στην εκπαίδευση των παιδιών του, είναι πάντα πιθανόν να θεωρούν τα παιδιά πως εκείνος εκπροσωπεί την ισχύ και την δύναμη, γιατί συνήθως είναι πιο ψηλός και πιο δυνατός από την μητέρα. Ο πατέρας αντιπροσωπεύει ότι έχει απομείνει από το παλιό ανδρικό ιδεώδες του παρελθόντος. Για τα παιδιά η συμπεριφορά του σημαίνει ανδρισμό. Για το λόγο αυτό τα παιχνίδια και οι χαρές αποκτούν μια σπουδαιότητα που απλώνεται πέρα από την πραγματική σημασία τους. Είναι ο «άντρας» μέσα στο σπίτι, ο πρώτος σύντροφος των αγοριών, ο πρώτος φίλος των κοριτσιών. Άραγε η άποψη αυτή ισχύει ακόμα και σήμερα;

Ο ρόλος του πατέρα πέρασε και περνά ακόμα κρίση. Το κύρος του μειώνεται συνεχώς και η αυθεντική του παρουσία εξασθενίζει. «Στις περισσότερες κοινωνίες, ιδιαίτερα μάλιστα στις βιομηχανικές, γίνεται όλο και πιο απών από το σπίτι και τα οικογενειακά του καθήκοντα. Ο πατέρας δεν έχει τον ρόλο που είχαν οι πρόγονοι του ως πατέρες και αρχηγοί οικογενειών. Ο ρόλος του γίνεται θολός. Χάνεται μέσα στα σύννεφα που δημιουργούν οι πολυάριθμες κοινωνικές και επαγγελματικές του υποχρεώσεις. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που έχουμε μία επαρκή σε ποσότητα αλλά ανεπαρκή σε ποιότητα, πατρική παρουσία. Όταν ο πατέρας είναι σωματικά κοντά αλλά ψυχικά μακριά στο παιδί του, είναι ουσιαστικά απών. Η παρουσία του είναι ποιοτικά ανεπαρκής, έστω και αν περνά λίγες ώρες μέσα στο σπίτι του. Η

ψυχική αυτή απουσία είναι πιο επιζήμια από την σωματική απουσία» (Κρασανάκης Γ., 1991:26).

2.4 Η συμμετοχή του πατέρα στη φροντίδα του παιδιού

«Η ενεργός συμμετοχή του πατέρα στην ανατροφή των παιδιών του είναι σημαντική. Οι πατέρες που ενδιαφέρονται και συμμετέχουν ενεργά στη ζωή των παιδιών τους και ιδίως εκείνοι που είναι συναισθηματικά διαθέσιμοι για τα παιδιά τους, ωφελούν με τρόπο μοναδικό την ψυχική και σωματική τους υγεία. Ο πατέρας επηρεάζει τα παιδιά με διαφορετικό τρόπο από τη μητέρα, ειδικά σε τομείς όπως είναι οι σχέσεις με τους συνομηλίκους και οι κοινωνικές συναναστροφές. Η θετική επίδραση του πατέρα είναι διαφορετική για τα αγόρια και διαφορετική για τα κορίτσια. Όταν ο πατέρας απουσιάζει, τα αγόρια δυσκολεύονται να βρουν μια ισορροπημένη ταυτότητα του φύλου, δεν αποκτούν σωστό αυτοέλεγχο, δυσκολεύονται στις κοινωνικές επαφές στις. Τα κορίτσια δυσκολεύονται να αναπτύξουν υγιείς σχέσεις με άνδρες όταν ενηλικιωθούν και γενικά να εμπιστευτούν το αντίθετο φύλο» (Burman, 1999).

«Η επιρροή του πατέρα τους έχει μεγάλη διάρκεια και ισχύ. Έρευνες έχουν δείξει ότι τα παιδιά των οποίων ο πατέρας ήταν παρών και συμμετείχε στη φροντίδα τους από την αρχή της ζωής τους, στην ενήλικη ζωή έγιναν περισσότερο συναισθηματικά, ώριμα, με ενσυναίσθηση και συμπονετικοί, απ' ότι τα παιδιά των οποίων ο πατέρας απουσίαζε. Έτσι καταφέρνουν και αναπτύσσουν υγιείς κοινωνικές σχέσεις, και ευτυχισμένους, επιτυχημένους γάμους» (Μύλντορφ Μπ., 1977).

Ο ρόλος του πατέρα μετά τον τοκετό φέρνει νέες ευθύνες για τον άνδρα, αφού θα χρειαστεί πια να φροντίζει, ειδικά στην αρχή, τόσο τη σύζυγο όσο και το βρέφος. Πιθανόν να αναλάβει ορισμένες δουλειές του σπιτιού ώστε να βοηθήσει. Οι νέοι αυτοί ρόλοι του θα του ξυπνήσουν συναισθήματα τρυφερότητας, ενώ ίσως αισθανθεί και άγχος για τα νέα του καθήκοντα. Αν οι επαγγελματικές του υποχρεώσεις του ασκούν ιδιαίτερες πιέσεις, είναι πιθανόν να αισθανθεί και αμφιθυμικά συναισθήματα απέναντι στη νέα κατάσταση (Burman, 1999).

«Σήμερα ο ρόλος του πατέρα έχει πολλές διαστάσεις. Συνδυάζει το ρόλο του κουβαλητή, του προστάτη, του καθοδηγητή, του συζύγου, του πατέρα που κατανοεί και προσπαθεί να συμμετέχει ενεργά στις δουλειές του σπιτιού και κυρίως στην ανατροφή του παιδιού. Οι σημερινοί πατέρες, και ειδικά στις οικογένειες όπου και οι δυο σύζυγοι έχουν επαγγελματική δραστηριότητα, φροντίζουν περισσότερο τα παιδιά

τους, απ' ότι οι προηγούμενες γενιές. Ο πατέρας σήμερα συμμετέχει περισσότερο στη γέννηση του παιδιού του, ρυθμίζει το ωράριο εργασίας του και μειώνει τις ώρες που εργάζεται προσπαθώντας να βρει περισσότερο ελεύθερο χρόνο να αφιερώσει στα παιδιά του» (Burman, 1999, Τζαμαλούκα, Γ. 2007).

«Αν και συνεχίζει να αυξάνεται η συμμετοχή του πατέρα στη φροντίδα των παιδιών, η αύξηση αυτή γίνεται με αργούς ρυθμούς. Ο λόγος ίσως να οφείλεται και στην έλλειψη βοήθειας που παρέχει το κράτος στους πατέρες. Στις περισσότερες περιπτώσεις διαζυγίων, η επιμέλεια των παιδιών πηγαίνει στη μητέρα. Ελάχιστοι είναι οι πατέρες που ζουν με τα παιδιά τους και αναλαμβάνουν αποκλειστικά τη φροντίδα τους. Πολλοί πατέρες δεν ενημερώνονται κατάλληλα και έτσι δεν γνωρίζουν τα διάφορα δικαιώματά τους, όπως αν δικαιούνται πατρική άδεια από την εργασία τους. Τέλος είναι και οι ίδιοι οι άνδρες οι οποίοι δεν αναλαμβάνουν περισσότερες πρωτοβουλίες ώστε να αναμιχθούν ενεργά στην καθημερινή ζωή των παιδιών τους. Αρκετοί είναι αυτοί που περιμένουν να τους αναθέσουν αρμοδιότητες οι σύζυγοί τους, αντί να πάρουν οι ίδιοι την πρωτοβουλία να κάνουν κάτι» (Burman, 1999).

«Η μειωμένη συμμετοχή του πατέρα στη ζωή του παιδιού έχει αρνητικές συνέπειες τόσο για το παιδί, αλλά και για τον ίδιο αφού στερείται πολύτιμες εμπειρίες. Η συμμετοχή του είναι σημαντική γιατί συμβάλλει στην εξέλιξη όλων των μελών της οικογένειας. Πολλοί είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή του πατέρα στη φροντίδα του παιδιού, οι οποίοι μπορούν να διακριθούν σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: τους παράγοντες που σχετίζονται με το ίδιο το παιδί, τους παράγοντες που σχετίζονται με τον πατέρα και σ' εκείνους που αφορούν τη μητέρα» (Χουντουμάδη, 1998, Καμπούρη Φ., 2008).

2.4.1 Οι παράγοντες που σχετίζονται με το παιδί

1. **Η ηλικία του παιδιού.** Είναι ένας από στις παράγοντες που επηρεάζουν την εμπλοκή του πατέρα. Έχει βρεθεί ότι όσο αυξάνεται η ηλικία του παιδιού, τόσο η πατρική συμμετοχή ελαττώνεται και η συμπεριφορά του πατέρα αλλάζει. Δηλαδή ο χρόνος που αφιερώνουν συνήθως οι πατέρες στα παιδιά τους, είναι περισσότερος στις πρώτες περιόδους της ζωής του και μειώνεται καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν και αποκτούν και άλλες δραστηριότητες εκτός σπιτιού. Η συμπεριφορά του πατέρα τους είναι διαφορετική. Αλλιώς θα δείξει τη στοργή του στο βρέφος και με διαφορετικό

τρόπο σ' ένα παιδί σχολικής ηλικίας ή σ' έναν έφηβο (Fischer, 2000).

2. Το φύλο του βρέφους. Το φύλο του βρέφους επηρεάζει την αλληλεπίδραση πατέρα – παιδιού και το χρόνο που θα αφιερώσει σ' αυτό. Οι πατέρες έχουν την τάση να δείχνουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τις δραστηριότητες των αγοριών και συνήθως περνούν περισσότερο χρόνο με τους γιους τους παρά με τις κόρες τους. Υπάρχει μικρότερος κίνδυνος για κάποιο διαζύγιο όταν η οικογένεια έχει ένα γιο, παρά μόνο κόρες και οι πατέρες βρίσκονται συχνότερα στο σπίτι όταν έχουν γιο (Maccoby, 1978).

Το είδος των δραστηριοτήτων που πραγματοποιούν οι πατέρες με τα βρέφη τους διαφέρει ανάλογα με το φύλο. Συνηθίζουν να παίζουν περισσότερο με τα αγόρια απ' ότι με τα κορίτσια και το είδος της δραστηριότητας διαφέρει. Η διαφοροποίηση αυτή αφορά περισσότερο το παιχνίδι και όχι τόσο τη φροντίδα του βρέφους. Με τα αγόρια προτιμούν τα πιο έντονα και σωματικά παιχνίδια, ενώ με τα κορίτσια κάνουν περισσότερο κουβεντούλες και συζητήσεις. Αυτή η διαφορετική αλληλεπίδραση του πατέρα με τα παιδιά έχει ως αποτέλεσμα αργότερα στις διαφορές των δυο φύλων στη συμπεριφορά (Parke, 1987).

3. Ο αριθμός των παιδιών. Στις οικογένειες με περισσότερα παιδιά ή στις οικογένειες με δίδυμα οι πατέρες συμμετέχουν περισσότερο στη φροντίδα τους και στην ανατροφή τους. Αυτό είναι κάτι που ως έναν βαθμό αναγκάζονται να το κάνουν, αφού η οικογένεια έχει ανάγκη από περισσότερη βοήθεια, όπως και η μητέρα. Οι αρμοδιότητες είναι αυξημένες και απαιτείται περισσότερος χρόνος από τον πατέρα. Όμως παρόλο που ασχολείται ο πατέρας περισσότερο και συμμετέχει, ο χρόνος που διαθέτει για να αφιερώσει στο κάθε παιδί ξεχωριστά είναι πιο περιορισμένος (Burman, 1999).

4. Η σειρά γέννησης του παιδιού. Οι πατέρες συνήθως συμμετέχουν στη φροντίδα και δείχνουν πιο ενδιαφέρον για τα πρωτότοκα παιδιά περισσότερο παρά για τα δευτερότοκα. Συνήθως το πρώτο παιδί είναι αυτό που θα δεχτεί την περισσότερη φροντίδα, αφού με το πρώτο παιδί οι πατέρες βιώνουν αυτές τις πρωτόγνωρες αλλαγές. Σ' αυτό θα δώσουν όλη την ενέργειά τους και την προσοχή τους και έτσι θα έχουν και περισσότερες προσδοκίες απ' αυτό. Αντίθετα στα υστερότοκα παιδιά μπορεί να συμπεριφέρονται για μεγαλύτερο διάστημα απέναντί τους σαν να είναι ακόμη βρέφη (Fischer, 2000).

5. Τα χαρακτηριστικά του παιδιού. Ο χαρακτήρας, η ιδιοσυγκρασία του βρέφους είναι ένας παράγοντας που μπορεί να επηρεάσει τη συμμετοχή του πατέρα.

Ο τρόπος αντίδρασης του βρέφους απέναντί του, αλλά και απέναντι σε ερεθίσματα και καταστάσεις καθορίζουν το ποσοστό συμμετοχής του. Διαφορετικά θα αλληλεπιδράσει ο πατέρας με ένα ήσυχο και υπάκουο βρέφος, που ανταποκρίνεται στα ερεθίσματα του περιβάλλοντος και δείχνει πάντα πρόθυμο να παίζει με τον πατέρα, και διαφορετικά θα αντιδράσει απέναντι σε ένα ανήσυχο και ευερέθιστο βρέφος. Στην πρώτη περίπτωση η συμπεριφορά του βρέφους προκαλεί τον πατέρα περισσότερο και τον γεμίζει ευχάριστα αισθήματα και ικανοποίηση και έτσι αφιερώνει περισσότερο χρόνο μαζί του. Αντίθετα όταν το βρέφος δεν ανταποκρίνεται, δεν δείχνει ζωντάνια και ευχαρίστηση από την επαφή με τον πατέρα, επιδρά αρνητικά και δεν ενισχύεται η συμπεριφορά του πατέρα για περαιτέρω αλληλεπίδραση και επαφή με το βρέφος (Burman, 1999).

6. Οι δεξιότητες του παιδιού. Η διανοητική ανάπτυξη του βρέφους, ο βαθμός ζωηρότητάς του και ενεργητικότητας επηρεάζουν τη συμμετοχή του πατέρα. Ορισμένα βρέφη είναι ιδιαίτερα ενεργητικά, αναζητούν συνεχώς την επαφή και μέσα από τα ερεθίσματα που λαμβάνουν αναπτύσσουν εξαιρετικές ικανότητες, τόσο διανοητικές όσο και κοινωνικές. Έτσι οι πατέρες θεωρούν τα βρέφη τους ιδιαίτερα έξυπνα, καμαρώνουν περισσότερο και αυτό λειτουργεί ως ανατροφοδότηση γι' αυτούς, με αποτέλεσμα να επιδιώκουν να συμμετέχουν στη ζωή τους περισσότερο (Burman, 1999).

2.4.2 Οι παράγοντες που σχετίζονται και με τους δύο γονείς

1. Η προσωπική του ιστορία. Οι προσωπικές εμπειρίες του πατέρα, τα βιώματά του από την παιδική του ηλικία και η σχέση του με τον δικό του πατέρα επηρεάζουν τη συμπεριφορά του και το ποσοστό ανάμειξής του στη φροντίδα του βρέφους. Από την παιδική του ηλικία ο άνδρας δέχεται επιρροές από την οικογένεια του και διαμορφώνει τις δικές του αξίες και πεποιθήσεις σε σχέση με τον πατρικό ρόλο και ιδιαίτερα από την σχέση του με τον πατέρα του. Τα πρότυπα που θα αποκτήσει από την οικογένειά του, τον πατέρα του και τη ζεστή οικογενειακή ατμόσφαιρα, θα επηρεάσουν τη στάση του απέναντι στο βρέφος. Ο άνδρας ο οποίος είχε μια στενή σχέση με τον πατέρα του και συναισθηματική στήριξη από τον ίδιο, ο οποίος είχε πάντα στο πλευρό του τον πατέρα του και είχε αναπτύξει μια θετική σχέση μαζί του, θα συμμετέχει περισσότερο στην ανατροφή και φροντίδα των παιδιών του, απ' ό,τι ο άνδρας ο οποίος πήρε αρνητικές επιδράσεις από την οικογένειά του και είχε

αναπτύξει μια εχθρική, απόμακρη ή αρνητική σχέση με τον πατέρα του ή που δεν είχε τον πατέρα του στο πλευρό του. Ορισμένοι άνδρες απ' την άλλη μεριά αναγνωρίζουν ότι διδάχτηκαν και δέχτηκαν ένα αρνητικό γονεϊκό μοντέλο και προσπαθώντας να το αλλάξουν, συμμετέχουν ενεργά στη φροντίδα των δικών τους παιδιών, έτσι ώστε να αναπληρώσουν τις στερήσεις που είχαν οι ίδιοι από τη σχέση τους με τον δικό τους πατέρα και να μην περάσουν τα ίδια πρότυπα στα παιδιά τους (Δραγώνα και Ναζίρη, 1995).

2. *Επαγγελματική απασχόληση.* Η εργασία του πατέρα, οι συνθήκες εργασίας του και η ικανοποίηση που αντλεί απ' αυτό είναι παράγοντες που επηρεάζουν την εμπλοκή του. Τα παραπάνω μπορούν να τον επηρεάσουν θετικά ή αρνητικά ως προς την συμμετοχή του. Όταν οι συνθήκες εργασίας του, του προκαλούν στρες και ένταση δεν παίρνει το κουράγιο και τη θέληση να ασχοληθεί αρκετά με το βρέφος του και συχνά είναι ψυχικά απών ακόμα και όταν βρίσκεται κοντά του. Όταν είναι ήρεμος και απόλυτα ικανοποιημένος με την εργασία του, διατηρεί καλή σχέση με το βρέφος. Οι υπερβολικές απαιτήσεις και ο περιορισμένος ελεύθερος χρόνος επιδρούν αρνητικά. Οι συνθήκες εργασίας, οι σχέσεις του με τους συναδέλφους και οι οικονομικές του απολαβές επιδρούν είτε θετικά είτε αρνητικά. Ο πατέρας μπορεί να επηρεάζει και τις σχέσεις μητέρας – παιδιού. Όταν αναγκάζεται εξαιτίας της εργασίας του να μένει για μεγάλο χρονικό διάστημα μακριά από την οικογένεια, έχει λιγότερες επαφές με το βρέφος του, αλλά και οι μητέρες έχουν πιο αρνητικές αλληλεπιδράσεις με το παιδί. Το στρες και τα προβλήματα στην δουλειά επηρεάζουν αρνητικά τη συζυγική σχέση, που με τη σειρά της επιδρά αρνητικά στη σχέση πατέρα – βρέφους. Τα προβλήματα της σχέσης μειώνουν την ευχαρίστηση του πατέρα ως προς την γονική του ιδιότητα με αποτέλεσμα να συμμετέχει λιγότερο στην φροντίδα του βρέφους. Οι άνδρες συχνά πρέπει να θυσιάσουν τις οικονομικές απολαβές και την επαγγελματική τους εξέλιξη προκειμένου να πετύχουν μια καλύτερη ισορροπία ανάμεσα στη δουλειά και στην οικογένεια (Δραγώνα και Ναζίρη, 1995).

3. *Οι στάσεις και οι απόψεις του πατέρα.* Οι συγκεκριμένες απόψεις μπορεί να αφορούν την κατανομή των ρόλων των δυο φύλων και την άποψη του για τον πατρικό του ρόλο, πότε και ποιος πρέπει να ασχολείται κυρίως με την φροντίδα και ανατροφή του βρέφους. Αυτές οι αξίες διαμορφώνονται από τα πρότυπα και τα μοντέλα συμπεριφοράς που οι ίδιοι έχουν υιοθετήσει από την οικογένειά τους, την παιδική τους ηλικία και από τις εμπειρίες τους και τα προσωπικά τους βιώματα στην πορεία της ζωής τους. Κάθε άνδρας διαμορφώνει τις προσωπικές του αξίες και

απόψεις για τον γονεϊκό ρόλο και με βάση αυτές θα ενεργήσει ανάλογα. Οι ατομικές διαφορές είναι τεράστιες. Ορισμένοι πατέρες τείνουν να είναι πιο ευαίσθητοι απέναντι στον γονεϊκό τους ρόλο και ανταποκρίνονται περισσότερο στις βρεφικές ανάγκες. Σημαντικές είναι και οι απόψεις του πατέρα για την ικανότητά του να αναλάβει το συγκεκριμένο ρόλο. Πόσο ο ίδιος πιστεύει ότι είναι άξιος να συμμετέχει και να αναλάβει τη φροντίδα του παιδιού και πόσο θεωρεί ότι αυτή είναι αρμοδιότητα της μητέρας. Και αυτοί οι παράγοντες επηρεάζονται από τα κοινωνικά πρότυπα και την ανατροφή του ίδιου του άνδρα. Ορισμένες κοινωνίες θέλουν τη γυναίκα να έχει την απόλυτη ευθύνη για την φροντίδα των παιδιών και τον άνδρα στη θέση του κουβαλητή, αυτού που εργάζεται έξω από το σπίτι για να φροντίζει και να φέρνει τα αγαθά στην οικογένεια και αυτό ισχύει ιδιαίτερα στα βαλκάνια (Δραγώνα και Ναζίρη, 1995).

Κάθε κοινωνικό σύστημα έχει τα δικά του πρότυπα και αξίες, ωστόσο το άτομο είναι αυτό που θα κρίνει αν τις ακολουθήσει ή αν διαμορφώσει τις δικές του. Έχει βρεθεί ότι οι πατέρες που θεωρούν σημαντική τη δική τους συμβολή και πιστεύουν ότι είναι και οι ίδιοι ικανοί να συμμετέχουν στη φροντίδα του βρέφους, αναλαμβάνουν περισσότερες αρμοδιότητες, ενώ αυτοί που θεωρούν ότι μόνο οι γυναίκες διαθέτουν αυτό το ισχυρό μητρικό ένστικτο, δεν έχουν ενεργό συμμετοχή. Οι πρώτοι θα κάνουν τα πάντα προκειμένου να συμμετέχουν και η εμπλοκή τους φαίνεται από τις πρώτες μέρες της γέννησης του βρέφους (Δραγώνα και Ναζίρη, 1995).

4. *Η ποιότητα της συζυγικής σχέσης.* Οι σχέσεις μεταξύ των δυο συντρόφων επηρεάζουν τις σχέσεις πατέρα - παιδιού και καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την πατρική συμμετοχή. Όταν υπάρχουν διαταραγμένες σχέσεις στο ζευγάρι τότε συνήθως και η συμμετοχή του πατέρα είναι μικρότερη και αρκετοί άνδρες φτάνουν ακόμη και στο σημείο να εγκαταλείψουν τις οικογένειές τους, όταν υπάρχουν σοβαρά προβλήματα, με αρνητικές συνέπειες για το ίδιο το παιδί. Όταν οι σύντροφοι διατηρούν μια αρμονική και ισορροπημένη σχέση που βασίζεται στην αμοιβαία κατανόηση και στον σεβασμό, λειτουργούν ως γονείς και ως άτομα στις κοινωνικές τους σχέσεις περισσότερο θετικά και ανταποκρίνονται στους διαφορετικούς ρόλους τους με μεγαλύτερη επιτυχία. Στους υγιείς και αρμονικούς γάμους οι γονείς επιδιώκουν να έχουν και έχουν μοιρασμένους και αμοιβαίους ρόλους μέσα στην οικογένεια. Όταν υπάρχει μια αδύναμη συζυγική σχέση, η αλληλεπίδραση πατέρα – παιδιού είναι περισσότερο αρνητική και προβληματική. Οι πατέρες αυτοί δεν

συμμετέχουν στην φροντίδα του βρέφους, αντιδρούν αρνητικά απέναντί του και διατηρούν μια αρνητικά φορτισμένη ατμόσφαιρα μέσα στην οικογένεια, είναι πιο αυταρχικοί, χρησιμοποιούν περισσότερο τιμωρίες και απειλές απέναντι στο παιδί. Η πατρική συμμετοχή επομένως επηρεάζεται από τη συζυγική σχέση, αλλά και επηρεάζει τη σχέση αυτή (Χουντουμάδη, 1998).

Σύμφωνα με τους R. Skynner και J. Clesse (2009), υπάρχουν έξι βασικά χαρακτηριστικά που απαρτίζουν μία υγιή οικογένεια και συμβάλλουν στο μέγιστο υγείων παιδιών

- Διαθέτουν μια πολύ φιλική και θετική στάση προς όλους τους ανθρώπους γύρω τους.
- Διαθέτουν ένα σημαντικό βαθμό συναισθηματικής ανεξαρτησίας, που τους επιτρέπει και την οικειότητα μεταξύ τους αλλά και ταυτόχρονα το να βρίσκονται χώρια ο ένας από τον άλλο.
- Το τρίτο χαρακτηριστικό είναι η οικογενειακή δομή, όπου οι γονείς σε ένα ισχυρό και ισότιμο συνασπισμό είναι έτοιμοι για την λήψη αποφάσεων αν χρειάζεται αλλά πάντα αφού συμβουλευτούν πρώτα τα παιδιά τους.
- Η πολύ ελεύθερη και ειλικρινής επικοινωνία στην οικογένεια που βασίζεται στη συνείδηση που έχουν τα παιδιά πως κανένα από τα συναισθήματα που βιώνουν δεν είναι απαράδεκτο ή απαγορευμένο, πράγμα που τους δίνει μια αίσθηση ελευθερίας, πολλή χαρά και καλή διάθεση.
- Η ικανότητά τους να αντιλαμβάνονται τον κόσμο πολύ καθαρά, βασισμένοι στο γεγονός πως μπορούν να αποδεχτούν όλα τα συναισθήματα που είναι δικά τους, και επομένως δεν χρειάζεται να τα προβάλλουν πάνω στους άλλους ανθρώπους.
- Και τέλος μπορούν να αντιμετωπίσουν πολύ εύκολα την αλλαγή που θα εξουδετέρωνε τους υπόλοιπους από εμάς επειδή έχουν εξαιρετική συναισθηματική υποστήριξη που προέρχεται από ένα υπερβατικό σύστημα αξιών. Συγκεκριμένα τα παιδιά των υγείων οικογενειών μεγαλώνουν γνωρίζοντας πως όλα τα συναισθήματά τους είναι αποδεκτά και επομένως αποκτούν μια πολύ ρεαλιστική αντίληψη του κόσμου, που τα κάνει ικανά να αντιμετωπίζουν αυτό τον κόσμο με ένα τρόπο πραγματικά αποτελεσματικό.

Όσον αφορά στους παράγοντες που σχετίζονται με την μητέρα έχουμε τα εξής:

1. *Η στάση της μητέρας.* Η στάση της μητέρας είναι ένας παράγοντας που καθορίζει το ποσοστό συμμετοχής του πατέρα στη φροντίδα του βρέφους. Αυτό γίνεται είτε στηρίζοντας τον είτε αποθαρρύνοντάς τον. Τα περιθώρια που αφήνει μια μητέρα στον πατέρα για αλληλεπίδραση με το παιδί ποικίλουν. Η μητέρα αρκετές φορές συνειδητά ή ασυνείδητα εμποδίζει την πατρική συμμετοχή, είτε γιατί αισθάνεται ότι ο πατέρας είναι αδύναμος για να ανταποκριθεί στις ανάγκες του βρέφους και η ίδια θεωρεί ότι είναι από τη φύση της η πιο κατάλληλη για την ανατροφή του, είτε γιατί δεν θέλει να παραδεχτεί ότι ο σύζυγος τα καταφέρνει εξίσου καλά στην φροντίδα του παιδιού και στην βοήθεια στο σπίτι. Και εδώ βλέπουμε ατομικές διαφορές, αφού μερικές μητέρες σε σχέση με τους συντρόφους τους, τους βλέπουν να είναι ενεργητικοί, ενώ κάποιες άλλες θεωρούν το μεγάλωμα του παιδιού δική τους αρμοδιότητα. Οι γυναίκες δίνουν μεγάλη σημασία στη συμμετοχή του πατέρα, αλλά δεν ξέρουν πώς να τον ενθαρρύνουν (Badinter, E. 2005). Η υποστήριξη στον άνδρα από τη σύζυγο είναι ωφέλιμη για να τον ωθήσει να αναλάβει και ο ίδιος τις αρμοδιότητες του στην φροντίδα του βρέφους. Αν η μητέρα ενισχύει τη σχέση πατέρα – παιδιού, τότε η αλληλεπίδραση θα είναι ευεργετική και για τους δυο (Burman, 1999).

2. *Επαγγελματική απασχόληση.* Η είσοδος της γυναίκας στο χώρο εργασίας και στην αυξανόμενη απασχόλησή έξω από το σπίτι έχει επιφέρει αλλαγές. Οι ρόλοι έχουν δεχτεί αλλαγές και απαιτείται από τον πατέρα μεγαλύτερη συμμετοχή στη φροντίδα του παιδιού και στη συντήρηση του σπιτιού. Όταν οι μητέρες είναι εργαζόμενες, οι πατέρες αφιερώνουν περισσότερο χρόνο στην οικογένεια, τόσο στην ανατροφή και φροντίδα του παιδιού όσο και στις υπόλοιπες ανάγκες του σπιτιού (Χουντουμάδη, 1998 – Δουμάνη Χ., 1989).

2.5 Ψυχοκοινωνικές επιδράσεις στα παιδιά εκτός γάμου

Σε ένα μεγάλο ποσοστό τα παιδιά των άγαμων μητέρων αντιμετωπίζουν μειονεξίες ήδη από την πρώτη εμφάνισή τους στη ζωή, κατά την προγεννητική και την περιγεννητική περίοδο από έρευνες που έχουν γίνει τόσο στην Γαλλία (Μαντζιάφου – Κανελλοπούλου Μ., 1979:152,154) σε άγαμες μητέρες που ζουν χωρίς τον σύντροφό τους. Εκείνα πάλι τα παιδιά που οι άγαμες μητέρες τους συμβιώνουν σταθερά με κάποιον άνδρα, παρουσιάζουν σπανιότερα προβλήματα από

τα παιδιά των άγαμων μητέρων χωρίς σταθερή συμβίωση, αλλά πολύ συχνότερα από τα παιδιά των νόμιμων οικογενειών.

Το παιδί της άγαμης μητέρας μπαίνει στη ζωή με ένα μεγαλύτερο αίσθημα ανασφάλειας σε σχέση με τα άλλα παιδιά και ενδέχεται να αντιμετωπίσει περισσότερες δυσκολίες στην ανάπτυξη συναισθηματικών σχέσεων ικανοποιητικών και διαρκών. Οι Ι. Σ. Μαρκαντώνης και Α. Β. Ρήγα, σε έρευνά τους το 1990 με την μέθοδο της βιβλιογραφικής προσέγγισης διαπίστωσαν την εκδήλωση αντιφατικής συμπεριφοράς σε κάποια κορίτσια – παιδιά άγαμων μητέρων απέναντι σε άνδρες. Σε αυτές τις περιπτώσεις αν και η ανδρική παρουσία ήταν για τα κορίτσια αυτά εκ φύσεως κάτι ευχάριστο, αισθάνονταν ότι αποτελούσε ταυτόχρονα απειλή στην αποκλειστική σχέση που είχαν αναπτύξει με τις μητέρες τους (Ι.Σ. Μαρκαντώνης – Α.Β. Ρήγα, 1991:123).

Το κρισιμότερο ζήτημα για τα παιδιά εκτός γάμου που δημιουργείται από την απουσία του πατέρα είναι η συγκρότηση της ταυτότητας τους και την απόκτηση του αισθήματος της «ρίζας». Το παιδί της ανύπαντρης μητέρας σύμφωνα με τον Μοσχίδη Χ. Δρ. (2006), το απασχολεί πολύ η ύπαρξη και η ταυτότητα του πατέρα του, περισσότερο από τα παιδιά που στερούνται τον πατέρα τους για άλλους λόγους, πιθανόν γιατί αντιλαμβάνεται ότι η πραγματικότητα που βιώνει καθημερινά είναι εντελώς διαφορετική από αυτή των συμμαθητών και των φίλων του. Σύμφωνα με την άποψη της Μαριδάκη Κασωτάκη (2000) το παιδί της άγαμης μητέρας δεν μπορεί να συνειδητοποιήσει το *ποιος* και *γιατί* του στέρησαν τον πατέρα του. Αν και επανηλλειμένα μπορεί να ζητά περισσότερες πληροφορίες συνήθως η άγαμη μητέρα δύσκολα αναφέρεται στο γεννήτορα του παιδιού της και συνήθως ψεύδεται λέγοντας στο παιδί ότι ο πατέρας του απουσιάζει επειδή ταξιδεύει ή εργάζεται μακριά αφήνοντας έτσι στο παιδί τη μάταιη ελπίδα ότι κάποτε θα επιστρέψει. Με την πάροδο βέβαια του χρόνου και καθώς ο πατέρας δεν επιστρέφει, το παιδί αντιλαμβάνεται το ψέμα και αναπτύσσει αίσθημα εγκατάλειψης και απόρριψης για τον πατέρα. Απότοκος της πραγματικότητας είναι το αίσθημα του άγχους και της ενοχής που αναπτύσσουν τα παιδιά των ανύπαντρων μητέρων, ενώ σύμφωνα με έρευνες του Geadah αυτά παρουσιάζουν μεγαλύτερη ροπή στην κατάθλιψη και στις συναισθηματικές διαταραχές (Ι.Σ. Μαρκαντώνης – Α.Β. Ρήγα, 1991:123).

2.5.1. Περίπτωση μονογονεϊκής οικογένειας από εκούσια μονογονεϊκότητα – άγαμη μητέρα

Απουσία του πατέρα

Γενικά, η απουσία του πατέρα από την οικογένεια παραπέμπει συνήθως σε μία κατάσταση κρίσης ή τουλάχιστον σε μια προβληματική κατάσταση. Παρ' όλα αυτά τις περισσότερες φορές οι επιδράσεις της απουσίας του πατέρα στην ανάπτυξη του παιδιού και στην ψυχολογία της μητέρας μπορούν να αξιολογηθούν διαφορετικά, ανάλογα με την οπτική γωνία και τα βιώματα του καθενός.

Σύμφωνα με τον Diamond M.J. (1986), τα παιδιά των οποίων οι πατέρες είναι ψυχολογικά απόντες (π.χ. μακριά ή απρόσιτοι) υφίστανται σχεδόν τις ίδιες επιδράσεις με τα παιδιά των οποίων οι πατέρες είναι φυσικά απόντες (Diamond M.J., 1986, σσ. 400-406). Κατά την άποψη αρκετών ερευνητών, τα επίπεδα επιρροής της απουσίας του πατέρα από τη μονογονεϊκή οικογένεια θα πρέπει να υπολογίζονται και να ερευνώνται σύμφωνα με την αλληλεπίδραση ενός συνόλου παραγόντων, οι οποίοι τελικά σπάνια υπολογίζονται, ενώ θα έπρεπε να λαμβάνονται υπόψη στην αρχή κάθε σχετικής έρευνας ή αναφοράς. Οι παράγοντες αυτοί είναι:

- ο λόγος της απουσίας του πατέρα,
- η χρονική στιγμή κατά την οποία συνέβη το γεγονός αυτό,
- η χρονική διάρκεια της απουσίας,
- η σύνθεση και η δομή του μονογονεϊκού νοικοκυριού (η παρουσία συγγενών, παππούδων, γιαγιάδων, θετών γονέων, αδελφών ή άλλων ατόμων),
- η αντίδραση της μητέρας στο χωρισμό (στη λύση της σχέσης και όχι του γάμου),
- η κοινωνικοοικονομική θέση της μητέρας και
- η σχέση μητέρας και πατέρα πριν από την απομάκρυνση του ενός από τον άλλο.

Όταν απουσιάζει ο πατέρας, απουσιάζουν και οι ρόλοι του. Και πρώτα απ' όλα ο επαγγελματικός, που μέχρι πρότινος εθεωρείτο ο κυριότερος για τη συμβατική δομή της οικογένειας (ιδιαίτερα για τα ελληνικά δεδομένα), καθώς αποτελούσε τη μοναδική ή την κύρια πηγή εισοδήματος της οικογένειας. Αυτός είναι και ο λόγος που σε αρκετές περιπτώσεις αποτελούσε -ή και αποτελεί- το σύνδεσμο της οικογένειας με τον έξω κόσμο. Η απουσία του συγκεκριμένου ρόλου του πατέρα από την οικογένεια ορισμένες φορές δημιουργεί ένα σύνολο προϋποθέσεων που οδηγούν τη μονογονεϊκή οικογένεια σε συνθήκες φτώχειας. Η ανάληψη όλων των σχετικών καθηκόντων από τη

μόνη μητέρα μεταφράζεται με επιβάρυνση της ψυχικής και σωματικής της υγείας και με τη μείωση του χρόνου που αφιερώνει στο παιδί της και τη διαπαιδαγώγηση του. Ο δεύτερος ρόλος του πατέρα είναι ο γονεϊκός. Η απουσία αυτού του ρόλου έχει αυτονόητες συνέπειες για το επίπεδο φροντίδας, διαπαιδαγώγησης και κοινωνικοποίησης των παιδιών. Ο τρίτος ρόλος του πατέρα είναι ο συζυγικός (ή απλώς συντροφικός), που σκοπό έχει τη συναισθηματική στήριξη της μητέρας και τη συμμετοχή στις όποιες φύσης ανησυχίες της.

Ένα από τα σημεία των καιρών θεωρείται πλέον ο ελλιπής ελεύθερος χρόνος του γονέα, τον οποίο σπάνια διαθέτει και τον οποίο συνήθως αποζητά μέσα από τη διευθέτηση των υποχρεώσεων του και τη συμμετοχή του/της συντρόφου της/του στις καθημερινές ανάγκες της οργάνωσης του νοικοκυριού. Η απουσία του πατέρα δεν σημαίνει απαραίτητα και την ανατροπή της μέχρι τότε συμμετοχής των συντρόφων στις ανάγκες της οικογένειας. Έτσι κι αλλιώς η ενασχόληση του πατέρα με τις οικογενειακές ευθύνες θεωρείται σπάνια, ακόμη και στην περίπτωση που αυτός είναι φυσικά παρών ιδιαίτερα τουλάχιστον στην Ελλάδα. Επομένως η κατανομή του ελεύθερου χρόνου (στο πλαίσιο της οικογενειακής οργάνωσης) ρυθμίζεται και από άλλους παράγοντες και όχι μόνο από την οικογενειακή κατάσταση της γυναίκας.

Βέβαια, αρκετά συχνά (και ιδιαίτερα στην περίπτωση της εκούσιας μονογονεϊκότητας) η φροντίδα του πατέρα δεν βρίσκει απροετοίμαστη τη μητέρα, η οποία έχει φροντίσει και έχει θέσει τις προτεραιότητες της, έχει ρυθμίσει τις επιθυμίες της ή έχει αναθεωρήσει τις προηγούμενες επιλογές της σε τέτοιο βαθμό, ώστε να αποφύγει το άγχος και τη θλίψη από τη διαρκή ματαίωση και από τη διαρκή διαπίστωση της πληθώρας των ανεκπλήρωτων στόχων. Όπως γίνεται λοιπόν αντιληπτό, στις περιπτώσεις αυτές η απουσία του πατέρα δεν παρεμβαίνει αισθητά στην ισορροπία ή την ανισορροπία του γενικότερου συστήματος.

Σύμφωνα με την Κακλαμανάκη Ρ. (2007), σε αρκετές περιπτώσεις η απουσία του πατέρα ωθεί τη μητέρα είτε σε αναζήτηση υποκατάστατων μέσω άλλων προσώπων είτε σε αναζήτηση τρόπων για να υποκαταστήσει η ίδια τον απόντα πατέρα. Η υιοθέτηση του πατρικού ρόλου από τη μητέρα συνήθως συνοδεύεται από τη μείωση άλλων δραστηριοτήτων που κάτω από άλλες συνθήκες θα μπορούσε να έχει. Πολλές από τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μονογονεϊκές οικογένειες, με μόνο γονέα τη μητέρα δεν οφείλονται στη δομή της οικογένειας αυτής καθεαυτής, η οποία μπορεί να αποδειχθεί εξαιρετικά πιο υγιής σε σχέση με πολλές οικογένειες με δυο γονείς, αλλά στις ανικανοποίητες προσδοκίες του κοινωνικού περιγύρου για το τι είναι «κανονική

οικογένεια» και στις περιορισμένες εναλλακτικές λύσεις που θεωρούνται κατάλληλες για τη γυναίκα (Κογκίδου, 1995, σ. 121). Έτσι, με την απουσία του πατέρα, το εύρος των επιλογών μιας μόνης μητέρας μειώνεται αισθητά, γεγονός που έχει δυσμενείς επιπτώσεις στην ποιότητα ζωής όλων των μελών της οικογένειας.

Παρ' όλα αυτά η απουσία του πατέρα μερικές φορές φαίνεται να λειτουργεί ιδιαίτερα υποστηρικτικά στην ανεξαρτητοποίηση των παιδιών και στη διαδικασία της γενικότερης ωρίμανσης τους. Σύμφωνα με αυτή τη θέση, με την απουσία του πατέρα ενισχύεται το μητρικό ενδιαφέρον για την ευεξία των παιδιών, η έκφραση του οποίου ποικίλλει ανάλογα με τον τύπο της μονογονεϊκότητας, το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της μητέρας, όπως επίσης και με τις συνθήκες ζωής της οικογένειας (Flouri, 2005). Απ' ό,τι επίσης φαίνεται, η απουσία του πατέρα δεν επηρεάζει ριζικά τις μόνες μητέρες ως προς τις αξίες, τις αντιλήψεις και τη συμπεριφορά τους που σχετίζεται περισσότερο με την ανεξαρτησία και την εκπαιδευτική επιτυχία των παιδιών τους (Flouri, 2005).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Η παιδική ηλικία και όλα όσα συμβαίνουν κατά την διάρκειά της, είναι σημαντικά για δύο βασικούς λόγους: πρώτον γιατί θέλουμε να μάθουμε για τα ίδια τα παιδιά και δεύτερον γιατί πιστεύουμε ότι τα γεγονότα της πρώτης περιόδου της ζωής παίζουν σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της προσωπικότητας του ενήλικα.

Ο πρώτος λόγος είτε σε πρακτικό είτε σε θεωρητικό επίπεδο, έχει στόχο την εξασφάλιση της «σωστής» ανατροφής των παιδιών κάθε ηλικίας. Ο δεύτερος λόγος σχετικά με το ενδιαφέρον στην ανάπτυξη του παιδιού, περιλαμβάνεται στην παλαιά ρήση «το παιδί είναι ο πατέρας του ενήλικου» και εκφράζει την πεποίθηση ότι οι εμπειρίες της πρώιμης περιόδου της ζωής αφήνουν στο άτομο ίχνη που σημαδεύουν το υπόλοιπο της ζωής του. Η εξήγηση δηλαδή της προσωπικότητας του ενήλικου ανευρίσκεται στις πρώτες εμπειρίες για τον κόσμο, την περίοδο που θεωρείται ότι το άτομο βρίσκεται σε μια πολύ ευκολοεπηρέαστη κατάσταση. Και φυσικά με αυτές τις εμπειρίες σχετίζονται κατά κύριο λόγο οι γονείς.

3.1 Η αναζήτηση των καθοριστικών παραγόντων της προσωπικότητας

Η πεποίθηση ότι οι πρώτες εμπειρίες της ζωής προσδιορίζουν τη συμπεριφορά του ενήλικου είναι τόσο πλατιά διαδεδομένη, ώστε μπορεί να θεωρείται πια κοινή

αντίληψη. Πιθανόν οι περισσότεροι γονείς να συμφωνούν με την άποψη αυτή και μολονότι μπορεί να μην διαλέγουν σκόπιμα ειδικές μεθόδους φροντίδας του παιδιού για να επιφέρουν ένα μακροπρόθεσμα καθορισμένο αποτέλεσμα, η πίστη τους στη σχέση αρχικής εμπειρίας και διαμόρφωσης της προσωπικότητας μπορεί να τους κάνει να αισθάνονται αυξημένη ευθύνη.

Ωστόσο η πρώτη σχέση που δημιουργεί το παιδί χρησιμεύει σαν πρότυπο για τις κατοπινές σχέσεις ή συνεχίζει να χαρακτηρίζει τη ζωή; Οι καθημερινές στερήσεις ή απογοητεύσεις που δοκιμάζει το μικρό παιδί είναι τραυματικές εμπειρίες που διαμορφώνουν αμετάκλητα την συμπεριφορά του; Τα ερωτήματα αυτά μας ωθούν στο να κατανοήσουμε γιατί οι άνθρωποι διαφέρουν ο ένας από τον άλλο και να βρούμε τις αιτίες αυτών των διαφορών. Οι γονείς έχουν την δυνατότητα να επιλέξουν ανάμεσα σε συγκεκριμένους τρόπους ανατροφής του παιδιού και έτσι να καλλιεργήσουν τον επιθυμητό γι' αυτούς τύπο της προσωπικότητας του. Διότι εάν η προσωπικότητα διαμορφωνόταν με βάση συγκεκριμένες πρακτικές ανατροφής του παιδιού, το άτομο θα έμενε στο έλεος των συγκεκριμένων εμπειριών του παρελθόντος του (Rudolph Schaffer, 1989).

Ποια είναι λοιπόν τα κύρια βιώματα για την διαμόρφωση της προσωπικότητας; Ένα παιδί είναι αποδεκτό ή ανεπιθύμητο μέσα στο οικογενειακό του περιβάλλον; Μεγαλώνει σε κλίμα ανεκτικότητας ή αυστηρότητας; Στο σπίτι οι σχέσεις είναι θερμές ή ψυχρές; Αυτά είναι βιώματα που έχουν πολύ πιο έντονη επίδραση και συνήθως δεν περιορίζονται σε μια μόνο χρονική περίοδο, αλλά μπορούμε να πούμε ότι ορίζουν τον προσωπικό χώρο μέσα στον οποίο ζει το παιδί τα πρώτα του χρόνια. Είναι δυνατόν να ακολουθείται η ίδια πρακτική από τρυφερούς και ψυχρούς γονείς, σε ένα βολικό και σε ένα αυταρχικό οικογενειακό περιβάλλον, σε ένα κλίμα αγάπης ή έχθρας. Αυτά, ίσως και να είναι τα κύρια βιώματα για την διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού.

3.2 Η επίδραση των γονέων στη διαμόρφωση της παιδικής προσωπικότητας

Θα ήταν ελλιπής οποιαδήποτε μελέτη γύρω από την οικογένεια, εάν αυτή δεν αναφερόταν και στις επικοινωνιακές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών της οικογένειας. Αυτές οι επικοινωνιακές σχέσεις έχουν υπαρξιακό χαρακτήρα σε κάθε μέλος της οικογένειας, αλλά έχουν και τόση μεγάλη μορφοποιό δύναμη, ώστε να συντελούν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου.

Αυτή η υπαρξιακή και μορφοποιός δύναμη της οικογένειας, αποδίδεται στη μεγάλη διάρκεια της συνύπαρξης και επί πλέον στην ένταση και στην ποιότητα των συναισθημάτων που καλλιεργούνται ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας. Αξίζει λοιπόν τον κόπο να δούμε κάπως από πιο κοντά αυτή τη δυναμική των οικογενειακών σχέσεων (Διαμαντόπουλος 1995).

Το νεογέννητο για να μπορέσει να αναπτύξει τη προσωπικότητά του, έχει ανάγκη από την ανθρώπινη συμπεριφορά και επικοινωνία. Έχει ανάγκη να μεγαλώσει μέσα σε μια ομάδα και να έχει μια ομαδική ζωή. Και αυτό γιατί αποτελεί βασικό μέσο από το οποίο το άτομο αποκτά γνώσεις, συνήθειες, πεποιθήσεις, διαθέσεις, δεξιότητες, αξίες και ιδανικά και διαμορφώνει τα δικά του μοναδικά χαρακτηριστικά.

Η πρώτη λοιπόν ομάδα, που ασκεί τη μεγαλύτερη επίδραση στη διαμόρφωση της προσωπικότητας είναι η οικογένεια. Η οικογένεια είναι ο μοναδικός και αναντικατάστατος φυσικός χώρος ομαδικής ζωής. Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, όσο τέλεια και να οργανωθούν δεν θα μπορέσουν να αντικαταστήσουν την οικογένεια, γιατί τα άτομα έξω από το οικογενειακό περιβάλλον δεν αισθάνονται ευτυχισμένα, επειδή ζουν σε μια τεχνητή ατμόσφαιρα.

Το παιδί δέχεται επιδράσεις από την οικογένειά του και γι' αυτό παρατηρούνται συνεχώς πολλές ομοιότητες ανάμεσα στους γονείς και στα παιδιά, τόσο στην εξωτερική συμπεριφορά, όσο και στις ιδέες, τις πεποιθήσεις και στις ιδιότητες του χαρακτήρα (Χαραλαμπίδης 1987).

Η οικογένεια αποτελεί έναν από τους κοινωνικό – πολιτιστικούς παράγοντες ανάπτυξης της προσωπικότητας του ανθρώπου. Στο οικογενειακό περιβάλλον σχηματίζεται ο σκελετός της προσωπικότητας και μέσα από αυτό θα βγει το παιδί για να αναπτύξει τις πρώτες του δυνάμεις και λειτουργίες.

Έχει αποδειχτεί πως το οικογενειακό κλίμα γενικότερα και οι σχέσεις μεταξύ των γονιών είναι αυτές που παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας. Οι αρμονικές σχέσεις των γονιών δημιουργούν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την ομαλή προσαρμογή στην κοινωνική ζωή. Τα παιδιά αυτά είναι περισσότερο ανεξάρτητα και αναπτύσσουν καλύτερες σχέσεις με τους γονείς τους. Αντίθετα τα παιδιά που προέρχονται από οικογένειες, όπου δεν επικρατεί η αρμονία, η ομόνοια και η γαλήνη, συνήθως γίνονται νευρωτικά, επιθετικά και δυσπροσάρμοστα (Δερβίσης 1984).

Αναμφισβήτητα το οικογενειακό περιβάλλον παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του χαρακτήρα του παιδιού. Αυτό θα προσδιορίσει αν το άτομο

αναπτύξει δημοκρατική, δηλαδή δημιουργική ή αυταρχική, δηλαδή μη δημιουργική προσωπικότητα (Τερλεξής 1975).

Στην πορεία της διαμόρφωσης της προσωπικότητας υφίστανται δυο είδη ερεθισμάτων: εκείνα που σχετίζονται με το κληρονομικό προίκισμα και εκείνα που προέρχονται από το περιβάλλον και τους ανθρώπους γύρω μας (Καλαντζή – Αζίζι, και Παρίτσης 1990).

Συγκεκριμένα, αποφασιστικό ρόλο θα παίζει η γνώμη των γονιών για τη φύση του παιδιού και η ανάλογη συμπεριφορά που προκύπτει. Η γνώμη τους φυσικά είναι αποτέλεσμα της κοινωνικής θέσης της οικογένειας και του γενικότερου πολιτικού και πολιτισμικού συστήματος, μέρος του οποίου αποτελεί.

Η αυταρχική συμπεριφορά και η στάση των γονιών, για παράδειγμα, προετοιμάζει το κλίμα μέσα στο οποίο θα αναπτυχθεί το αυταρχικό παιδί. Παιδιά δηλαδή που ανατρέφονται μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον που κυριαρχεί η μορφή του πατέρα, καλλιεργούν συνήθειες και υιοθετούν στάσεις που βοηθούν και τα δικά τους παιδιά με τα ίδια αποτελέσματα (Τερλεξής, 1975).

3.3 Γονείς και συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού

Για την συναισθητική ανάπτυξη του βρέφους ορισμένοι υποστηρίζουν ότι αρχίζει από την περίοδο που βρίσκεται στη μήτρα, στη διάρκεια της εγκυμοσύνης, γιατί το βρέφος αντιδρά στο άγχος ή τη χαρά και ηρεμία της μητέρας του. Άλλη άποψη είναι ότι ξεκινάει αμέσως μετά τη γέννησή του καθώς οι γονείς ταΐζουν, φροντίζουν και μιλούν στο βρέφος. Τέλος, μια Τρίτη άποψη είναι ότι ξεκινάει λίγο καιρό μετά τη γέννηση, όταν το βρέφος εμφανίζει το πρώτο του χαμόγελο στη μητέρα ή τον πατέρα (Fischer, 2000).

Πράγματι η συναισθηματική αγωγή και ανάπτυξη του βρέφους αρχίζει νωρίς, αφού τα βρέφη δείχνουν ενδιαφέρον και ανταπόκριση για πρώτη φορά για τις διαπροσωπικές κοινωνικές αλληλεπιδράσεις από πολύ νωρίς, αρχίζοντας με τους γονείς. Μέχρι τον τρίτο σχεδόν μήνα της ζωής τους τα βρέφη αναπτύσσουν αυτές τις ικανότητες και είναι έτοιμα να ανταποκρίνονται στα συναισθήματα του γονέα. Το βλέμμα τους είναι χαρακτηριστικό, αφού συχνά προσηλώνουν το βλέμμα τους στο γονέα που είναι κοντά τους, τον κοιτάνε και αναζητούν την επικοινωνία μαζί του. Μέσα από το παιχνίδι με τους γονείς μαθαίνουν να αντιλαμβάνονται τα συναισθήματα τόσο τα δικά τους όσο και των άλλων και να προσαρμόζονται σ' αυτά.

Ένα βρέφος μπορεί να μάθει πολλά για την ανάγνωση και την έκφραση των συναισθημάτων μέσα από την παρατήρηση και τη μίμηση. Έτσι οι γονείς με το να δείχνουν την προσοχή τους και την ανταπόκρισή τους στο βρέφος, μπορούν να ξεκινήσουν τη διαδικασία της συναισθηματικής αγωγής από την πρώτη βρεφική ηλικία. Γι' αυτό ο χρόνος που θα αφιερώσουν στην αλληλεπίδραση τους με το βρέφος είναι πολύ σημαντικός και πολύτιμος (Fischer, 2000).

Οι γονείς προσπαθούν να διατηρήσουν την προσοχή και το ενδιαφέρον του βρέφους τους χρησιμοποιώντας συχνά έναν τύπο ομιλίας που μιμείται το βρεφικό λόγο και χαρακτηρίζεται από υψηλό τόνο φωνής, αργό και επαναληπτικό ρυθμό και μη-λεκτικές συμπεριφορές, οι εκφράσεις του προσώπου και οι κινήσεις του. Αυτή η ομιλία αποδίδει τις περισσότερες φορές. Τα βρέφη σηκώνουν το κεφάλι και προσέχουν περισσότερο τον έναν από στις δύο γονείς, όταν τον βλέπουν και τον ακούνε να μιλάει μ' αυτόν τον τρόπο. Το βρέφος μιμείται τον πατέρα και μαθαίνει να ξεχωρίζει τα συναισθήματα και τις εκφράσεις του προσώπου. Αλλά και ο πατέρας μιμείται το βρέφος. Για παράδειγμα ο πατέρας σηκώνει τα φρύδια ή κουνάει το σώμα και το ίδιο κάνει και το βρέφος. Το μωρό βγάζει τη γλώσσα και το ίδιο κάνει και ο πατέρας. Είναι ένας τρόπος επικοινωνίας. Η προσοχή του βρέφους είναι ιδιαίτερα έντονη σ' αυτά τα παιχνίδια μίμησης, κυρίως όταν ο πατέρας μιμείται με λίγο διαφορετικό τρόπο το βρέφος. Οι μιμητικές αυτές συνομιλίες είναι ιδιαίτερα σημαντικές, γιατί δείχνουν στο παιδί ότι ο γονέας το προσέχει και ανταποκρίνεται στα συναισθήματά του. Είναι η πρώτη του εμπειρία ότι γίνεται κατανοητό από ένα άλλο άτομο. Είναι η αρχή της συναισθηματικής του επικοινωνίας (Fischer, 2000).

Η έλλειψη της ανταπόκρισης και η αλλαγή της διάθεσης από τον γονέα γίνεται αμέσως αντιληπτή από το βρέφος. Η αλλαγή της διάθεσης που από χαρά γίνεται λύπη έχει έντονη επίδραση στο βρέφος. Εκφράζει περισσότερο αρνητικά συναισθήματα, γίνεται πιο απόμακρο και δείχνει λιγότερη ανταπόκριση. Το βρέφος συμμετέχει σ' αυτό το παιχνίδι μίμησης, δεν είναι παθητικό, επιδιώκει τη διέγερση, τη διασκέδαση και τη συναισθηματική σύνδεση με τον πατέρα (Fischer, 2000).

Οι γονείς επηρεάζουν τη συναισθητική ανάπτυξη του βρέφους και έμμεσα, μέσα από τη συζυγική τους σχέση. Όταν υπάρχουν προβλήματα στη σχέση τους και διαταράσσεται η συναισθηματική τους ισορροπία αυτό περνάει και στο βρέφος. Όταν υπάρχει καταθλιπτική διάθεση από τη μητέρα, τα βρέφη έχουν την τάση να αντανakλούν τη λύπη, τη χαμηλή ενεργητικότητα, το θυμό και την ευερεθιστότητα της μητέρας τους. Αν το αρνητικό κλίμα και η καταθλιπτική διάθεση της μητέρας

διαρκεί πολύ καιρό, το βρέφος θα αρχίσει να παρουσιάζει σημάδια ψυχικής, σωματικής και νοητικής υστέρησης, επηρεάζονται ακόμη και οι εγκεφαλικές λειτουργίες του. Ωστόσο τα βρέφη αυτά παρουσιάζουν βελτίωση όταν αλληλεπιδρούν με άλλα άτομα, κυρίως με μη καταθλιπτικούς πατέρες (Fischer, 2000).

Επομένως οι γονείς που φροντίζουν το βρέφος είναι δυνατόν να επηρεάσουν σε μεγάλο βαθμό τη συναισθηματική του ανάπτυξη ήδη από πολύ μικρή ηλικία. Τόσο ο πατέρας όσο και η μητέρα είναι σημαντικό να δείχνουν στα παιδιά τους ευαισθησία, έτσι ώστε η συναισθηματική επικοινωνία να βελτιωθεί (Fischer, 2000).

3.4 Η στάση των γονιών και η ανάλυσή της

Στη δεκαετία του 1950 και στις αρχές του 1960 έγιναν προσπάθειες με στόχο τον προσδιορισμό και την ανάλυση της συμπεριφοράς των γονιών και κατά δεύτερο λόγο, το συσχετισμό με τα χαρακτηριστικά των εκδηλώσεων των παιδιών. Έτσι αρκετοί ειδικοί της ψυχομετρικής κατάρτισαν ερωτηματολόγια και προγράμματα συνεντεύξεων, προκειμένου να ξεχωρίσουν κατηγορίες στις οποίες θα ήταν δυνατόν να κατατάξουν τους γονείς. Για παράδειγμα, η πολύ σημαντική την εποχή εκείνη έρευνα (1980) των Robert Sears, Eleanor Maccoby και Harry Levin, οι οποίοι πήραν πληροφορίες από μητέρες 379 πεντάχρονων παιδιών σχετικά με τον τρόπο που ακολούθησαν για την ανατροφή τους σε διάφορες φάσεις. Οι πληροφορίες δεν αφορούσαν μόνο την διατροφή, τον αποθλασμό, την εξάσκηση στην χρήση του αλέτας, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο οι μητέρες αντιμετώπισαν την εξάρτηση ή την επιθετικότητα των παιδιών τους, στις μεθόδους πειθαρχίας που υιοθέτησαν, τα αισθήματα τους κατά την εγκυμοσύνη, την εκδήλωση της στοργής τους, την προσαρμογή τους στο γάμο. Αλλά ζήτησαν πληροφορίες και για την συμπεριφορά των παιδιών τους (Rudolph Schaffer, 1983:17).

«Από το ερευνητικό αυτό υλικό φάνηκαν διάφορες διαστάσεις του τρόπου ανατροφής των παιδιών, δύο από τις οποίες αξίζει να αναφερθούν. Η πρώτη διάσταση ονομάστηκε *θαλπωρή – ψυχρότητα* και αφορά την στοργή που δείχνει η μητέρα στο παιδί παίζοντας μαζί του, αποδεχόμενη την εξάρτησή του, χρησιμοποιώντας τον διάλογο για να του μάθει να πειθαρχεί. Η δεύτερη διάσταση ονομάστηκε *επιτρεπτικότητα – περιοριστικότητα* και αφορά, για παράδειγμα την ανεκτικότητα των επιθετικών ή σεξουαλικών εκδηλώσεων του παιδιού, την επιμονή της μητέρας για

«καλούς τρόπους», την υπακοή από μέρους του παιδιού και τη χρήση στις σωματικής τιμωρίας» (Rudolph Schaffer, 1983:17).

Ίσως η πιο αξιοσημείωτη προσπάθεια περιγραφής των γονιών με αυτόν τον τρόπο επιχειρήθηκε από τον Earl S. Schaefer (1980) και βασίστηκε στην κατάρτιση ενός ερωτηματολογίου του PARI (Parental Attitude Research Inventory – έρευνα απογραφής της συμπεριφοράς των παιδιών), σύμφωνα με το οποίο οι γονείς έδειχναν αν συμφωνούσαν με ισχυρισμούς των παιδιών: «Το παιδί τους θα τους ευγνωμονεί αργότερα για την αυστηρή ανατροφή του», «Τα παιδιά πρέπει να συνειδητοποιήσουν πόσες θυσίες κάνουν οι γονείς τους γι' αυτά». Και πάλι από τις απαντήσεις των γονιών βρέθηκαν δύο βασικές διαστάσεις: η διάσταση της *αγάπης – εχθρότητας* και του *ελέγχου – αυτονομίας*.

«Έτσι δημιουργήθηκε ένα «πρότυπο» με χαρακτηριστικά των γονιών, στο οποίο ο συνδυασμός των δύο ανεξάρτητων διαστάσεων έδωσε τέσσερις τύπους γονέων. Οι δυσκολίες μιας τέτοιας έρευνας έγιναν φανερές όταν επιχειρήθηκε ο συσχετισμός των χαρακτηριστικών των γονιών με την συμπεριφορά των παιδιών. Η μελέτη με μέτρο την στάση των γονέων είναι μια συνοπτική θεώρηση. Η στάση των γονέων από την μια θεωρήθηκε ως η «αιτία» της συμπεριφοράς των παιδιών αλλά και τα παιδιά μπορούν να επηρεάσουν τους γονείς τους και έτσι εμφανίζεται μια πολύ σύνθετη εικόνα αλληλεπίδρασης. Όταν λέμε ότι μια μητέρα είναι «ανεκτική» παραβλέπουμε ότι η συμπεριφορά της μπορεί να ποικίλλει: ίσως να είναι ανεκτική ως προς την συμπεριφορά των παιδιών της απέναντι σε κάτι, αλλά να είναι αδιάλλακτη ως στις π.χ., το ζήτημα στις χρήσης στις τουαλέτας» (Rudolph Schaffer, 1983:18).

Ο ισχυρισμός ότι οι πρώτες εμπειρίες του παιδιού έχουν μεγάλη σημασία είναι εύκολος, δύσκολα όμως τεκμηριώνεται. Τα ερωτήματα που δημιουργούνται είναι τα εξής:

- ✚ Για ποιες εμπειρίες πρόκειται;
- ✚ Πόσο νωρίς παρουσιάζονται και από ποια άποψη είναι σημαντικές;

Το πρόβλημα πάντως είναι κυρίως μεθοδολογικό, γιατί στην εξέλιξη του ανθρώπου κάποια γεγονότα, στα οποία μπορεί κανείς να αποδώσει διαπλαστική επίδραση, δεν συμβαίνουν ξέχωρα από άλλα. Συνήθως εντάσσονται σε μια σειρά γεγονότων, σε ένα συνολικό πλέγμα συνδυασμένων επιρροών. Για παράδειγμα ο θάνατος του πατέρα δεν είναι ένα γεγονός που επηρεάζει το παιδί για ένα συγκεκριμένο χρόνο, το οποίο μπορεί να συνεχίζει να προκαλεί εκρηκτικά κύματα με την επίδρασή του στην μητέρα, η οποία με την σειρά της ενδέχεται να έχει

διαφορετική σχέση με το παιδί. Επιπλέον μπορούν να παρουσιαστούν οικονομικά προβλήματα εξαιτίας των οποίων η μητέρα υποχρεώνεται να εργαστεί, μπορεί να χρειαστεί να αλλάξει σπίτι και γενικότερα να αρχίσει να ζει με το παιδί της με έναν εντελώς διαφορετικό τρόπο. Έτσι ένα γεγονός μπορεί να έχει μια πληθώρα συνεπειών, που ο αντίκτυπός τους στο άτομο διαρκεί χρόνια, κάτι το οποίο θα αναλύσουμε στο επόμενο κεφάλαιο. Ωστόσο είναι παραπλανητικό να αποδώσουμε οποιαδήποτε κατοπινή παθολογική κατάσταση του παιδιού σε ένα μόνο γεγονός της ζωής του, γιατί το γεγονός αυτό είναι σαν κρίκος σε μια αλυσίδα από τραύματα για την οποία το καθένα από αυτά είναι υπεύθυνο και λειτουργεί προσθετικά. (Rudolph Schaffer, 1983:19).

Οι πρώτες εμπειρίες μπορούν να διαιωνιστούν και να ενσωματωθούν στην προσωπικότητα του ενήλικου μόνο εφόσον επαναλαμβάνονται περιοδικά – δηλαδή, εφόσον ένα μικρό ποσοστό της εμπειρίας ή τμήμα του έχει εφαρμογή ή επαναλαμβάνεται στην παιδική ηλικία. Η επίδραση των γονέων θεωρείται αμετάβλητη σε όλη τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας και τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της σε μια συγκεκριμένη περίπτωση θεωρούνται εντελώς αντιπροσωπευτικά για κάθε περίπτωση (Rudolph Schaffer, 1983:17).

3.5 Η συμπεριφορά της οικογένειας απέναντι στον έφηβο

Η εφηβεία ορίζεται ως η εξελικτική διεργασία στη ζωή του ανθρώπου, αρχίζει βιολογικά με τις μεταβολές της φυσιολογίας της ήβης και τελειώνει ψυχολογικά με την απόκτηση της ταυτότητας του εαυτού και του φύλου, καθώς και του αισθήματος της ανεξαρτησίας και σηματοδοτεί την ενηλικίωση του. Η ενηλικίωση κοινωνικά γίνεται αποδεκτή με άλλο τρόπο και σε διαφορετικό χρόνο, σύμφωνα με τις πολιτισμικές αξίες της κάθε κοινωνίας. Έτσι η εφηβεία αντιμετωπίζεται ως το σύνολο των ψυχολογικών αναπτυξιακών διαδικασιών που συνδέονται με τις ωριμοποιητικές μεταβολές της ήβης, διαμέσου των συγκεκριμένων ιστορικών και κοινωνικών συνθηκών (Αναγνωστόπουλος, 2001:2).

Η εφηβεία συχνά περιγράφεται με όρους που θα ταίριαζαν για την περιγραφή ενός καταθλιπτικού επεισοδίου. Μιλώντας για την εφηβεία, αναφέρουμε αυθόρμητα τη λύπη, τη διέγερση, το θυμό. Η καθημερινή παρατήρηση προσφέρει πλείστα παραδείγματα εφήβων που περνούν ατελείωτες ώρες ξαπλωμένοι ή καθιστοί δείχνοντας βαρεμάρα και αδιαφορία για το καθετί που αγγίζει η καθημερινότητα. Η

απότομη αλλαγή της διάθεσης είναι γνωστό παράδειγμα της εφηβείας, αλλά οι περισσότεροι έφηβοι παρουσιάζουν συχνά σταθερό καταθλιπτικό συναίσθημα.

Η οικογένεια διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για τη ζωή του εφήβου καθότι την συγκεκριμένη χρονική περίοδο που ο ίδιος καλείται να διαμορφώσει τη δική του ταυτότητα, επηρεάζεται άμεσα από διάφορα πρόσωπα που αποτελούν πρότυπα για εκείνον και ιδιαίτερα από τους γονείς του ή τα πρόσωπα που έχουν αναλάβει την κηδεμονία του, ιδιαίτερα στη σημερινή κοινωνία που ο τύπος της οικογενειακής οργάνωσης που επικρατεί είναι η «πυρηνική οικογένεια», δηλαδή ο τριαδικός πυρήνας που περιλαμβάνει τον άνδρα ως πατέρα, τη γυναίκα ως μητέρα και τα ανήλικα παιδιά τους. (Κορώσης, 1997).

3.5.1. Σχέσεις γονέων – εφήβων

Οι συνθήκες στη σύγχρονη οικογένεια και ο επαναπροσδιορισμός των ρόλων (οι περισσότερες μητέρες εργάζονται πλέον) έχουν προκαλέσει μεγάλες αλλαγές στην οικογενειακή κοινωνικοποίηση. Οι γονείς δεν μπορούν να διαθέσουν σημαντικό χρόνο στα παιδιά τους εφόσον και η μητέρα πλέον εργάζεται με αποτέλεσμα «η καθημερινή απουσία των μεγάλων από τη σταθερή και αποτελεσματική επικοινωνία με τους μικρούς να συνεπάγεται τη δημιουργία δύο διαφορετικών κόσμων» και χάσμα ανάμεσά τους.

Από την άλλη, έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στο παρελθόν σχετικά με την τυπολογία των γονέων, έδειξαν ότι ένα μεγάλο μέρος γονέων οι οποίοι λειτουργούν υπερπροστατευτικά απέναντι στο παιδί τους, συμβάλλουν στην δημιουργία καταθλιπτικών προδιαθέσεων και ανορεκτικών διαταραχών και ότι μια σειρά από προβλήματα παιδικής και εφηβικής ηλικίας σχετίζονται με την προσωπικότητα των γονέων (Robinson C. C et al, 2001).

Η οικογένεια αποτελεί το πρώτο κοινωνικό κύτταρο και θεωρείται ένας από τους πιο σημαντικούς φορείς κοινωνικοποίησης, αφού συμβάλλει στην ανάπτυξη και τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου.

Το οικογενειακό περιβάλλον ασκεί επίδραση όσο κανείς άλλος παράγοντας και αυτό γιατί ο χρόνος που βρίσκεται το παιδί μέσα στην οικογένεια είναι πολύ μεγάλος σε σύγκριση με τον χρόνο που δαπανά σε άλλα περιβάλλοντα, τουλάχιστον στην παιδική του ηλικία. Μέσα σ' αυτό το σύστημα, δημιουργεί τις πρώτες του διαπροσωπικές σχέσεις και επηρεάζεται πολύ από αυτές. Η ιδιοσυγκρασία των γονέων, η μόρφωσή τους, ο χρόνος που διαθέτουν για τα παιδιά τους, η οικονομική

τους κατάσταση, οι ηθικές αρχές τους και πολλά άλλα, επηρεάζουν την ανάπτυξη του παιδιού και τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του (Ηλιόπουλος,1998).

Τα πράγματα δυσκολεύουν για τους γονείς όταν τα παιδιά τους γίνονται έφηβοι. Η εφηβεία είναι συχνά μια εμπειρία με πολλές αξιώσεις και δοκιμασίες, τόσο για τους νέους, όσο και για τους γονείς. Είναι το διάστημα όπου γονείς και παιδιά χρειάζεται να δημιουργήσουν ένα νέο είδος σχέσεων μεταξύ τους. Έτσι, ενώ πρέπει να είναι συνεχώς παρόντες όταν το παιδί τους έχει ανάγκη, πρέπει συγχρόνως να μειώσουν την επιρροή τους και γενικά να περιορίσουν το ρόλο τους ενθαρρύνοντας έτσι την ανεξαρτησία τους.

Η προσπάθεια του εφήβου για αυτονομία και ανεξαρτητοποίηση διαταράσσει την ηρεμία και τη σταθερότητα που υπήρχε στις οικογενειακές σχέσεις και τη λανθάνουσα περίοδο της εξέλιξης του παιδιού. Οι γονείς δεν είναι πλέον σε θέση να κάνουν σχέδια για το παιδί τους και να ασκούν την ίδια επιρροή επάνω του.

Αισθάνονται ότι “χάνουν” το παιδί τους, καθώς αυτό αποκηρύσσει την κυριαρχία τους και αναζητά καταφύγιο στις παρέες συνομηλίκων, χωρίς να τους επιτρέπει πλέον να παρεμβαίνουν στην προσωπική του ζωή. Καθώς από-ιδανικοποιούνται από τους εφήβους, πενθούν για την απώλεια του γονεϊκού ρόλου και των ικανοποιήσεων που τους πρόσφερε η εξάρτηση των παιδιών από το πρόσωπό τους. Όσο μεγαλύτερη είναι η δυσκολία των γονέων να δεχτούν το γεγονός ότι από-ιδανικοποιούνται από τους εφήβους, τόσο πιο επώδυνη και χρονοβόρα θα είναι για τους τελευταίους η διεργασία της ατομικοποίησης και αυτονομίας.

Με την αντιδραστικότητα, οι έφηβοι δηλώνουν με ένα ιδιότυπο τρόπο ότι έχουν απόλυτη ανάγκη από τη συμπαράσταση και τη βοήθεια των γονέων. Τους είναι απαραίτητο να μεγαλώσουν σε ένα πλαίσιο που να μην καταλύεται από την επιθετικότητά τους. Οι γονείς μπορεί να αντιδράσουν με επιβολή αυστηρού ελέγχου και απαγορεύσεων για να διατηρήσουν την εξάρτηση του παιδιού προς αυτούς. Αυτή η αντίδραση είναι πιθανό να οδηγήσει τον έφηβο σε έντονες εκδραματίσεις ή σε άλλες περιπτώσεις ο έφηβος να παλινδρομήσει και να προσκολληθεί ακόμη περισσότερο στους γονείς.

Πολλοί γονείς, για να αντιδράσουν στην καταπίεση που έχουν υποστεί από τους δικούς τους γονείς, προσπαθούν να μάθουν στα παιδιά να είναι αυτόνομα και ανεξάρτητα. Στην πραγματικότητα επιτυγχάνεται το ακριβώς αντίθετο, καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν σε ένα ακαθόριστο πλαίσιο, χωρίς σαφή όρια και την αναγκαία καθοδήγηση των ενηλίκων. Κατά την περίοδο της εφηβείας, θεωρούν δεδομένη την

επιθυμία τους να ανεξαρτητοποιηθεί και τους προτρέπουν να εμπλέκονται σε καταστάσεις τις οποίες δεν είναι ακόμα έτοιμοι να αντιμετωπίσουν, με φυσική συνέπεια την αποτυχία. Έτσι, μειώνεται η αυτοεκτίμησή τους, η πραγματικότητα γίνεται τραυματική και ευνοείται η παλινδρόμηση σε προγενέστερα στάδια.

Ορισμένοι γονείς νιώθουν την ανάγκη οι έφηβοί τους να παραμείνουν παιδιά, γιατί αυτό τους δίνει ένα λόγο ύπαρξης. Η ιδέα να χάσουν το ρόλο τους ή να μείνουν μόνοι τους πανικοβάλλει (Ντολτό, 1998).

Η χειραφέτηση των εφήβων είναι ίσως από τα σοβαρότερα προβλήματα στις σχέσεις με τους γονείς του και πολύ συχνά οδηγεί σε σύγκρουση. Φυσικά η τάση που θα δημιουργηθεί στον έφηβο για χειραφέτηση θα εξαρτηθεί και από τη στάση των γονέων στο θέμα αυτό. Ιδιαίτερα ο τύπος των γονέων, επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την εξέλιξη του εφήβου (Μάνος, 1999).

Όταν οι γονείς είναι αυταρχικοί, τότε η χειραφέτηση είναι δύσκολη υπόθεση, επειδή τα παιδιά είναι σε πλήρη εξάρτηση από αυτούς. Αυτού του είδους οι γονείς προτιμούν συνήθως τη σωματική τιμωρία για να εδραιώσουν τους αυστηρούς τους κανόνες που έχουν δημιουργήσει οι ίδιοι. Περιορίζουν τα παιδιά τους και προσπαθούν να διαμορφώσουν, να ελέγξουν και να αξιολογήσουν τη συμπεριφορά και τις πράξεις τους, σύμφωνα με ένα άκαμπτο κώδικα διαγωγής. Συχνά αυτός είναι αποτέλεσμα κάποιων θρησκευτικών αντιλήψεων. Επιβάλλουν την υπακοή την οποία θεωρούν αρετή με αυστηρές τιμωρίες, προκειμένου να τιθασεύσουν την ισχυρογνωμοσύνη των παιδιών και αργότερα των εφήβων, όταν οι πράξεις και οι πεποιθήσεις τους έρχονται σε αντίθεση με αυτό που εκείνοι θεωρούν σωστό. Αυτοί πιστεύουν στην κατήχηση και όχι στην εκπαίδευση των παιδιών τους και πιστεύουν σε αξίες όπως είναι ο απόλυτος σεβασμός και επιδιώκουν να διατηρήσουν την παραδοσιακή τάξη πραγμάτων. Αποθαρρύνουν κάθε είδος πρωτοβουλίας και διαλόγου, γιατί ο έφηβος πρέπει να αποδεχτεί το γονεϊκό ρόλο ως το μόνο σωστό και απόλυτο.

Τα παιδιά των αυταρχικών γονιών έχουν συχνά έλλειψη αυτοπεποίθησης, δεν επιζητούν τα ίδια την ανεξαρτησία τους, με αποτέλεσμα να γίνουν εντελώς ανίκανα να αντιμετωπίσουν ρεαλιστικά τα προβλήματα της ζωής. Δυσκολεύονται να αναλάβουν ευθύνες, αφού έχουν συνηθίσει να τα δέχονται όλα έτοιμα. Έχουν την τάση να αποσύρονται όταν συναντούν δυσκολίες και συντελούν στο να ανήκουν σε κείνη την ομάδα ενηλίκων που μένουν εξαρτημένοι από τους γονείς τους ακόμη κι αν αποφασίσουν να δημιουργήσουν δική τους οικογένεια ή στην αντίθετη περίπτωση να

μην καταφέρουν να αποδεσμευτούν ποτέ από τους γονείς τους και να μείνουν μαζί τους είτε κυριολεκτικά είτε με δεμένοι με φανταστικό ομφάλιο λώρο, (R.Skynner, J.Cleese, 2009).

Όσο επικίνδυνη είναι η υπερβολική αυταρχικότητα, άλλο τόσο βλαπτική είναι και η πλήρης αδιαφορία των γονιών. Υπάρχουν ορισμένες περιπτώσεις, όπου οι γονείς αδιαφορούν άμεσα ή έμμεσα για το παιδί τους. Το ενδιαφέρον τους είναι ελάχιστο, είναι υπερβολικά φιλελεύθεροι και βιάζονται να μεγαλώσει γρήγορα το παιδί για να φύγει από κοντά τους και να απαλλαγούν από τις ευθύνες που έχει η φροντίδα ενός παιδιού. Τις περισσότερες φορές βέβαια, αιτία της αδιαφορίας αυτής δεν είναι η έλλειψη αγάπης, αλλά το γεγονός ότι το παιδί βάζει φραγμούς στην ελευθερία τους, στο να απολαύσουν τις χαρές της ζωής και στο να ικανοποιήσουν τις επιθυμίες τους. Γι' αυτούς τους λόγους, συνήθως εμπιστεύονται τη φροντίδα του παιδιού σε κάποια άλλα πρόσωπα όπως τη γιαγιά ή άλλα συγγενικά πρόσωπα ή ακόμη το βάζουν εσωτερικό σε σχολείο. Στην περίπτωση που το κρατήσουν κοντά τους, εφαρμόζουν ένα τελείως ελεύθερο σύστημα αγωγής, δεν βάζουν κανένα περιορισμό στο παιδί και το αφήνουν εντελώς ελεύθερο να κάνει ότι θέλει (Ηλιόπουλος,1998).

Μερικοί έφηβοι εισπράττουν αυτή την αδιαφορία ως απόρριψη ή και εχθρότητα εκ μέρους των γονιών και αυτό μπορεί να έχει επιπτώσεις στην ανεξαρτησία του. Στερούνται τη στοργή και την αγάπη των γονιών τους και μπορεί να φθάσουν στο σημείο να πιστεύουν ότι δεν αξίζουν και ότι η ύπαρξή τους κάνει τους γονείς τους δυστυχημένους. Επιπλέον, η πρόωρη αυτονομία που δίνεται στον έφηβο, μπορεί να τον κάνει να νιώσει ανασφάλεια γιατί δεν είναι σίγουρος για τις πράξεις του, με αποτέλεσμα να κυριαρχείται από το φόβο της διαρκούς αποτυχίας και της επίκρισης (Herbert,1989).

Οι αδιάφοροι γονείς, (Ηλιόπουλος,1998) συνήθως διατηρούν τον εγωκεντρισμό της παιδικής τους ηλικίας. Ίσως επειδή δεν έμειναν ικανοποιημένοι από το πώς έζησαν οι ίδιοι την ηλικία αυτή, δεν απόλαυσαν τις χαρές της ζωής που είναι σημαντικές στην ανάπτυξη ενός παιδιού και γι' αυτό θέλουν να τις ζήσουν καθυστερημένα. Η κύρια αιτία της συμπεριφοράς αυτής είναι η ανωριμότητά τους και η ανεπάρκειά τους για το ρόλο του γονέα.

Ένας άλλος τύπος γονέων είναι οι απαιτητικοί γονείς. Πολλοί γονείς έχουν συνεχώς υπερβολικές απαιτήσεις από το παιδί τους. Οι απαιτήσεις αυτές πολλές φορές δεν είναι ανάλογες με τις ικανότητες ή την ηλικία του εφήβου. Του αναθέτουν

υποχρεώσεις και καθήκοντα και του επιβάλλουν ένα τρόπο ζωής που δεν ανταποκρίνεται στις δικές του ανάγκες. Μάλιστα, επιθυμούν οι διαταγές τους να γίνονται γρήγορα και τέλεια.

Γενικά οι απαιτητικοί γονείς ζητούν από το παιδί τους να έχει αρετές, να είναι υπάκουο, ευγενικό, να τα πηγαίνει καλά στα μαθήματα, αλλά και στις δουλειές που του αναθέτουν να κάνει εντός και εκτός σπιτιού. Τους αρέσει να ρυθμίζουν τη ζωή του, ακόμη και τις ελεύθερες ώρες του.

Ο έφηβος, όπως είναι φυσικό, δεν μπορεί να αντεπεξέλθει στις υπερβολικές αυτές απαιτήσεις και ειδικά όταν οι δυνατότητές του είναι περιορισμένες. Έτσι αποθαρρύνεται, αισθάνεται μειονεκτικά, απομονώνεται και κλείνεται στον εαυτό του ή αντίθετα επαναστατεί, γίνεται ανυπάκουος και επιθετικός.

Πολλά προβλήματα δημιουργούνται επίσης, όταν οι γονείς είναι ιδιαίτερα νευρικοί και ανησυχούν υπερβολικά για τα παιδιά τους. Οι ανήσυχoi γονείς νιώθουν πως το παιδί τους απειλείται και κινδυνεύει από το καθετί, είτε από αρρώστια, είτε από ατύχημα, ακόμη και από τις συναναστροφές του ή από κάποια σχολική αποτυχία. Με την παραμικρή αδιαθεσία που θα νιώσει το παιδί απευθύνονται σε γιατρό. Θέλουν να είναι διαρκώς κοντά του και να το παρακολουθούν. Με αυτή τους τη στάση όμως, το παιδί χάνει την ανεξαρτησία του και απομονώνεται από τα άλλα παιδιά της ηλικίας του.

Με το πέρασμα του χρόνου, αυτή η ανησυχία των γονιών μεταφέρεται και στο παιδί, το οποίο κλείνεται στον εαυτό του και φοβάται να αναλάβει οποιαδήποτε ευθύνη. Έτσι, μπορεί να γίνει ένα παιδί υπάκουο, αλλά χωρίς πρωτοβουλία και αυτοπεποίθηση. Υπάρχει όμως και η περίπτωση το παιδί, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της εφηβείας, μη αντέχοντας αυτή την ασφυκτική αγάπη των γονιών του να επαναστατήσει και να διεκδικήσει με διάφορους τρόπους την ανεξαρτησία του.

Οι γονείς θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι ο κόσμος που ζουν δεν είναι μυθικά πλασμένος όπως ο κόσμος που έφτιαξαν για το παιδί τους και να το βοηθήσουν να προσαρμοστεί στην πραγματικότητα και όχι να μεγαλώνει σε γυάλα. Ο έφηβος θα πρέπει να περάσει μόνος ορισμένες δυσκολίες και κινδύνους για να μάθει να αντιμετωπίζει τα προβλήματα στηριζόμενος στις δικές του δυνάμεις. Έτσι θα γίνει πιο δυνατός και πιο υπεύθυνος στη ζωή του.

Ένα άλλο είδος συμπεριφοράς των γονέων είναι η απόρριψη. Ένα παιδί μπορεί να μην είναι επιθυμητό από τον ένα ή και τους δυο γονείς, έτσι το παιδί να νιώθει

πάντα ανεπιθύμητο και να είναι δυστυχισμένο. Οι σπουδαιότερες αιτίες της απορριπτικής στάσης των γονιών απέναντι στο παιδί τους είναι :

- Όταν το παιδί έρχεται σε ανεπιθύμητο χρόνο και οι γονείς του το νομίζουν εμπόδιο στην πραγματοποίηση των φιλοδοξιών τους.
- Όταν ορισμένοι ανώριμοι γονείς, που γι' αυτούς ο γάμος σημαίνει διασκέδαση, βλέπουν το παιδί τους σαν εμπόδιο στην επιθυμία τους για ψυχαγωγία και απόλαυση της ζωής.
- Όταν και τους ίδιους τους είχαν απορρίψει οι γονείς τους στην παιδική ηλικία.
- Όταν οι γονείς χαρακτηρίζονται από ψυχική ανεπάρκεια ή έλλειψη κοινωνικής υπευθυνότητας ή ναρκισσισμό.
- Όταν το παιδί είναι εκτός γάμου. Αυτή είναι η σπουδαιότερη αιτία της απορριπτικής στάσης των γονέων απέναντι στο παιδί τους (Ηλιόπουλος, 1998).

Η απόρριψη μπορεί να είναι άμεση, δηλαδή οι γονείς να αδιαφορούν εντελώς για το παιδί τους, είτε έμμεση, δηλαδή να δίνουν τα πάντα στο παιδί εκτός από αγάπη. Το παιδί νιώθει ότι δεν είναι επιθυμητό και αναπτύσσει εχθρικά συναισθήματα για τους γονείς του. Πολλά άτομα μεγαλώνοντας διατηρούν αυτό το αίσθημα απόρριψης μέσα τους, νιώθουν πικρία, γίνονται εσωστρεφείς και βγάζουν αρνητικά συναισθήματα απέναντι στους άλλους ανθρώπους, ακόμη και επιθετικότητα.

Προβλήματα επίσης εμφανίζονται όταν οι γονείς έχουν μεγάλες φιλοδοξίες. Όλοι οι γονείς έχουν φιλοδοξίες για τα παιδιά τους, όταν όμως αυτές είναι υπερβολικές και πέρα από τις δυνατότητες του παιδιού, τότε θα υπάρξουν δυσκολίες. Αυτού του τύπου οι γονείς διαφέρουν από τους απαιτητικούς γιατί οι απαιτήσεις τους είναι πολύ ανώτερες. Επιπλέον, οι απαιτήσεις τους δεν έχουν σχέση με τα μικροπράγματα της καθημερινής ζωής, αλλά με την υλοποίηση υψηλών στόχων. Θέλουν το παιδί τους να είναι πρώτο σε ότι κι αν κάνει (Robinson C.C et al, 2001).

Πολλές φορές το βλέπουν σαν προέκταση του εαυτού τους. Έτσι εάν οι ίδιοι είναι επιτυχημένοι στη ζωή τους, τότε έχουν την αξίωση να τους μοιάσει. Εάν πάλι

έχουν απραγματοποιήτα όνειρα και δεν κατάφεραν να φθάσουν εκεί που ήθελαν, απαιτούν να το κατορθώσει το παιδί τους.

Το παιδί των φιλόδοξων γονιών βρίσκεται σε δύσκολη θέση. Αν έχει τις ικανότητες και ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις τους, τότε συνήθως το πρόβλημα δεν είναι μεγάλο. Αυτό όμως δεν συμβαίνει συχνά. Στις πιο πολλές περιπτώσεις ο έφηβος δεν έχει τις ανάλογες δυνάμεις για να αντεπεξέλθει σ' αυτά που του ζητάνε. Αποτέλεσμα αυτού είναι να αισθάνεται ότι είναι αδύναμος και να απογοητεύεται. Διακατέχεται από συναισθήματα κατωτερότητας και ενοχής, αφού δεν μπορεί να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις των γονιών του. Ακόμη χειρότερη γίνεται η ψυχολογική του κατάσταση του όταν αυτοί τον ειρωνεύονται και τον ταπεινώνουν για τις αποτυχίες του.

Οι φιλόδοξοι γονείς είναι συνήθως παράλογοι και δεν σκέφτονται λογικά. Πρέπει να μάθουν να βλέπουν αντικειμενικά τις πραγματικές ικανότητες του παιδιού και να το βοηθήνε να θέτει ρεαλιστικούς στόχους. Δεν πρέπει να πιέζουν και να εξαναγκάζουν το παιδί τους να κάνει πράγματα που δεν θέλει ή δεν μπορεί να κάνει.

Άλλη μια κατηγορία γονέων είναι αυτοί που ασχολούνται συνεχώς με τη ζωή του παιδιού τους, ακόμη και με τις πιο μικρές λεπτομέρειες. Ανησυχούν υπερβολικά για τις καθημερινές τους ανάγκες όπως την τροφή, τον ύπνο τους κ.λ.π και αρκετές φορές κάνουν ορισμένα περιττά πράγματα γι' αυτό, προκειμένου να ασχολούνται μαζί του. Βλέπουν διαρκώς το παιδί σαν ένα αδύναμο πλάσμα που χρειάζεται την προστασία τους. Στην πραγματικότητα όμως οι ίδιοι αισθάνονται αδύναμα και το παιδί γι' αυτούς είναι ένα στήριγμα που τους κάνει να νιώθουν χρήσιμοι. Για τον παραπάνω λόγο φοβούνται μήπως ανεξαρτητοποιηθεί και το χάσουν. Έτσι, πολλές φορές άθελα τους, του μεταδίδουν φόβους τους για τη ζωή, ενώ στην πραγματικότητα φοβούνται οι ίδιοι και ο μόνος ρόλος που γνωρίζουν είναι ο γονεϊκός.

Οι σπουδαιότερες αιτίες της υπερβολικής προστασίας των γονέων είναι οι εξής :
α) Η επιθυμία της γυναίκας για αγάπη, όταν δεν ικανοποιείται με άλλο τρόπο β) Η κουραστική εγκυμοσύνη και ο δύσκολος τοκετός. γ) Η τάση της γυναίκας να επιβάλλεται πάνω στους άλλους ή να τους αφοσιώνεται. δ) Η απόκτηση της ιδιότητας του γονέα σε μεγάλη ηλικία (Robinson C.C et al, 2001).

Οι γονείς προστατεύοντας υπερβολικά το παιδί τους, το απομακρύνουν από την πραγματικότητα και το ρεαλισμό της ζωής και το κάνουν δειλό και άβουλο. Το παιδί αυτό μεγαλώνοντας δεν αποκτά την κατάλληλη ωριμότητα και τα εφόδια για να αντιμετωπίσει της δυσκολίες που θα συναντήσει. Επιπλέον, στερώντας του τη

συντροφιά των συνομηλίκων του, δεν του δίνουν την ευκαιρία να μάθει πώς να συμπεριφέρεται μαζί τους. Η μέθοδος ανατροφής που θα ακολουθήσει κάθε γονιός και η συμπεριφορά που θα υιοθετήσει απέναντι στο παιδί του, είναι πραγματικά μια δύσκολη υπόθεση. Ένα προσεγμένο «μείγμα» παραχωρητικότητας και μια ενθαρρυντική στάση αποδοχής, κρίνεται ως η πιο υγιής στάση που θα μπορούσαν να ασπαστούν οι γονείς. Μια τέτοια στάση είναι πιθανόν να δημιουργήσει άτομα με δυνατή και ανεξάρτητη προσωπικότητα, φιλικούς προς τους συνανθρώπους τους και ανοιχτούς προς την κοινωνία.

Έφηβοι με ζεστούς και παραχωρητικούς γονείς αν ανατραφούν με αγάπη και σωστά πρότυπα, έχουν την ευκαιρία να μάθουν μόνοι τους και να γίνουν ώριμα άτομα με τη μέθοδο της δοκιμής και της πλάνης. Σίγουρα όμως η παραχωρητικότητα πρέπει να δίνεται πάντα μέσα σε λογικά πλαίσια, γιατί οι υπερβολές εγκυμονούν σοβαρούς κινδύνους. Γι' αυτό οι γονείς πρέπει να είναι παράλληλα καθοδηγητικοί και η καθοδήγηση να γίνεται με συζητήσεις αλλά και σταθερότητα από μέρους των γονιών και οι ισχυρισμοί τους να βασίζονται σε λογικά επιχειρήματα.

Έφηβοι που οι σχέσεις τους με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας βασίζονται σε δημοκρατικές αλληλεπιδράσεις, ανήκουν σε μια ψυχολογικά «υγιέστερη» ομάδα ατόμων, που τους διακρίνει η ωριμότητα και η ικανότητα να παλέψουν μόνοι τους στην ενήλικη ζωή. Οι σχέσεις μεταξύ των μελών είναι αρμονικές. Αν κάποια στιγμή εμπλακούν σε συγκρούσεις, καταφέρνουν να τις διευθετήσουν βασιζόμενοι στην αγάπη και τον αμοιβαίο σεβασμό.

Παίρνοντας ο έφηβος θετικά μηνύματα και σωστές βάσεις από το οικογενειακό περιβάλλον κατορθώνει να εξελιχθεί ομαλά και να αναπτύξει μια υγιή προσωπικότητα (Biller H., 1970).

3.6 Η στάση των γονέων κατά την ανάπτυξη της εφηβείας

Κατά την περίοδο της εφηβείας, συμβαίνουν σοβαρές αλλαγές στο βιοσωματικό, συναισθηματικό και κοινωνικό τομέα του ατόμου. Η στάση των γονέων απέναντι στις αλλαγές αυτές που βιώνουν ο έφηβος, και σε όλα τα στάδια ανάπτυξής του, είναι αναμφισβήτητα ιδιαίτερα σημαντική, καθώς θα συντελέσει στη σωστή ανάπτυξη του ατόμου. Η συμπεριφορά των γονιών και ο τρόπος αντιμετώπισης της ανάπτυξης συντελούν αρχικά, στην υγιή ανάπτυξη του εφήβου και στη συνέχεια βοηθούν στη

μείωση των ψυχοκοινωνικών αναστατώσεων που συνοδεύουν τις αλλαγές που βιώνει ο έφηβος. Η θετική στάση των γονιών και η ενισχυτική συμπεριφορά τους όσον αφορά την ανάπτυξη του παιδιού τους έπεται την αντιμετώπιση και την ομαλή μετάβαση του εφήβου από τα αναπτυξιακά στάδια.

Κατά τη σωματική ανάπτυξη ο έφηβος δυσκολεύεται να προσαρμοστεί στις αλλαγές και να αποδεχτεί το «νέο» του σώμα.

Υπάρχουν ορισμένες περιπτώσεις, όπου η οικογένεια δεν έχει τις απαραίτητες προϋποθέσεις έτσι ώστε να συμβάλλει θετικά στην κοινωνική και συνολική αγωγή του παιδιού. Τέτοιες περιπτώσεις είναι (Μάνος,1999) :

α) ο θάνατος του ενός συζύγου και κυρίως της μητέρας, και ιδιαίτερα όταν το παιδί βρίσκεται σε μικρή ηλικία και έχει μεγάλη ανάγκη από αγάπη και φροντίδα για να αναπτυχθεί ομαλά.

Ακόμη χειρότερη είναι η κατάσταση για τα παιδιά και τους εφήβους, όταν υπάρξει θάνατος και των δυο γονέων. Η πλειοψηφία των παιδιών αυτών μπορεί να οδηγηθεί στην αλητεία, την εγκληματικότητα και την πορνεία.

β) το διαζύγιο των γονέων είναι μια ακόμη αρνητική περίπτωση τόσο σημαντική, σχεδόν όσο και ο θάνατος του ενός συζύγου. Οι επιπτώσεις που προκαλεί στα παιδιά είναι μεγάλες, γιατί το διαζύγιο μπορεί να τους δημιουργήσει ψυχολογικά τραύματα.

γ) η απουσία της μητέρας από το σπίτι δημιουργεί επίσης προβλήματα στα παιδιά, ειδικά όταν αυτά είναι μικρής ηλικίας και έχουν ανάγκη τη φροντίδα της. Οι αυξημένες ανάγκες της ζωής υποχρεώνουν τη γυναίκα να λείπει πολλές ώρες εκτός σπιτιού, με συνέπεια να χαλαρώνουν οι δεσμοί με τα παιδιά της και να υπάρχει ο κίνδυνος να δημιουργηθούν ύποπτες συναναστροφές.

δ) η άτακτη και ανήθικη ζωή των γονέων και η υιοθέτηση άσχημων συνηθειών όπως αλκοόλ και τυχερά παιχνίδια, μπορεί να αποτελέσει κακό παράδειγμα προς μίμηση για τα παιδιά τους. Στην άτακτη ζωή μπορεί να προστεθούν οι καυγάδες ή η κακοποίηση μεταξύ των γονέων που δημιουργεί ψυχικά τραύματα στα παιδιά.

ε) η ανέχεια της οικογένειας είναι ένας ακόμη αρνητικός παράγοντας στην ανάπτυξη του εφήβου, γιατί οι συνθήκες που ζουν δεν τους δίνουν τη δυνατότητα να συναγωνιστούν με τα υπόλοιπα παιδιά κάτω από τις ίδιες προϋποθέσεις. Όμως και η μεγάλη ευχέρεια μπορεί πολλές φορές να δημιουργήσει άτομα μαλθακά και κακομαθημένα.

στ) η λάθος αγωγή που χρησιμοποιούν οι γονείς, που μπορεί να εκδηλώνεται είτε με υπερπροστασία δημιουργώντας ένα παιδί άβουλο, είτε με αδιαφορία,

δημιουργώντας ένα παιδί χωρίς αυτοπεποίθηση ή με άσχημη συμπεριφορά, προσπαθώντας έτσι να προκαλέσει το ενδιαφέρον τους κ.λ.π.

ζ) άλλες αιτίες, όπως η έλλειψη ιδανικών και ηθικών αξιών στην οικογένεια, η κακή σεξουαλική διαπαιδαγώγηση και κάποιο έκτακτο γεγονός, μπορεί να δημιουργήσουν προβλήματα στους εφήβους.

Οι γονείς δεν πρέπει να ξεχνούν ότι η εφηβεία είναι ένα δύσκολο στάδιο στη ζωή των παιδιών τους και η συμπαράσταση, η κατανόηση και ο διάλογος είναι η καλύτερη τακτική για να τον βοηθήσουν να ξεπεράσει τις δυσκολίες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΓΟΝΕΩΝ

4.1 Τύποι γονέων: εννοιολογικοί προσδιορισμοί

Είναι γνωστό ότι το να είσαι γονέας είναι πολύ δύσκολο και ίσως η μεγαλύτερη ευθύνη που μπορεί να έχει κάποιος σε όλη του τη ζωή. Δυστυχώς, οι γονείς δεν εξασκούνται ή προετοιμάζονται γι' αυτό και ξαφνικά βρίσκονται στη θέση να κριτικάρονται για τα λάθη που κάνουν. Συνήθως, ως γονείς τείνουν να κάνουν αυτά που έκαναν οι γονείς τους ή ακριβώς το αντίθετο, ανάλογα με το αν εγκρίνουν ή όχι την τακτική που ακολούθησαν για την ανατροφή τους.

Κανένας μας δεν διαθέτει έναν οδηγό που να λέει τι είναι σωστό και τι λάθος, ούτε μαθήματα να μας διδάσκουν πως πρέπει να αναθρέψουμε τα παιδιά μας. Η επιστήμη της ψυχολογίας έχει ερευνήσει τι «πετυχαίνει» και τι όχι. Μετά από έρευνες, είναι σε θέση να προσφέρουν στους γονείς μια βάση πάνω στην οποία θα στηρίζονται για να διαχειριστούν σωστά την συμπεριφορά των παιδιών τους και να βοηθήσουν τους γονείς να καταλάβουν τι χρειάζονται τα παιδιά από αυτούς (Flouri E, 2005).

Την εποχή που γεννήθηκαν οι γονείς μας οι «γονικές δεξιότητες» μαθαίνονταν από την οικογένεια που εκείνον τον καιρό ήταν εκτεταμένη. Αν οι γονείς, οι παππούδες, οι θείοι και οι θείες δεν έμεναν στο ίδιο σπίτι, έμεναν λίγα μόνο μέτρα πιο μακριά. Ήταν πάντα πρόθυμοι να μεταδώσουν τη γνώση τους στις νεότερες γενιές σε θέματα όπως η εγκυμοσύνη, η γέννηση, η ανατροφή των παιδιών.

Από τον εικοστό αιώνα όμως, οι γονείς έπρεπε να αρχίσουν να ανακαλύπτουν μόνοι τους δημιουργικούς τρόπους να μεγαλώνουν ένα παιδί. Έτσι διάβαζαν βιβλία, ενημερώνονταν από το διαδίκτυο, ρώταγαν φίλους με ανάλογη εμπειρία και όλα όσα άκουγαν τα φίλτραραν και τα προσάρμοζαν στη δική τους οικογένεια (Δημητρακόπουλος, 2002).

Όπως είναι φυσικό όλοι οι γονείς δεν έχουν την ίδια στάση προς τα παιδιά τους ούτε έχουν την ίδια αντιμετώπιση στα προβλήματα της αγωγής τους και αυτή η συμπεριφορά, εξαρτάται από τον τρόπο που έχουν μεγαλώσει οι ίδιοι, τι είδους αγωγή έχουν πάρει από τους δικούς τους γονείς, από το περιβάλλον που έχουν ζήσει και μεγαλώσει και από την προσωπικότητα και τον χαρακτήρα τους. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν κάποια εσωτερικά χαρακτηριστικά στην προσωπικότητα του κάθε ατόμου που καθορίζουν την συμπεριφορά των γονέων και διαμορφώνουν τον τύπο τους.

Χρησιμοποιώντας τον όρο τυπολογία γονέων τους κατατάσσουμε με αυτόν τον τρόπο σε συγκεκριμένες κατηγορίες ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που εμφανίζει ο καθένας. Η κάθε κατηγορία γονέων προσδιορίζει και ένα συγκεκριμένο τύπο γονεικής συμπεριφοράς από την πλευρά τους. Αυτού του είδους η διαφοροποίηση μεταξύ των γονέων γίνεται για την επίτευξη μιας καλύτερης μελέτης όσον αφορά το ρόλο τους μέσα στην οικογένεια, τη σκιαγράφιση του προφίλ τους ανάλογα με την κατηγορία που ανήκουν και την συμπεριφορά που αναπτύσσουν ο καθένας ξεχωριστά.

Οι έρευνες που έχουν διεξαχθεί στον ελλαδικό χώρο αλλά και στο διεθνή όσον αφορά την τυπολογία των γονέων είναι ελάχιστες και επικεντρώνονταν κυρίως στο ρόλο και στην επιρροή που ασκεί μόνο η μητέρα στο παιδί.

Οι ερευνητές που ασχολήθηκαν με την τυπολογία των γονέων στο διεθνή αλλά και ελλαδικό χώρο, συμφωνούν στα βασικά χαρακτηριστικά της κάθε κατηγορίας που αναπτύσσεται παρακάτω. Η ομαδοποίηση των γονέων σε κατηγορίες έχει ως εξής (Κρασανάκης Γ. (1991), Ντράικωρ Ρ. (1958), Cantiz H., (1980) και Parke R., (1987), Robinson C. C. (2001)):

Αυστηροί Γονείς

Αυστηροί είναι οι γονείς οι οποίοι δεν είναι ήπιοι στις κρίσεις τους για την συμπεριφορά των άλλων και ιδιαίτερα των παιδιών τους. Χαρακτηρίζονται από υπερβολικό συναίσθημα αγάπης και φροντίδας για τα παιδιά, αλλά και από άγχος για την εικόνα που θέλουν να δείχνει η οικογένειά τους στην κοινωνία. Όλα αυτά τα

αισθήματα προσπαθούν να τα κρύψουν επιμελώς πίσω από την αυστηρότητά τους. Αναμένουν πάντα την τέλεια συμπεριφορά και την πρωτιά σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής στους οποίους επιδίδονται τα παιδιά. Για να πετύχουν τους παραπάνω στόχους, είναι κάποιες φορές αμείλικτοι στις τιμωρίες, περιορίζοντας στις ελευθερίες των παιδιών, θέλουν να χαράζουν και να διαμορφώνουν την πορεία στις οποιεσδήποτε επιλογές των παιδιών και γενικά, γίνονται απαιτητικοί, υπερβολικοί και ανυποχώρητοι. Παλιότερα, η αυστηρότητα των γονιών, ήταν συνυφασμένη κυρίως με τη σωματική βία. Τα τελευταία χρόνια, στη νεότερη δηλαδή γενιά, έχει περιοριστεί η σωματική βία αλλά ασκείται κυρίως η ψυχολογική πίεση (Ντράικωρς, 1991).

Η υπερβολική απαίτηση για την άψογη συμπεριφορά των παιδιών εκφράζεται επίσης από τους αυστηρούς γονείς που εκδηλώνουν την αυστηρότητα τους με την επιβολή κυρώσεων, τον περιορισμό της πρωτοβουλίας και της ελευθερίας του παιδιού, την επίμονη στάση και την πρόθεσή τους να λαμβάνουν αποφάσεις μονομερώς και να παρεμβαίνουν σε θέματα που αφορούν το παιδί προσωπικά. Στο συγκεκριμένο τύπο γονέων συνδυάζεται η υπερβολική αγάπη και το ενδιαφέρον για το παιδί με την ανησυχία σχετικά με το κοινωνικό προφίλ της οικογένειας συνολικά, συναισθήματα που υποκρύπτονται πίσω από την αυστηρή γονεϊκή συμπεριφορά (Canitz, 1980).

Επιεικείς γονείς

Είναι οι γονείς που είναι ήπιοι και συγκαταβατικοί στις κρίσεις τους. Είναι αντίθετοι των αυστηρών γονιών. Συγχωρούν εύκολα τα παιδιά τους, όταν σφάλουν και προσπαθούν να τα καταλαβαίνουν και να έχουν καλή επαφή μαζί τους. Και αυτοί οι γονείς, όπως οι αυστηροί παρακινούνται από την υπερβολική τους αγάπη για τα παιδιά. Η διαφορά έγκειται στο ότι οι αυστηροί γονείς προσπαθούν να την κρύψουν όσο πιο καλά μπορούν, ενώ οι επιεικείς γονείς την διαλαλούν με τις πράξεις τους και την προσφέρουν απλόχερα στα παιδιά τους, χωρίς να τα τιμωρούν και να τα πικραίνουν καθόλου. Αυτού του είδους οι γονείς έχουν δώσει την εντύπωση στα παιδιά τους ότι ζουν σε ένα τέλειο και ονειρικό κόσμο, όπου όλα μπορούν να συγχωρεθούν. Γι' αυτό κι έχουν χαρακτηριστεί αρνητικά από τους ψυχολόγους, γιατί παραχαϊδεύοντας τα παιδιά, τα βλάπτουν αντί να τα ωφελούν. Ένας λόγος που θα μπορούσαμε να σκεφτούμε για να δικαιολογήσουμε τους γονείς, είναι ότι προσπαθούν να τηρήσουν μια διαφορετική στάση, από αυτή που τηρούσαν

οι δικοί τους γονείς. Έτσι δεν γίνονται παιδαγωγοί, γιατί καταλήγουν στο αντίθετο άκρο, κάτι που είναι υπερβολικό και ανώφελο.

Απόντες γονείς

Απόντες, χαρακτηρίζονται οι γονείς που είναι αμέτοχοι στις υποχρεώσεις τους απέναντι στην οικογένεια και τα παιδιά. Είναι οι γονείς που δεν μπορούν να ανταποκριθούν σωστά στα καθήκοντά τους, φύσει ή θέσει. Όταν μιλάμε για απουσία κυρίως αναφερόμαστε στην απουσία του πατέρα. Η απουσία αυτή χωρίζεται σε δύο μορφές: στην **φυσική** και στην **ψυχολογική** απουσία.

i) Φυσική απουσία έχουμε μικρής και μεγάλης διάρκειας. Μικρής διάρκειας είναι η απουσία κατά την οποία ο πατέρας λείπει καθημερινά από το σπίτι για ώρες εξαιτίας της εργασίας του. Μεγάλης διάρκειας είναι η απουσία κατά την οποία ο πατέρας λείπει από το σπίτι για εβδομάδες ή μήνες εξ αιτίας της δουλειάς του ή λόγω θανάτου ή χωρισμού. Η μητέρα σ' αυτές τις περιπτώσεις αναγκάζεται να παίξει διπλό ρόλο, με αρνητικές συνέπειες που είναι συνυφασμένες με αυτή την κατάσταση, γιατί επηρεάζεται άμεσα η νοητική, συναισθηματική και ηθική ανάπτυξη του παιδιού.

ii) Ψυχολογική απουσία έχουμε όταν οι γονείς είναι σωματικά στο χώρο του σπιτιού, όμως πνευματικά και ψυχικά δεν ενδιαφέρονται για τα παιδιά τους. Είναι τόσο απορροφημένοι από τα δικά τους προβλήματα ή δεν έχουν διάθεση να ασχοληθούν με τίποτα ούτε και με την αγωγή των παιδιών τους. Η βοήθειά τους, αρκείται στην παροχή υλικών αγαθών. Τα παιδιά παίρνουν αρνητικά μηνύματα για τη στάση που θα κρατήσουν στα δικά τους παιδιά. Συγκρούσεις, αντιθέσεις και κυρίως απομόνωση είναι τα κύρια χαρακτηριστικά που βιώνουν τα συγκεκριμένα παιδιά.

Αποδοτική μητέρα

Επικοινωνεί με το παιδί της περισσότερο από τον μέσο όρο των υπόλοιπων μητέρων, ασχολείται μαζί του «διδάσκοντας» του πράγματα σε κάθε ευκαιρία, χρησιμοποιεί την πειθαρχία λογικά και δίνει πολλές επιλογές. Επιβραβεύει το παιδί της σε κάθε στάδιο ανάπτυξης και δείχνει να καταλαβαίνει κάθε συμπεριφορά του. Έχει ειπωθεί πως οι αποδοτικές μητέρες που δέχονται το ρόλο τους και αποδέχονται το παιδί τους, ανατρέφουν πιο ισορροπημένα παιδιά. Εξάλλου, αυτό

που έχει περισσότερη σημασία δεν είναι η συχνότητα με την οποία επικοινωνούν η μητέρα και το παιδί, αλλά η ποιότητα της επικοινωνίας τους (Ντράικωρς, 1991).

Κυρίαρχη μητέρα

Συχνά αγνοεί το παιδί της, δείχνει να μην το καταλαβαίνει πολύ, δεν το καθοδηγεί και δεν το επιβραβεύει όσο θα έπρεπε. Οι μητέρες αυτού του τύπου είναι συχνά χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου και έχουν πολλά παιδιά (Ντράικωρς, 1991).

Η μητέρα με υπερβολική αγάπη

Επικοινωνεί με το παιδί της, ανταποκρίνεται σε κάθε του επιθυμία, μπορεί να του μιλά για ώρες, καθώς παρεμβαίνει στις δραστηριότητες του και το ανταμείβει σε κάθε του επιτυχία (Ντράικωρς, 1991).

Πατρικός Τύπος (για τον πατέρα)

Αναφέρεται αποκλειστικά στον πατέρα. Είναι ο τύπος του πατέρα ο οποίος είναι προσηλωμένος με το παρελθόν, με αποτέλεσμα να απορρίπτει κάθε τι σύγχρονο και καινούριο. Αυτή του η συμπεριφορά έχει ως συνέπεια να δημιουργούνται πολύ συχνά προστριβές και συγκρούσεις ανάμεσα σε αυτόν και τα παιδιά του σχετικά με θέματα της καθημερινότητας, όπως για παράδειγμα την εμφάνιση του παιδιού, το ντύσιμο του, το κούρεμα που επιθυμεί να κάνει και το ακολουθεί από τις σύγχρονες τάσεις της εποχής του. Αγαπάει και σέβεται τα παιδιά, προσπαθεί να τα καταλάβει, τα βοηθά όποτε έχουν ανάγκη. Έχει ιδιαίτερα ανεπτυγμένο το πατρικό αίσθημα, κρατώντας πάντα μια σχετική απόσταση, ώστε τα παιδιά να μην ξεχνούν ότι πάνω απ' όλα είναι ο πατέρας τους. Είναι ο τύπος που τα παιδιά μπορούν να βασιστούν, να συζητούν τα προβλήματά στις, αλλά του είναι δύσκολο να παίξει μαζί τους, ή να διασκεδάσει γιατί το θεωρεί ως καθήκον της μητέρας.

Πατριαρχικός Τύπος (για τον πατέρα)

Αναφέρεται αποκλειστικά στον πατέρα. Αγαπάει και σέβεται τα παιδιά, προσπαθεί να τα καταλάβει, τα βοηθά όποτε έχουν ανάγκη και τους δίνει τη ευκαιρία και την ελευθερία να εκφραστούν. Έχει ιδιαίτερα ανεπτυγμένο το πατρικό αίσθημα, κρατώντας πάντα μια σχετική απόσταση, ώστε τα παιδιά να μην ξεχνούν ότι πάνω απ' όλα είναι ο πατέρας τους. Είναι ο τύπος που τα παιδιά μπορούν να

βασιστούν, να συζητούν τα προβλήματά τους, αλλά του είναι δύσκολο να παίξει μαζί τους, ή να διασκεδάσει γιατί το θεωρεί ως καθήκον της μητέρας.

Δημοκρατικοί Γονείς

Είναι αντίθετοι των αυταρχικών γονιών. Προσπαθούν πάντα να αποδίδουν δικαιοσύνη και ισομερή αγάπη σε όλα τα παιδιά τους. Είναι δημοκρατικοί και στην μεταξύ τους σχέση ως ανδρόγυνο και έχουν μοιράσει ισότιμα τους ρόλους τους στην οικογένεια. Όταν βλέπουν κάποιο λάθος ή παράπτωμα των παιδιών το συζητάνε μαζί τους και τους δίνουν την ευκαιρία να το επανορθώσουν. Πιστεύουν στην θετική επίδραση του διαλόγου και της συζήτησης, γιατί βοηθάει στην διαμόρφωση ισορροπημένων και ολοκληρωμένων χαρακτήρων. Είναι φιλελεύθεροι στις απόψεις τους και με τον ίδιο τρόπο ανατρέφουν τα παιδιά τους.

Εχθρικοί γονείς

Συχνά αποδοκιμάζουν και απορρίπτουν τα παιδιά τους και είναι φειδωλοί σε εκδηλώσεις στοργής και ηθικών αμοιβών προς αυτά. Ασκούν συχνά κριτική και μεγιστοποιούν τα σφάλματά τους. Θεωρούν τα παιδιά τους ανεπιθύμητα και παρείσακτα τονίζοντας τις ατέλειες και τα ελαττώματά τους. Δύσκολα συμφιλιώνονται ύστερα από κάποια διαφωνία με τα παιδιά τους. Οι εχθρικοί γονείς στην καθημερινή τους συμπεριφορά είναι βίαιοι, οξύθυμοι, τραχείς και σφοδροί.

Οι παράγοντες που ωθούν τους εχθρικούς γονείς σε τέτοιες συμπεριφορές είναι συνειδητοί, όπως είναι και οι οικονομικές δυσκολίες της οικογένειας, οι αδυναμίες των παιδιών να ανταποκριθούν στις προσδοκίες των γονέων και άλλα, και συνειδητοί, συνέπεια ανάλογων βιωμάτων που είχαν και αυτοί από την παιδική τους ηλικία (Διαμαντόπουλος, 1995).

Τυραννικοί γονείς

Οι γονείς που ακολουθούν αυτό το σχήμα προσπαθούν να διαμορφώσουν, να ελέγξουν και να αξιολογήσουν τη συμπεριφορά και τις στάσεις των παιδιών τους σύμφωνα με ένα παραδοσιακό κριτήριο. Δίνουν έμφαση στη σπουδαιότητα της υπακοής, στην εξουσία και αποθαρρύνουν τη συζήτηση μεταξύ των ίδιων και των παιδιών τους. Μ' αυτόν όμως τον τρόπο, η συμπεριφορά των παιδιών τους συγκρούεται μ' αυτό που οι ίδιοι θεωρούν σωστό (Cole & Cole, 2002, Baumrid, 2002).

Στοργικοί γονείς

Είναι φιλικόι προς τα παιδιά με ουσιαστική αγάπη προς αυτά. Τα επιδοκιμάζουν και τα ενισχύουν ψυχολογικά. Ευχαριστιούνται με την συντροφιά των παιδιών τους και συμμετέχουν στα παιχνίδια και τις ασχολίες τους και παρέχουν ηθική συμπαράσταση στα σφάλματά τους και στις δυσκολίες, είναι πράοι και ήρεμοι άνθρωποι (Διαμαντόπουλος, 1995).

Φιλόδοξοι γονείς:

Όταν από το παιδί αναμένονται επιτεύγματα που υπερβαίνουν τις δυνατότητες, αλλά και τα προσωπικά του ενδιαφέροντα, είναι περισσότερο πιθανό να αποτύχει στην ικανοποίηση των υπέρμετρων φιλοδοξιών των γονέων του, οι οποίες είναι συνήθως απόρροια απωθημένων καταστάσεων, ματαιώσεων και αποστερήσεων της δικής τους παιδικής ηλικίας. Οι φιλόδοξοι αυτοί γονείς μεταβιβάζουν τις προσωπικές τους επιθυμίες στο παιδί και προβάλλουν την απαίτηση να αποκτήσει πράγματα που οι ίδιοι δεν κατόρθωσαν να έχουν, παραγνωρίζουν τους δικούς τους στόχους και δεν του επιτρέπουν να ξεδιπλώσει το προσωπικό του δυναμικό, προγραμματίζοντας τις επιδιώξεις και επιλέγοντας τα μέσα για την κατάκτηση τους (Δεβίσσης, 2006).

Εγωιστές γονείς:

Τα μικρά παιδιά είναι λογικό να βιώνουν στερήσεις και την εμπειρία της ανεπαρκούς κάλυψης των αναγκών τους, όταν τα πρόσωπα που αναλαμβάνουν τη φροντίδα τους απουσιάζουν συνήθως και δεν ανταποκρίνονται με συνέπεια στο γονεϊκό τους ρόλο. Πρόκειται για γονείς με εγωιστικές τάσεις που επιζητούν τη προσωπική τους ευχαρίστηση μονίμως, αγνοώντας την παρουσία των παιδιών και αναλώνονται σε συχνές κοινωνικές εκδηλώσεις, παραμερίζοντας την ευθύνη του γονεϊκού τους ρόλου. Πρόκειται συνήθως για άτομα που προέβησαν στην δημιουργία οικογένειας, εγκαταλείποντας προσωπικές τους ανάγκες οι οποίες επανεμφανίζονται κάτω από δυσμενείς καταστάσεις για την ικανοποίησή τους, επιδιώκουν ωστόσο να τις καλύψουν, παρέχοντας απεριόριστη ελευθερία και αυτονομία στα παιδιά τους (Μισέλ, 1981).

Αυθεντικοί γονείς:

Οι γονείς που εμφανίζουν αυτή τη συμπεριφορά, θεωρούν δεδομένο ότι, αν και οι ίδιοι έχουν περισσότερες γνώσεις και ικανότητες, όπως επίσης και μεγαλύτερη σωματική δύναμη, τα παιδιά έχουν επίσης δικαιώματα. Οι αυθεντικοί γονείς χρησιμοποιούν τη σωματική τιμωρία λιγότερο και δεν θεωρούν αρετή την υπακοή προς την εξουσία. Αντίθετα προσπαθούν να ελέγξουν τα παιδιά τους εξηγώντας τους κανόνες ή τις αποφάσεις τους και συζητώντας λογικά μαζί τους. Είναι πρόθυμοι να ακούσουν και να λάβουν υπόψη τους την άποψη του παιδιού, ακόμη και αν δεν τη δέχονται πάντα. Οι αυθεντικοί γονείς θέτουν υψηλά κριτήρια για τη συμπεριφορά των παιδιών τους και τα ενθαρρύνουν να είναι ατομιστές και ανεξάρτητοι (Cole & Cole, 2002).

Ιδανικοί Γονείς:

Είναι αρκετά δύσκολο και σχετικό να χαρακτηρίσουμε έναν γονιό ως ιδανικό, μιας και οι γονείς είναι και αυτοί άνθρωποι και είναι φυσικό να κάνουν λάθη στην αγωγή των παιδιών. Εξ άλλου η έννοια του ιδανικού δεν είναι σταθερή και απόλυτη, αλλά είναι σχετική και διαφοροποιείται από άνθρωπο σε άνθρωπο. Παρά ταύτα, υπάρχουν κάποια στοιχεία που ενδεχομένως κάνουν έναν γονιό, «ιδανικό». Οι γονείς αυτοί πιστεύουν ότι η μητρότητα και η πατρότητα δεν είναι ένα απλό βιολογικό γεγονός αλλά είναι κυρίως κοινωνικό και ψυχολογικό. Δεν θεωρούν τα παιδιά ως κτήμα τους, αλλά σαν ξεχωριστές προσωπικότητες και πιστεύουν ότι μπορούν να διδαχθούν από αυτά. Ο ιδανικός γονιός είναι ο φίλος για τα παιδιά, το πρότυπο, ο παιδαγωγός, ο προστάτης, ο τροφέας, αλλά κυρίως είναι αυτός που τα παιδιά μπορούν να στηριχτούν πάνω του και να υπολογίζουν στη βοήθειά του. Αγαπά και καταλαβαίνει, γνωρίζει τις ικανότητες και τις ανάγκες των παιδιών, τα οποία δεν θέλει να τελειοποιήσει αλλά να τα βοηθήσει να μην επαναλάβουν τα ίδια λάθη (Τσαρδάκη, 1984).

Όλες οι δυσκολίες μπορούν να αποφευχθούν αν ακολουθηθεί η μέση οδός, δηλαδή η κατανόηση, η λογική επιείκεια και η αγάπη. Οι γονείς θα πρέπει λοιπόν να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί κατά την αγωγή και ανατροφή των παιδιών τους, ώστε να μην τους προκαλέσουν ψυχικά τραύματα που θα είναι μοιραία για τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους. Μέσα σε ένα οικογενειακό περιβάλλον θα πρέπει να υπάρχει αγάπη, υπομονή, ομόνοια μεταξύ τους, συγχωρητικότητα,

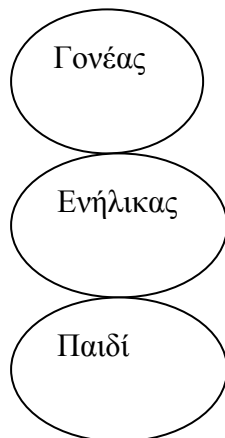
ευθύτητα, ειλικρίνεια και δικαιοσύνη για την ομαλή ανάπτυξη της προσωπικότητας (Δερβίση, 2006).

Με λίγα λόγια ιδανικοί θεωρούνται οι γονείς που συνδυάζουν συγχρόνως τα εξής βασικά χαρακτηριστικά στη συμπεριφορά τους:

1. Έχουν στοργή
2. Ενθαρρύνουν την αυτονομία και την αυτάρκεια του παιδιού και
3. Απαιτούν από το παιδί τους ώριμη συμπεριφορά (Benson, 1968).

4.2 Παιδί και γονείς – καταστάσεις του εγώ

Εξάλλου για την Τζαμαλούκα Γ.Σ. (2008), πολλές φορές συμπεριφερόμαστε αυταρχικά, άλλες προστατευτικά και άλλες παιδιάστικα, με την έννοια ότι αντιδρούμε σε ένα ερέθισμα συναισθηματικά- παρορμητικά – ενώ άλλες φορές πάλι συμπεριφερόμαστε εντελώς λογικά. Αυτές τις πηγές των συμπεριφορών κωδικοποίησε ο E.Berne (1950), ορίζοντας ότι η προσωπικότητα του ατόμου συνίσταται από τρία μέρη που επηρεάζουν την συμπεριφορά του καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Αυτά τα μέρη ονομάζονται καταστάσεις του «Εγώ» και είναι: ο Γονέας, ο Ενήλικας και το Παιδί. Σύμφωνα με την ταξινόμηση του Berne, η ανθρώπινη προσωπικότητα έχει δομηθεί σύμφωνα με τρεις καταστάσεις, τις οποίες ορίζει «ως συγκεκριμένα σύνολα από παρατηρήσιμα στοιχεία συνδεδεμένα με συγκεκριμένες εσωτερικές δομές συναισθημάτων, σκέψεων και απόψεων». Οι τρεις καταστάσεις του «Εγώ» παρουσιάζονται διαγραμματικά στο κάτωθι σχήμα:

Αυτό που μας διαφοροποιεί μεταξύ μας είναι το πόσο συχνά χρησιμοποιούμε την κάθε κατάσταση του «Εγώ», όπως επίσης και το γεγονός ότι από άτομο σε άτομο οι αντίστοιχες καταστάσεις του «Εγώ» έχουν διαφορετικό περιεχόμενο. Δηλαδή Η κατάσταση του Γονέα είναι η διδαγμένη αντίληψη της ζωής. Ο Γονέας είναι η πηγή, το σύνολο των γνώσεων, αρχών, αξιών, κανόνων, νοηθειών και παραδόσεων, που έχει αποδεχθεί ο άνθρωπος, γιατί έχουν λεχθεί από άτομα «κύρους», κυρίως κατά τα πέντε πρώτα χρόνια της ζωής του. Ειδικότερα ο Γονέας μας διακρίνεται σε Κριτικό και σε Προστατευτικό.

Ο *Κριτικός Γονέας ή ο Γονέας πρότυπο* είναι το μέρος εκείνο της προσωπικότητας μας που θέτει όρια, κανόνες και πρότυπα ζωής, τηρεί τις παραδόσεις και ασκεί κριτική στον εαυτό μας και στους άλλους. Όταν αναφερόμαστε στον Γονέα πρότυπο, χρησιμοποιούμε χαρακτηριστικές λέξεις όπως «πρέπει..., οφείλουμε..., πάντα, ποτέ», ένα ύφος φωνής εύκολα αναγνωρίσιμο, ύφος που δεν σηκώνει αντίρρηση, αγανακτισμένο, θυμωμένο, απολυταρχικό, κοφτό, υποτιμητικό, αδιάλλακτο. Οι αγαπημένες του κινήσεις είναι ο υψωμένος δείκτης, το συνοφρυωμένο μέτωπο, το δάκτυλο στο μάγουλο. Ο διευθυντής απαντάει στην γραμματέα που παραπονιέται για την γραφομηχανή της: «Δεν φταίει η γραφομηχανή που δεν δουλεύει, αλλά εσείς!» ή ακόμα πιο σκληρά: «Πότε επιθυμείτε να μας αφήσετε;». Διακρίνουμε εδώ τον κίνδυνο της πρότυπης-κριτικής συμπεριφοράς. Μπορεί να είναι υποτιμητική, ενοχλητική και να εμποδίζει την δημιουργικότητα τόσο εκείνου που την ακολουθεί, όσο και του συνομιλητή του. Αλλά ο Γονέας πρότυπο έχει τόσα προτερήματα όσα και μειονεκτήματα. Σε περίπτωση αναταραχής, θα σηκώσει το ηθικό της ομάδας προσφέροντας της ένα συγκεκριμένο και ρεαλιστικό στόχο, θα προτείνει μια διαδρομή και ένα σχέδιο δράσης.

Ο *Προστατευτικός ή Τροφός ή νοητικός Γονέας* είναι το μέρος του εαυτού μας που καταλαβαίνει και υποστηρίζει τους άλλους και θέλει να τους φροντίζει και να τους προστατεύει. Το εκπαιδευτικό, ιατρικό και παραϊατρικό προσωπικό έχει συχνά, αλλά όχι πάντα, μια έντονη προδιάθεση προς αυτή την κατεύθυνση. Αναγνωρίζουμε τον Γονέα τροφό από τα καθησυχαστικά του λόγια όπως: «Δεν είναι τίποτα, άσε με να σε βοηθήσω, θα το κάνω εγώ στη θέση σου», από την ενθαρρυντική του στάση, από τον μαλακό τόνο της φωνής του, τρυφερό και θερμό, με ενδιαφέρον για τον άλλο, από την προστατευτική του στάση και από το βλέμμα του που είναι γεμάτο τρυφερή συμπάθεια.

Π.χ. Η μητέρα που παρακολουθεί τον γιο της να προσπαθεί αδέξια να δέσει μόνος του τα κορδόνια και που σπεύδει αμέσως λέγοντας: «Άστα, είναι δύσκολο, καλύτερα να το κάνω εγώ, αν ξελυθούν θα πέσεις» εκδηλώνει μια συμπεριφορά τροφού της οποίας αντιλαμβανόμαστε και τον σκοπό και τον κίνδυνο. Αν αυτή η συμπεριφορά είναι συστηματική, θα εμποδίσει το παιδί να γίνει αυτόνομο. Η μητέρα θα μπορεί για καιρό ακόμη να λέγεται μητέρα, κάτι που θα της προσφέρει όλες τις δικαιολογίες αν φοβάται να ολοκληρωθεί ως γυναίκα. Ο Γονέας τροφός μπορεί να γίνει αποπνικτικός με την άμετρη γενναιοδωρία του, αλλά από την φύση του έχει πολλά προτερήματα. Προστατεύει και παρηγορεί. Ο θετικός Γονέας τροφός λέει: «Θα σου μάθω να ψαρεύεις» , ο αρνητικός Γονέας τροφός θα πει: «Μην μάθεις να ψαρεύεις, θα σου φέρνω κάθε μέρα ψάρια».

Το πόσο προστατευτικός ή Κριτικός Γονέας είναι ένα άτομο εξαρτάται από το πόσο προστατευτικοί η κριτικοί υπήρξαν απέναντί του οι γονείς του και το στενό του περιβάλλον.

Όσον αφορά την «κασέτα» εγγραφής που αντιστοιχεί στην κατάσταση του Ενήλικα (ή της συλλογιστικής αντίληψης της ζωής), από την ηλικία των δέκα μηνών περίπου, ξεκινούν οι εγγραφές του Ενήλικα. Προέρχονται από την προσπάθεια του ατόμου να εξερευνήσει τον κόσμο και να μάθει για τον εαυτό του χωρίς τη βοήθεια τρίτων. Ο Ενήλικας είναι αντικειμενικός και χωρίς συγκινησιακές εμπλοκές. Επίσης έχει την ικανότητα να αναλύει πληροφορίες που έχουν καταγραφεί από τους Γονέα και Παιδί, να τις αξιολογεί και να τις αναθεωρεί. Συνηθίζει να αναδιατυπώνει: «Αν σας κατάλαβα καλά...», να υποθέτει και να πιθανολογεί: «Πιστεύω ότι..., σχετικά..., πιθανά...». Θέτει ερωτήσεις, αφαιρεί και συνθέτει.

Από κινητική άποψη, συμπεριφέρεται χωρίς υπερβολική ακαμψία και ανταλλάσσει συχνά βλέμματα με τους συνομιλητές του. Θέλει πιθανόν να φερθεί ως Ενήλικας του οποίου όμως μπορούμε να επισημάνουμε τις αρνητικές πλευρές. Δηλαδή είναι ψυχρός και λειτουργεί σαν μηχανή. Η κατάσταση του Ενήλικα είναι η συλλογιστική αντίληψη της ζωής και λειτουργεί όπως ο ηλεκτρονικός υπολογιστής. Συλλέγει στοιχεία, τα αναλύει, τα επεξεργάζεται, εκτιμά τις πιθανότητες και παίρνει αποφάσεις. Ο Ενήλικας αντλεί τις πληροφορίες του από τον εξωτερικό κόσμο, από τον Γονέα και από το Παιδί. Αν δεν είναι καλά πληροφορημένος, μπορεί να παραπλανηθεί. Επιπλέον θέλοντας να γίνει τέλειος Ενήλικας, επιθυμεί το αδύνατο, κάτι που δεν είναι καθόλου λογικό. Ο Ενήλικας έχει τόσο προτερήματα, όσο και

μειονεκτήματα: οργανώνει, συγκεκριμενοποιεί, αναθεωρεί τις εγγραφές του Γονέα και του Παιδιού και είναι φορέας αλλαγής της προσωπικότητας.

Οι εγγραφές στην κασέτα του Παιδιού γίνονται παράλληλα και την ίδια χρονική περίοδο με αυτές του Γονέα. Είναι εγγραφές συναισθημάτων και συγκινησιακών καταστάσεων που προκαλούνται στο άτομο εξαιτίας των εγγραφών του Γονέα.

Η κατάσταση του Παιδιού είναι η αισθητή αντίληψη της ζωής: είναι η πηγή των συναισθημάτων, της ενέργειας, της δημιουργικότητας, της περιέργειας και της διαίσθησης. Είναι η ζωή όπως την αισθάνθηκε το άτομο μέχρι την ηλικία των πέντε χρόνων περίπου.

Το ποια κατάσταση του «Εγώ» θα χρησιμοποιήσουμε εξαρτάται από τις διαμορφούμενες συνθήκες κατά τη δεδομένη χρονική στιγμή και πάντα σε συσχέτιση με ένα στόχο, με μια σχέση, ή με τα εργασιακά καθήκοντα.

Στον εργασιακό χώρο καθώς και στην οικογένεια, φαίνεται ότι μια ισορροπία στην χρήση του Προστατευτικού Γονέα, του Ενήλικα και του Αυθόρμητου Παιδιού διαμορφώνει τις πιο αποτελεσματικές συμπεριφορές.

4.3 Οι διαφορετικοί τύποι γονέων και οι επιπτώσεις στην παιδική συμπεριφορά

Η συνήθης συμπεριφορά των γονέων είναι κυμαινόμενη και μικτή και απ' αυτή τη σκοπιά έχουν καταγραφεί οι παρακάτω αντίστοιχες επιπτώσεις στη διαμόρφωση της ψυχής του παιδιού. Κάποιες από αυτές είναι οι εξής:

Παιδιά τυραννικών γονιών:

Συνήθως δεν έχουν κοινωνικές ικανότητες στις συναναστροφές τους με άλλα παιδιά. Συχνά απομακρύνονται από την κοινωνική επαφή και σπάνια παίρνουν πρωτοβουλίες. Σε καταστάσεις ηθικής σύγκρουσης, έχουν τη τάση να αναζητούν μια εξωτερική αυθεντία που θα αποφασίσει τι ήταν το σωστό. Αυτά τα παιδιά συχνά χαρακτηρίζονται από έλλειψη αυθορμητισμού και νοητικής περιέργειας. Οι γιοί τυραννικών γονιών έχουν εντονότερες δυσκολίες στις κοινωνικές σχέσεις τους, και μεγαλύτερες πιθανότητες από άλλα αγόρια να δείξουν θυμό και απείθεια σε ανθρώπους που ασκούν εξουσία (Cole & Cole, 2002).

Παιδιά ανεκτικών γονέων:

Έχουν την τάση να είναι σχετικά ανώριμα. Δυσκολεύονται να ελέγξουν τις παρορμήσεις τους, να αναλάβουν την ευθύνη κοινωνικών πράξεων και να ενεργούν ανεξάρτητα (Cole & Cole, 2002).

Παιδιά στοργικών και δημοκρατικών γονέων:

Από στοργικούς και δημοκρατικούς γονείς προκύπτουν παιδιά με συναισθηματική σταθερότητα, κοινωνικότητα, φιλικές διαθέσεις, με κίνητρα για υψηλές επιδόσεις, με αυτοπεποίθηση, δημιουργία και συνεργασία (Διαμαντόπουλος, 1995).

Παιδιά στοργικών γονέων:

Από στοργικούς επίσης αλλά αυταρχικούς γονείς (οι οποίοι εξελίσσονται σε υπερπροστατευτικούς γονείς) συνήθως προκύπτουν παιδιά με τυρρανική συμπεριφορά, εγωκεντρικές στάσεις και συμπεριφορές, περιορισμένες κοινωνικές επαφές, με εξαρτήσεις και εσωτερικές ανασφάλειες (Διαμαντόπουλος, 1995).

Παιδιά εχθρικών ή απορριπτικών γονέων:

Γενικά, από τους εχθρικούς ή απορριπτικούς γονείς έχουμε συνήθως επιθετικά αντικοινωνικά παιδιά και ειδικά από την ενθάρρυνση των παιδιών για αυτονομία, ανεξαρτησία και αδιαφορία που χαρακτηρίζει αυτού του είδους τους γονείς, τα παιδιά ταυτίζονται με άλλα πρότυπα εκτός των γονέων, τα οποία τυχαία βρέθηκαν στο δρόμο τους. Αν στο δρόμο τους βρεθούν καλά πρότυπα με δημιουργικές εργασίες, τότε τα παιδιά αυτά των αδιάφορων γονέων αξιοποιούν τις δυνάμεις τους ενθαρρύνονται στην αυτάρκεια, λαμβάνουν πρωτοβουλίες και επιτυγχάνουν στη ζωή με υψηλές επιδόσεις. Εάν όμως στο δρόμο τους βρεθούν συμμορίες συνομηλίκων τους, τότε τα παιδιά αυτά μεταμορφώνονται σε αντικοινωνικά και εγκληματικά άτομα (Διαμαντόπουλος, 1995).

Παιδιά αδιάφορων γονέων:

Εδώ στην κατηγορία αυτή των αδιάφορων γονέων πρέπει να ενταχθεί και η περίπτωση της απουσίας των γονέων από την οικογένεια, είτε λόγω εργασίας είτε λόγω άλλων ενασχολήσεων τους (εργαζόμενοι γονείς και άλλα).

Τα παιδιά δεν μπορούν να αντιληφθούν τους άλλους λόγους απουσίας των γονιών τους από την οικογένεια και θεωρούν αυτή ως αδιαφορία με αποτέλεσμα τις προβληματικές συμπεριφορές αυτών, αλλά και κυρίως την έκθεση αυτών στα τυχόντα πρότυπα τους που θα βρεθούν κατά την ανάπτυξης τους και στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους (Διαμαντόπουλος, 1995).

Παιδιά αυστηρών και αυταρχικών γονέων:

Τα παιδιά αυτά αναπτύσσουν συναισθήματα πικρίας, αντικοινωνικότητας και επιθετικότητας στους άλλους. Άλλοτε δείχνουν εξάρτηση, συμμόρφωση, υποτέλεια και υποκριτική στάση και άλλοτε αρνητισμό, έκδηλη εχθρότητα και εγκληματικότητα. Τα παιδιά αυτών των γονέων δεν εντάσσονται σε συμμορίες, αλλά ενεργούν μόνα τους. σε περίπτωση εκτροπής είναι ο μονήρης και ανάλγητος εγκληματίας (Διαμαντόπουλος, 1995).

Λαμβάνοντας υπόψη μας όλα τα παραπάνω, σχετικά με την γονεϊκή τυπολογία, τα οποία στηρίζονται σε βιβλιογραφικές αναφορές, διεξήγαμε την παρούσα έρευνα, τα αποτελέσματα της οποίας παρουσιάζονται αναλυτικά παρακάτω.

B. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της εργασίας αυτής, μέσα από την έρευνα και τη συλλογή στοιχείων, είναι η ανάδειξη των επιπέδων φροντίδας και προστασίας των γονέων, των επιπέδων νεανικής απελπισίας των παιδιών και η συσχέτισή τους με όλους τους πιθανούς τύπους πατέρα και μητέρας που μπορούν να υπάρξουν σε μια οικογένεια.

Ερευνητικές Υποθέσεις

Οι ερευνητικές υποθέσεις της εργασίας είναι οι εξής:

- Η συσχέτιση κοινωνικοδημογραφικών χαρακτηριστικών με την νεανική απελπισία των μαθητών και την τυπολογία των γονέων.
- Η συσχέτιση των διαφορετικών τύπων γονέων με τα επίπεδα της νεανικής απελπισίας των παιδιών.

2. Συμμετέχοντες

Για την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας, μελετήθηκαν 150 νέοι, έφηβοι μαθητές, ηλικίας 14 - 18 που διαμένουν στην πόλη του Ηρακλείου. Ο αριθμός των ερωτηθέντων έφτασε τα 150 άτομα, με ισοκατανομημένο ποσοστό συμμετοχής των δύο φύλλων (75 αγόρια - 75 κορίτσια). Ο τρόπος δειγματοληψίας ήταν τυχαίος. Ως πεδίο έρευνας ορίστηκε ο Δήμος Ηρακλείου. Αρχικά έγινε μια καταγραφή των σχολείων και των φροντιστηρίων που υπάρχουν στο Δήμο Ηρακλείου. Στην πορεία από το συνολικό δείγμα (13 Λύκεια και 20 φροντιστήρια) καταρτίστηκε κατάλογος μετά από τυχαία κλήρωση.

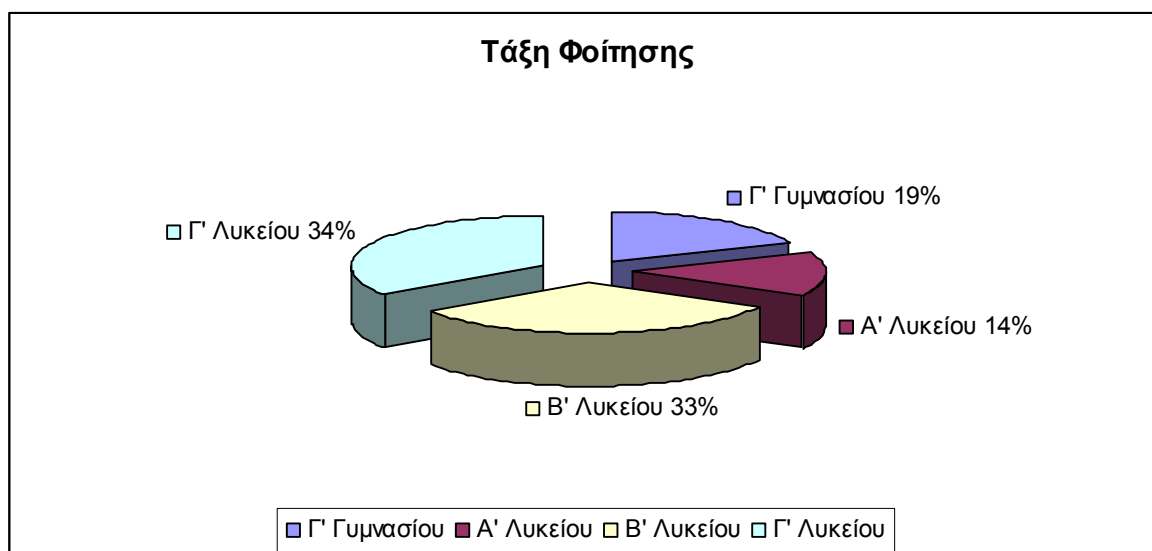
Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκαν αρκετές επισκέψεις σε πέντε σχολεία και φροντιστήρια, διανέμοντας κάθε φορά από είκοσι ερωτηματολόγια.

Παρακάτω παρουσιάζεται διαγραμματικά, η ακριβής καταγραφή του αριθμού των μαθητών, που συμμετείχαν στην έρευνα.

Πίνακας 1: Απλές κατανομές μαθητών ανά τάξη φοίτησης

	Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο Μαθητών	Ποσοστό (%)
Γ' Γυμνασίου	18	10	28	18,7
A' Λυκείου	12	9	21	14,0
B' Λυκείου	20	29	49	32,2
Γ' Λυκείου	25	27	52	34,7
Σύνολο	75	75	150	100,0

Γράφημα 1: Απλές κατανομές μαθητών ανά τάξη φοίτησης

3. Διαδικασία συμπλήρωσης ερωτηματολογίων

Η προσέγγιση των συμμετεχόντων στα Γυμνάσια, Λύκεια και στα φροντιστήρια της εκάστοτε περιοχής γινόταν μετά από το τέλος του μαθήματος. Ο χρόνος συμπλήρωσης του κάθε ερωτηματολογίου, κυμαινόταν μεταξύ 10 έως 15 λεπτά. Ο ρόλος μου ως υπεύθυνη για την διεξαγωγή της έρευνας ήταν να αναφέρω, - κατά την διανομή του ερωτηματολογίου-, το αντικείμενο και τους σκοπούς της παρούσας έρευνας, την επιστημονική αναγκαιότητά της ώστε να πεισθούν οι ερωτώμενοι ότι θα συμβάλλουν με τις ακριβείς απαντήσεις τους στη διεξαγωγή επιστημονικών συμπερασμάτων. Παράλληλα, όταν κρίνονταν απαραίτητο, δινόταν και περαιτέρω διευκρινήσεις όσον αφορά στη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων.

4. Ερευνητικά μέσα και μεθοδολογία ανάλυσης

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο συλλογής απαντήσεων μέσω δυο δομημένων ερωτηματολογίων. Το «Parental Bonding Instrument (PBI)», των Parker et al (1979) και το ερωτηματολόγιο που σχετίζεται με την κλίμακα απελπισίας για παιδιά (Hopelessness Scale for Children) των Kazdin, Rodgers & Colbus (1986).

4.1. 1ο Ερωτηματολόγιο: «PARENTAL BONDING INSTRUMENT (PBI)».

Το πρώτο ερωτηματολόγιο σύμφωνα με το οποίο κλήθηκαν να απαντήσουν οι μαθητές, είναι το «PARENTAL BONDING INSTRUMENT (PBI)», των Parker et al (1979), το οποίο περιλαμβάνει δύο κλίμακες που σχετίζονται με την φροντίδα και την προστασία. Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει 50 ερωτήσεις (25 για την μητέρα και αντίστοιχα 25 για τον πατέρα) που εκτιμούν το πώς θυμούνται τα παιδιά την μητέρα και τον πατέρα τους τα πρώτα 16 χρόνια της ζωής τους. Οι ερωτήσεις που αφορούν την φροντίδα είναι 12 και σχετίζονται με τις ακόλουθες: ο πατέρας/η μητέρα μου, «Μου μιλούσε με θερμό και φιλικό τόνο, Δεν με βοηθούσε όσο το χρειαζόμουνα, Έδειχνε ψυχρότητα απέναντί μου» κτλ. Οι ερωτήσεις αυτές κυμαίνονται σε μία κλίμακα βαθμολόγησης από 0 έως 3, ενώ οι υπόλοιπες 13 σχετίζονται με την προστασία και περιλαμβάνουν ερωτήσεις όπως: ο πατέρας/η μητέρα μου, Με άφηνε να κάνω πράγματα που με ευχαριστούσαν, Συμπεριφέρονταν σε μένα σαν να μην ήθελε να μεγαλώσω, Μου επέτρεπε να παίρνω μόνος/η μου αποφάσεις κτλ.

Η ανάλυση των απαντήσεων αυτής της ενότητας είναι συγκεκριμένη με βάση τις οδηγίες των συγγραφέων αυτού του ερωτηματολογίου. Συνοπτικά η διαδικασία της ανάλυσης του PBI, έχει ως στόχο τον εντοπισμό συγκεκριμένων βαθμολογιών (που

υπολογίζεται με βάση τις απαντήσεις των ερωτηθέντων) που αναγνωρίζουν τον τύπο του πατέρα και της μητέρα αντίστοιχα με βάση την συμμετοχή τους στην φροντίδα και στην προστασία του παιδιού. Συγκεκριμένα από το ερωτηματολόγιο 1 (Παράρτημα), οι ερωτήσεις που αναφέρονται στην φροντίδα είναι οι εξής:

- 1. Μου μιλούσε με θερμό και φιλικό τόνο.
- 2. Δεν με βοηθούσε όσο το χρειαζόμουν
- 4. Έδειχνε ψυχρότητα απέναντί μου
- 5. Φαινόταν να κατανοεί τα προβλήματα και τις ανησυχίες μου
- 6. Με χαϊδεύε και με αγκάλιαζε
- 11. Την/τον ευχαριστούσε να συζητάμε διάφορα πράγματα μαζί
- 12. Μου χαμογελούσε συχνά
- 14. Δεν έδειχνε να καταλαβαίνει τις ανάγκες και τις επιθυμίες μου
- 16. Με έκανε να αισθάνομαι ότι δεν είμαι επιθυμητός/ή
- 17. Μπορούσε να με κάνει να αισθάνομαι καλύτερα όταν ήμουν αναστατωμένος/η
- 18. Δεν με επαινούσε
- 24. Δεν συζητούσε μαζί μου

Ενώ οι ερωτήσεις που σχετίζονται με την προστασία είναι:

- 3. Με άφηνε να κάνω πράγματα που με ευχαριστούσαν
- 7. Μου επέτρεπε να παίρνω μόνος/η μου αποφάσεις
- 8. Συμπεριφέρονταν σε μένα σαν να μην ήθελε να μεγαλώσω
- 9. Προσπαθούσε να ελέγξει κάθε τι που έκανα
- 10. Παραβίαζε τον προσωπικό μου χώρο
- 13. Είχε την τάση να με «νταντεύει»
- 15. Με άφηνε να αποφασίζω εγώ για τον εαυτό μου
- 19. Προσπαθούσε να με κάνει να αισθάνομαι ότι εξαρτώμαι από εκείνη/εκείνο
- 20. Ένιωθα ότι δεν ήμουν σε θέση να φροντίσω τον εαυτό μου όταν εκείνη/εκείνος δεν ήταν κοντά μου
- 21. Μου έδινε όση ελευθερία ήθελα
- 22. Μου επέτρεπε να βγαίνω έξω όσο συχνά ήθελα
- 23. Με άφηνε να ντύνομαι όπως εγώ ήθελα
- 25. Ήταν υπερπροστατευτική/ός μαζί μου

Η βαθμολόγηση των ερωτήσεων γίνεται με βάση τον παρακάτω πίνακα 2:

Πίνακας 2: Βαθμολόγηση ερωτήσεων για την φροντίδα και την προστασία

<i>Φροντίδα</i>	
<p>Ερωτήσεις:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 1. Μου μιλούσε με θερμό και φιλικό τόνο. ▪ 5. Φαινόταν να κατανοεί τα προβλήματα και τις ανησυχίες μου ▪ 6. Με χάιδευε και με αγκάλιαζε ▪ 17. Μπορούσε να με κάνει να αισθάνομαι καλύτερα όταν ήμουν ▪ 12. Μου χαμογελούσε συχνά ▪ 11. Την/τον ευχαριστούσε να συζητάμε διάφορα πράγματα μαζί 	<p>Πάντα = 3 Πολύ Συχνά = 2 Μερικές Φορές = 1 Ποτέ = 0</p>
<p>Ερωτήσεις:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 2. Δεν με βοηθούσε όσο το χρειαζόμουνα ▪ 4. Έδειχνε ψυχρότητα απέναντί μου ▪ 14. Δεν έδειχνε να καταλαβαίνει τις ανάγκες και τις επιθυμίες μου ▪ 16. Με έκανε να αισθάνομαι ότι δεν είμαι επιθυμητός/ή ▪ 24. Δεν συζητούσε μαζί μου ▪ 18. Δεν με επαινούσε 	<p>Ποτέ = 3 Μερικές Φορές = 2 Πολύ Συχνά = 1 Πάντα = 0</p>
<i>Προστασία</i>	
<p>Ερωτήσεις:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 8. Συμπεριφέρονταν σε μένα σαν να μην ήθελε να μεγαλώσω ▪ 9. Προσπαθούσε να ελέγξει κάθε τι που έκανα ▪ 10. Παραβίαζε τον προσωπικό μου χώρο ▪ 13. Είχε την τάση να με «νταντεύει» ▪ 19. Προσπαθούσε να με κάνει να αισθάνομαι ότι εξαρτώμαι από εκείνη/ο ▪ 23. Με άφηγε να ντύνομαι όπως εγώ ήθελα ▪ 20. Ένιωθα ότι δεν ήμουν σε θέση να φροντίσω τον εαυτό μου όταν εκείνη/ος δεν ήταν κοντά μου 	<p>Πάντα = 3 Πολύ Συχνά = 2 Μερικές Φορές = 1 Ποτέ = 0</p>
<p>Ερωτήσεις:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 3. Με άφηγε να κάνω πράγματα που με ευχαριστούσαν ▪ 7. Μου επέτρεπε να παίρνω μόνος/η μου αποφάσεις ▪ 15. Με άφηγε να αποφασίζω εγώ για τον εαυτό μου ▪ 21. Μου έδινε όση ελευθερία ήθελα ▪ 22. Μου επέτρεπε να βγαίνω έξω όσο συχνά ήθελα ▪ 25. Ήταν υπερπροστατευτική/ος μαζί μου 	<p>Ποτέ = 3 Μερικές Φορές = 2 Πολύ Συχνά = 1 Πάντα = 0</p>

Με βάση τα παραπάνω θέματα δημιουργήθηκαν δυο δείκτες: της *φροντίδας*, και της *προστασίας* που αντιστοιχούν στην αθροιστική επίδοση των απαντήσεων που δόθηκαν στις ερωτήσεις του κάθε δείκτη.

Τέλος, οι Parker et al (1979), αναφέρουν ότι οι μέσες τιμές των παραπάνω δεικτών διαφέρουν από μητέρα σε πατέρα.

Συγκεκριμένα έχουμε:

- Για τις *μητέρες*, η μέση τιμή φροντίδας είναι 27,0 και η μέση τιμή προστασίας 13,5
- Για τους *πατέρες*, η μέση τιμή φροντίδας είναι 24,0 ενώ η μέση τιμή προστασίας 12,5 (Parker et al , 1979)

Σύμφωνα με τους Parker et al (1979) ανάλογα με τις επιδόσεις που προκύπτουν μέσα από τις ερωτήσεις για τους γονείς, προκύπτει και μία τιμή για την μητέρα αλλά και τον πατέρα, όσον αφορά την φροντίδα και την προστασία αντίστοιχα, και έτσι έχουμε την παρακάτω τυπολογία:

Πίνακας 3: ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΓΟΝΕΩΝ

Τυπολογία των γονέων με βάση την φροντίδα και την προστασία (Parker, Tupling, & Brown, 1979)	
Συναισθηματικός μέντορας	→ Στοργή (φροντίδα μητέρας > 27, φροντίδα πατέρα > 24) Χαμηλή προστασία (προστασία μητ.<13,5, προστασία πατ.<12,5)
Απορριπτικός	→ Έλλειψη στοργής (φροντίδα μητ. < 27, φροντίδα πατ.<24) Χαμηλή προστασία (προστασία μητ.<13,5, προστασία πατ.<12,5)
Στοργικός	→ Στοργή (φροντίδα μητέρας > 27, φροντίδα πατέρα > 24) Υψηλή προστασία (προστασία μητ. >13,5, προστασία πατ.>12,5)
Υπερπροστατευτικός	→ Έλλειψη στοργής (φροντίδα μητ. < 27, φροντίδα πατ. < 24) Υψηλή προστασία (προστασία μητ. >13,5, προστασία πατ.>12,5)

4.2. 2^ο Ερωτηματολόγιο: «*Hopelessness Scale for Children*»

Το δεύτερο ερωτηματολόγιο σχετίζεται με την κλίμακα απελπισίας για παιδιά (*Hopelessness Scale for Children*) των Kazdin, Rodgers & Colbus (1986), με σκοπό να μετρηθούν τα επίπεδα απελπισίας καθώς και οι αρνητικές προσδοκίες των παιδιών. Η συγκεκριμένη κλίμακα περιλαμβάνει 17 ερωτήσεις οι οποίες μελετούν τον «βαθμό απελπισίας» του κάθε ερωτώμενου. Οι ερωτήσεις στην παρούσα κλίμακα εστιάζουν κυρίως στο πως οι ίδιοι φαντάζονται το μέλλον τους και περιλαμβάνουν ερωτήσεις όπως, «επιθυμώ να μεγαλώσω διότι πιστεύω ότι τα πράγματα θα πάνε καλύτερα», «το αύριο φαίνεται θαμπό και μπερδεμένο σε μένα» κ.α.

Η διαβάθμιση της κλίμακας των ερωτήσεων κυμαίνεται από 0-5 (όπου 0=Διαφωνώ απόλυτα, 1=Διαφωνώ, 2=Διαφωνώ μέτρια, 3=Συμφωνώ μέτρια, 4=Συμφωνώ, 5=Συμφωνώ απόλυτα) και η ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσα από τις οδηγίες των Kazdin, Rodgers & Colbus (1986) και

σύμφωνα με τα αντίστοιχα βήματα που ακολούθησαν οι Τζαμαλούκα κ.α. (2006), σε εργασία τους που χρησιμοποίησε την αντίστοιχη κλίμακα της νεανικής απελπισίας.

Πρέπει να τονιστεί ωστόσο ότι στο συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο 9 ερωτήσεις εξετάζουν την απελπισία και 8 ερωτήσεις (με αντίστροφη βαθμολόγηση) την αισιοδοξία. Για το λόγο αυτό κατά την ανάλυση των αποτελεσμάτων οι ερωτήσεις της αισιοδοξίας μετατρέπονται έτσι ώστε και οι 17 ερωτήσεις του ερωτηματολογίου να δηλώνουν το βαθμό απελπισίας.

Τέλος για την ανάλυση του συγκεκριμένου ερωτηματολογίου θεωρούμε ότι η μέση τιμή του δείκτη της νεανικής απελπισίας είναι $17 \times 2.5 = 42.5$, όπου 17 το πλήθος των ερωτήσεων και 2.5 η μέση τιμή της κλίμακας των απαντήσεων.

4.3 Αξιοπιστία μέτρησης οργάνων

Με τη χρήση του τεστ Cronbach's, αξιολογήθηκε ο συντελεστής χωριστά για κάθε έναν από τις κλίμακες της φροντίδας, προστασίας, τυπολογίας και την κλίμακα της νεανικής απελπισίας.

Πιο συγκεκριμένα, ο έλεγχος αξιοπιστίας, στηρίχθηκε στη στατιστική συσχέτιση των διαφορετικών σειρών των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από τις διάφορες ερωτήσεις που κάθε ερωτηματολόγιο περιλάμβανε. Στηριζόμενοι στις απαντήσεις των 150 ερωτηθέντων, ο συντελεστής alpha βρέθηκε να κυμαίνεται ικανοποιητικά για κάθε μια κλίμακα με εξαίρεση την κλίμακα για την φροντίδα του πατέρα κατά την ανάλυση των αποτελεσμάτων της οποίας θα πρέπει να είμαστε περισσότερο επιφυλακτικοί. Πιθανόν αυτό να οφείλεται στον μικρό αριθμό των ατόμων του δείγματος. Αναλυτικότερα στον Πίνακα 4:

Πίνακας 4. Αξιοπιστία μέτρησης των κλιμάκων της έρευνας σε τιμές α με την μέθοδο Cronbach

Κλίμακες	α
<i>Νεανική απελπισία</i>	0,846
<i>Προστασία πατέρα</i>	0,789
<i>Προστασία μητέρας</i>	0,766
<i>Φροντίδα πατέρα</i>	0,446
<i>Φροντίδα μητέρας</i>	0,693

4.4 Στατιστική ανάλυση

Τα δεδομένα της έρευνας αναλύθηκαν με το στατιστικό πρόγραμμα SPSS. Σε ένα πρώτο μέρος παρουσιάζονται οι απλές κατανομές των απαντήσεων σε όλες τις ερωτήσεις, ενώ μετέπειτα προχωρήσαμε στη μέθοδο της ANOVA προκειμένου να μελετήσουμε και να αναλύσουμε τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά σε σχέση με την τυπολογία των γονέων και την νεανική απελπισία των παιδιών.

Συγκεκριμένα με τη χρήση της ANOVA και με στόχο να δούμε ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν την νεανική απελπισία των μαθητών της έρευνας, μελετήσαμε:

- Το φύλο του παιδιού ως προς την νεανική απελπισία και την τυπολογία των γονέων
- Την αδελφική σχέση ως προς την νεανική απελπισία και την τυπολογία των γονέων
- Την οικογενειακή κατάσταση ως προς την νεανική απελπισία και την τυπολογία των γονέων
- Την τυπολογία της μητέρας σε σχέση με την νεανική απελπισία των παιδιών
- Την τυπολογία του πατέρα σε σχέση με την νεανική απελπισία των παιδιών
- Την φροντίδα της μητέρας ως προς την νεανική απελπισία των παιδιών
- Την προστασία του πατέρα ως προς την νεανική απελπισία των παιδιών.

Στη συνέχεια, προκειμένου να συσχετίσουμε τα δεδομένα της έρευνας, προχωρήσαμε σε συσχετίσεις (Correlation), όσον αφορά την φροντίδα και την προστασία της μητέρας και του πατέρα, καθώς και τα επίπεδα νεανικής απελπισίας των παιδιών, και ο σκοπός ήταν η εκτίμηση μιας εξαρτημένης μεταβλητής από μια ή περισσότερες ανεξάρτητες μεταβλητές. Στα αποτελέσματα που προκύπτουν από τις συσχετίσεις περιλαμβάνονται μόνο οι μεταβλητές εκείνες που έχουν μια σημαντική στατιστική σχέση με την εξαρτημένη μεταβλητή.

5. Αποτελέσματα και περιγραφική ανάλυση δεδομένων

Το σύνολο των ερωτηματολογίων που συγκεντρώθηκε, προήλθε από 150 μαθητές. Η συλλογή και η επεξεργασία των δεδομένων έγινε με την βοήθεια των στατιστικών προγραμμάτων SPSS και Microsoft Excel.

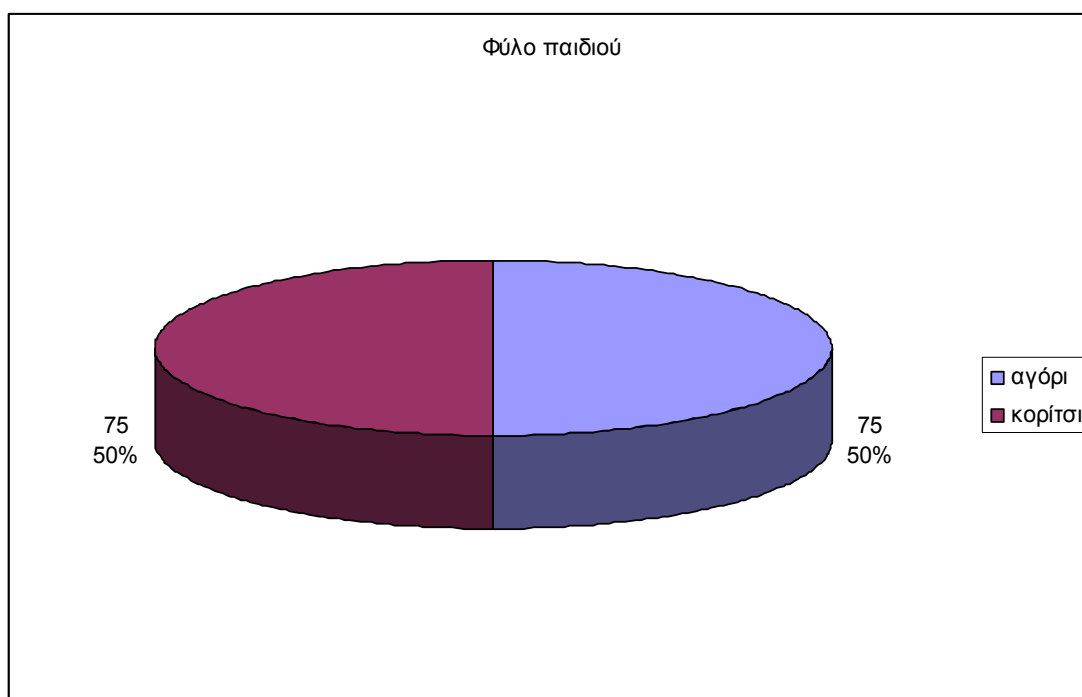
Αρχικά, παρατίθενται τα περιγραφικά στοιχεία, από τα δημογραφικά στοιχεία της έρευνας, ενώ στη συνέχεια, οι αναλύσεις των δεδομένων που προέκυψαν από την επεξεργασία των ερωτηματολογίων.

5.1 Κοινωνικοδημογραφικά στοιχεία

Πίνακας 5: Φύλο παιδιού

	Συχνότητα	Ποσοστό%
Αγόρια	75	50%
Κορίτσια	75	50%
Σύνολο	150	100%

Γράφημα 2: Φύλο παιδιού

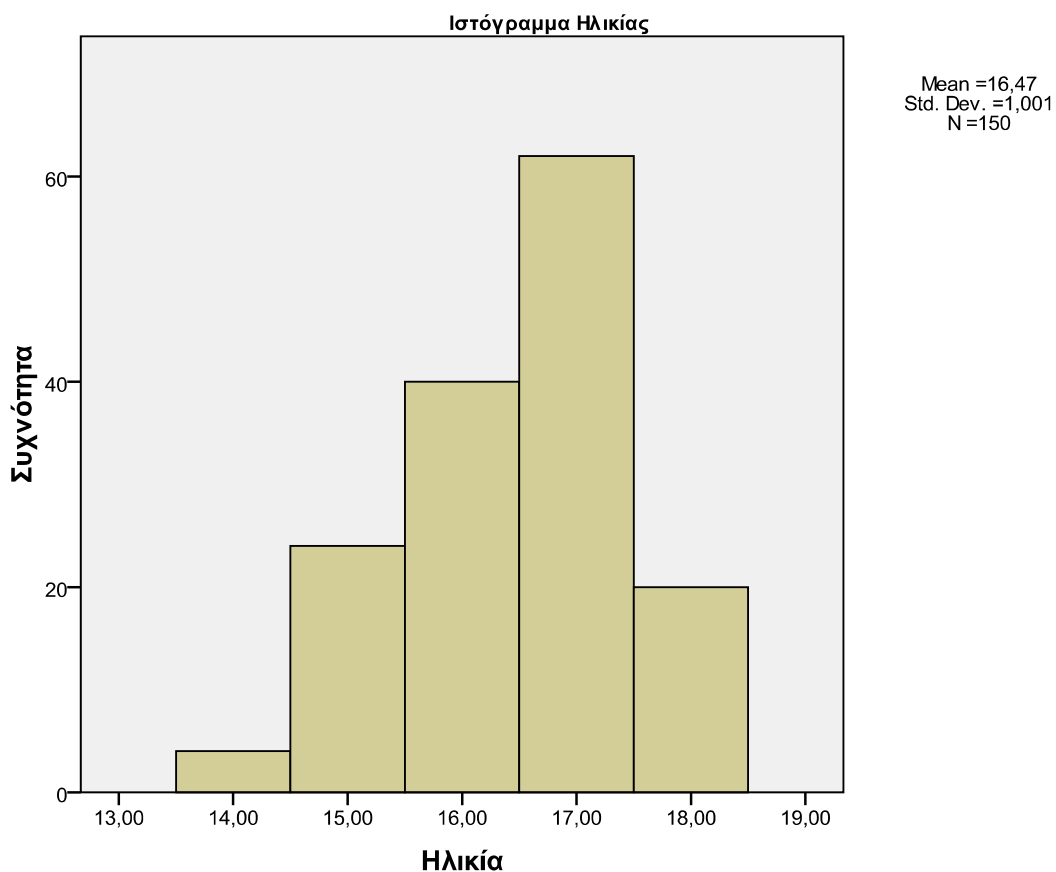

Από το δείγμα της έρευνάς μας στα παιδιά, όπως φαίνεται και παραπάνω στον Πίνακα 5, ο αριθμός των ερωτηθέντων έφτασε τα 150 άτομα, με ισοκατανομημένο ποσοστό συμμετοχής των δύο φύλλων (75 αγόρια - 75 κορίτσια) έτσι ώστε να υπάρχει αντικειμενικότητα στην έρευνα. Ο τρόπος δειγματοληψίας ήταν τυχαίος.

Πίνακας 6: Ηλικία παιδιού

Ηλικία Δείγματος	
(N) Πλήθος	150
Μέσος όρος	16,5
Τυπική απόκλιση	1,0
Ελάχιστη τιμή	14
Μέγιστη τιμή	18

Γράφημα 3^ο :Ηλικία παιδιού

Πίνακας 7: Συχνότητα εμφάνισης και ποσοστό συμμετοχής ηλικιών

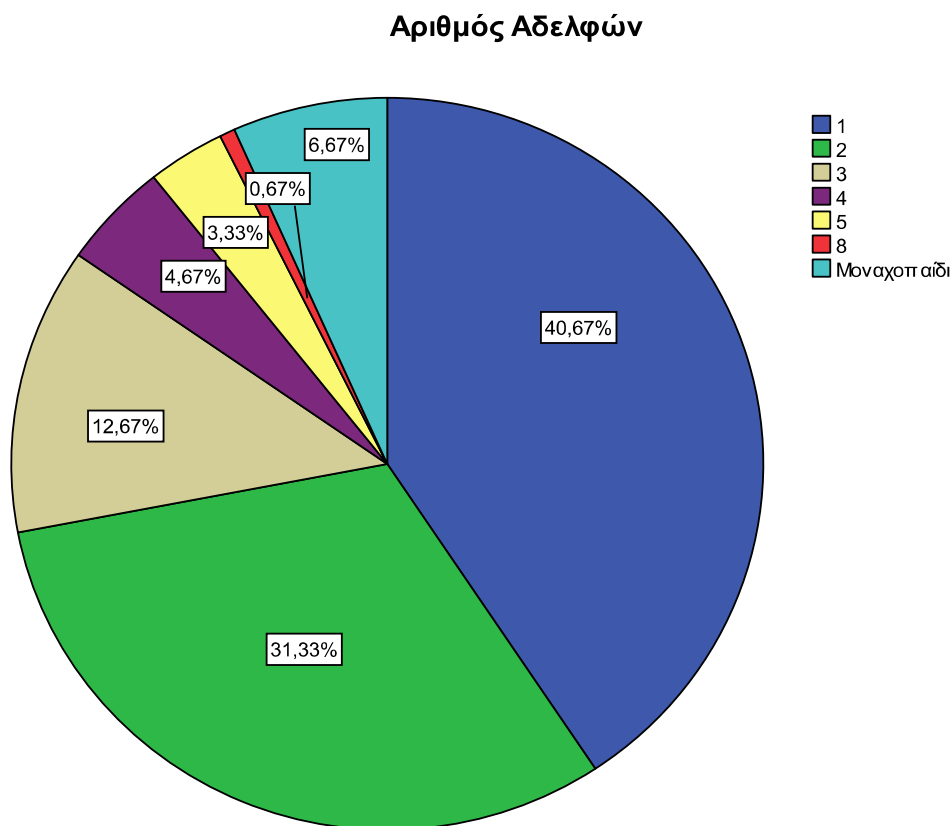
Συχνότητα εμφάνισης και ποσοστό συμμετοχής ηλικιών στο δείγμα		
Ηλικία	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
14	4	2,7
15	24	16,0
16	40	26,7
17	62	41,3
18	20	13,3
Σύνολο	150	100,0

Τα παιδιά που έλαβαν μέρος στην έρευνα ήταν ηλικίας 14 έως 18 χρόνων. Το μεγαλύτερο ποσοστό, 41%, όπως φαίνεται από τον Πίνακα 6 και το Γράφημα 3, ήταν μαθητές ηλικίας 17 χρόνων, το 27% των παιδιών ήταν 16 χρόνων, το 16% και 13% ήταν παιδιά ηλικίας 15 και 18 χρόνων αντίστοιχα, ενώ ένα μικρό ποσοστό του 3% (4 παιδιά) ήταν 14 χρόνων.

Πίνακας 8 : Συχνότητα εμφάνισης και συνολικό ποσοστό αριθμού αδελφών του δείγματος

Συχνότητα εμφάνισης και συνολικό ποσοστό αριθμού αδελφών του δείγματος			
Αριθμός Αδελφών	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Συνολικό ποσοστό (%)
1	61	40,7	43,6
2	47	31,3	77,1
3	19	12,7	90,7
4	7	4,7	95,7
5	5	3,3	99,3
8	1	0,7	100
Σύνολο δείγματος με αδέρφια	140	93,3	
Μοναχοπαιδιά	10	6,7	
Σύνολο	150	100	

Γράφημα 4ο : Αριθμός αδελφών

Πίνακας 9: Αδελφική σχέση

	Συχνότητα	Ποσοστό %
Εξ αίματος	131	87,3
Ετεροθαλή	14	9,3
Σύνολο	145	96,7
Δεν απάντησε	5	3,3
Σύνολο	150	100,0

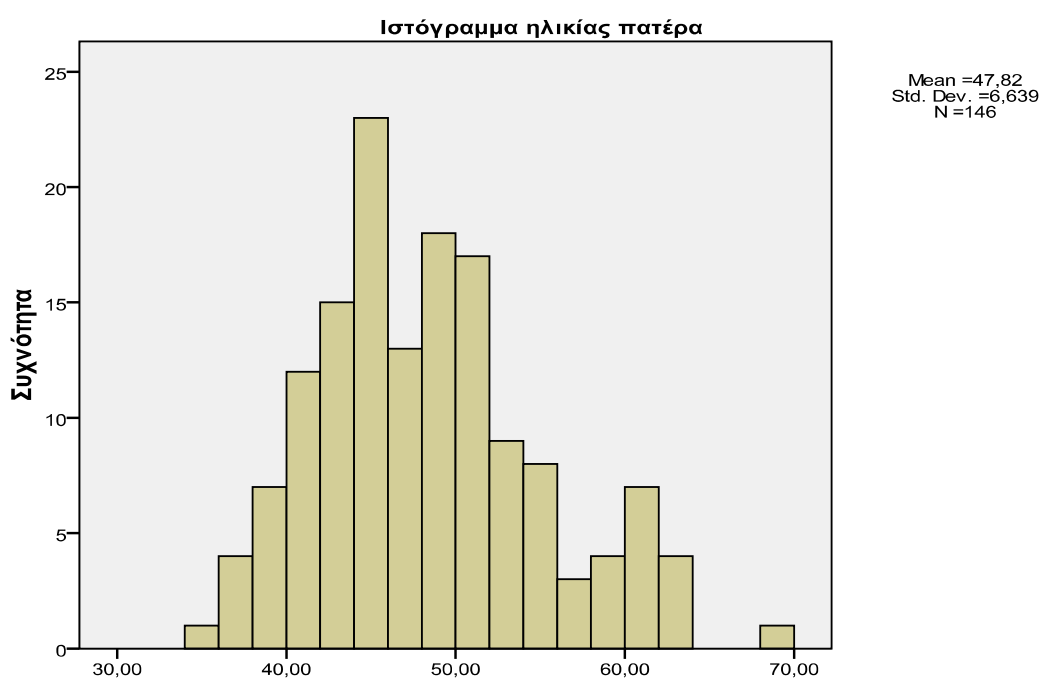
Από το πίνακα 8, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι τα περισσότερα παιδιά ανήκουν σε ολιγομελή οικογένειες, αφού το 77,1% του συνόλου του δείγματος έχει μέχρι και δύο αδέρφια, ένα μικρό ποσοστό της τάξεως του 6,7% (10 παιδιά), είναι μοναχοπαίδια, ενώ το 21,4% έχουν από 3 έως 8 αδέρφια.

Τέλος ως προς την αδελφική σχέση τους (πίνακας 9), το 87,3% είναι αδέρφια εξ αίματος και 9,3% ετεροθαλή.

Πίνακας 10: Ηλικία πατέρα

N	Απάντησαν	146
	Δεν απάντησαν	4
Μέση τιμή		48
Τυπική απόκλιση		6,6
Ελάχιστη τιμή		35
Μέγιστη τιμή		68

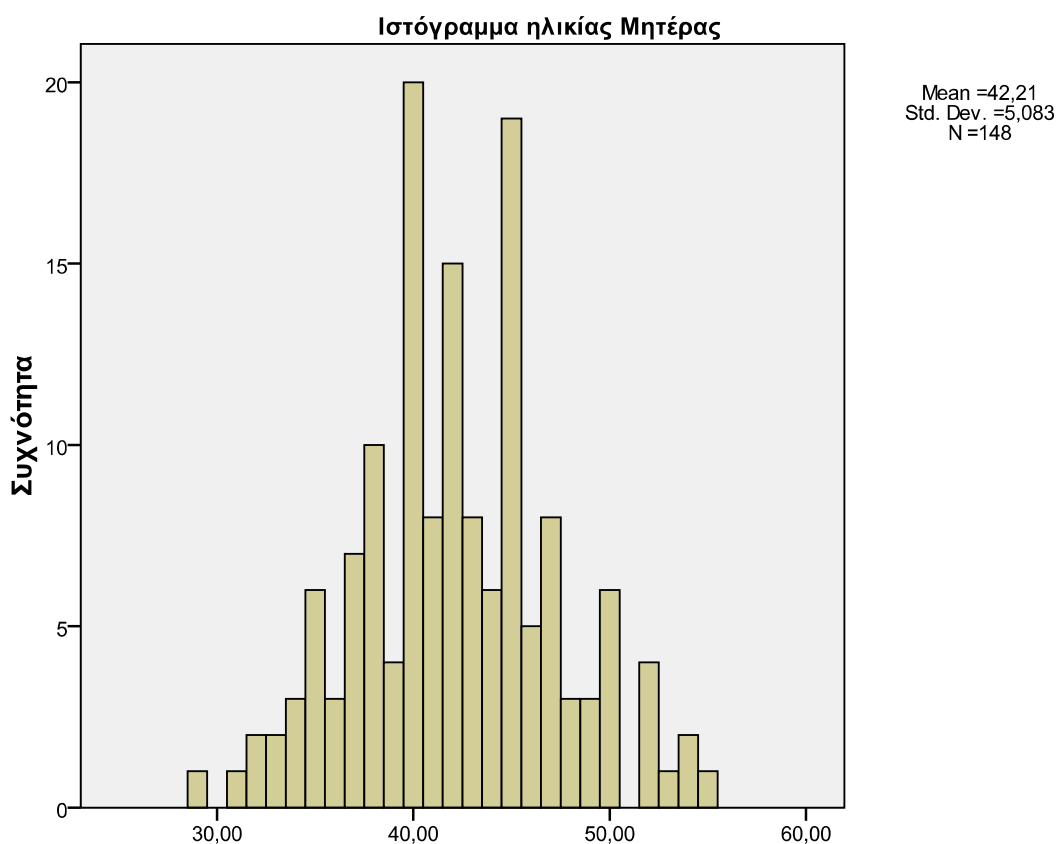
Γράφημα 5^ο: Ηλικία πατέρα

Πίνακας 11: Ηλικία μητέρας

N	Απάντησαν	148
	Δεν απάντησαν	2
Μέση τιμή		42
Τυπική απόκλιση		5,08
Ελάχιστη τιμή		29
Μέγιστη τιμή		55

Γράφημα 6: Ηλικία μητέρας

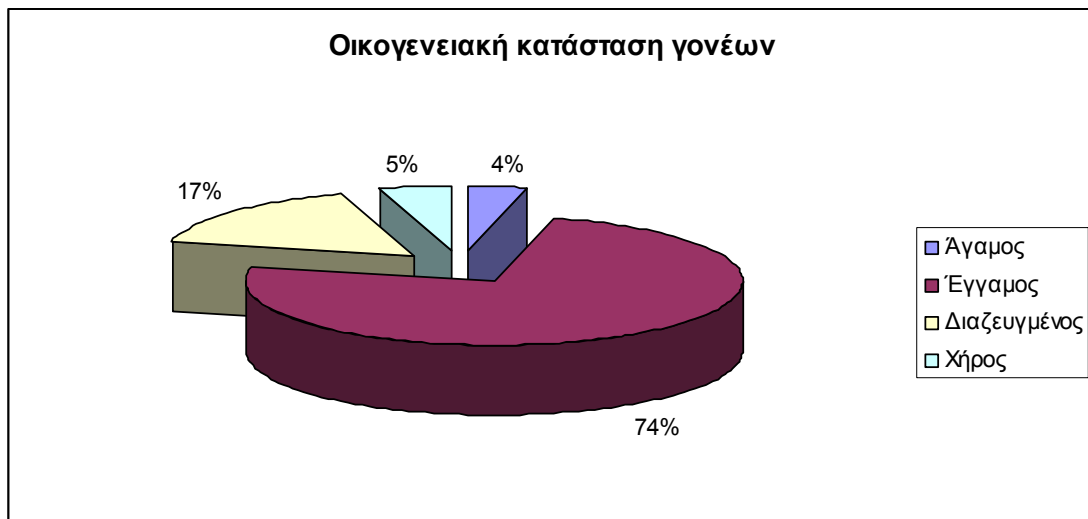
Οι γονείς των παιδιών που ερωτήθηκαν ανήκουν σε διαφορετικές κατηγορίες ηλικιών με μέσο όρο την ηλικία των 48 ετών για τον πατέρα και 42 για την μητέρα. Από τους πατέρες (πίνακας 10), ο νεότερος ηλικιακά είναι 35 ετών ενώ ο μεγαλύτερος δεν ξεπερνά την ηλικία των 70 χρόνων. Τέλος είναι σημαντικό να προσθέσουμε, όπως φαίνεται και στο ιστόγραμμα (γράφημα 5) ότι οι περισσότεροι πατέρες είναι μεταξύ 40 και 50 ετών.

Αντίστοιχα και στις μητέρες (πίνακας 11) η ηλικιακή συγκέντρωση βρίσκεται ανάμεσα στα 40 – 45 έτη, αλλά σε αντίθεση με τους πατέρες καμία μητέρα δεν ανήκει στην κατηγορία των 60 ετών και πάνω. Παρατηρώντας τον πίνακα 11 και το ιστόγραμμα (γράφημα 6), για τις μητέρες η μικρότερη ηλικία είναι 29 ενώ η μέγιστη 55 χρόνια.

Πίνακας 12: Οικογενειακή κατάσταση γονέων

Συχνότητα εμφάνισης και συνολικό ποσοστό οικογενειακής κατάστασης των γονέων			
	Συχνότητα	Ποσοστό %	Συνολικό ποσοστό %
Άγαμος	6	4,0	4,0
Έγγαμος	111	74,0	78,0
Διαζευγμένος	25	16,7	94,7
Χήρος	7	4,7	99,7
Δεν απάντησε	1	0,7	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Γράφημα 7^ο : Οικογενειακή κατάσταση γονέων

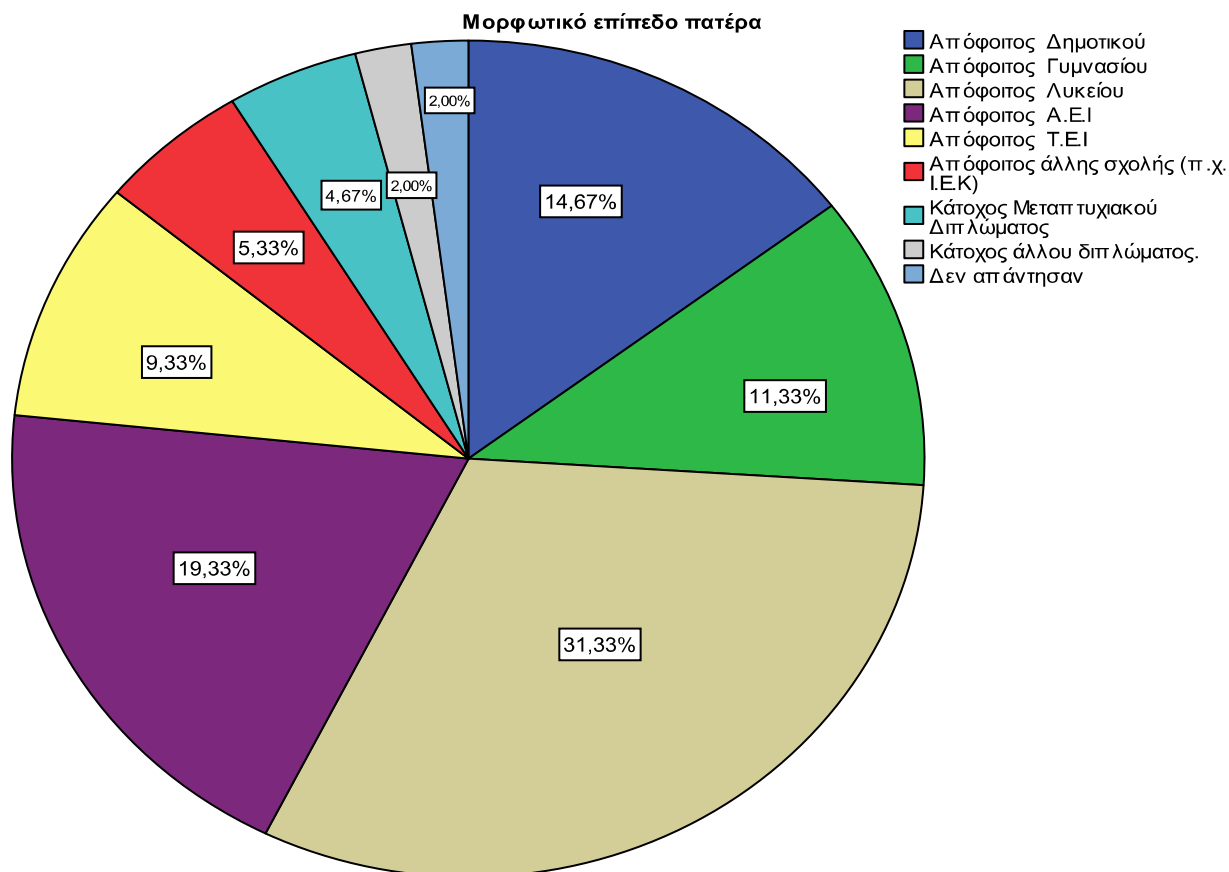
Παρατηρώντας τον πίνακα 12 της συχνότητας εμφάνισης και του συνολικού ποσοστού της οικογενειακής κατάστασης των γονέων, το 78% του συνόλου είναι έγγαμοι, το 16,7% (25 γονείς), διαζευγμένοι, το 4,7 ανήκουν στην κατηγορία που ο ένας από τους δυο συντρόφους έχει πεθάνει, ενώ τέλος ένα 4% δήλωσαν άγαμοι.

Πίνακας 13: Επίπεδο μόρφωσης πατέρα

Επίπεδο μόρφωσης πατέρα			
	Συχνότητα	Ποσοστό%	Συνολικό ποσοστό%
Απόφοιτος Δημοτικού	22	14,7	15,0
Απόφοιτος	17	11,3	26,5

Γυμνασίου			
Απόφοιτος Λυκείου	47	31,3	58,5
Απόφοιτος Α.Ε.Ι.	29	19,3	78,2
Απόφοιτος Τ.Ε.Ι	14	9,3	87,8
Απόφοιτος άλλης σχολής (πχ Ι.Ε.Κ)	8	5,3	93,2
Κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος	7	4,7	98,0
Κάτοχος άλλου διπλώματος	3	2,0	100,0
Σύνολο	147	98,0	
Δεν απάντησαν	3	2,0	
Σύνολο	150	100	

Γράφημα 8 : Μορφωτικό επίπεδο πατέρα

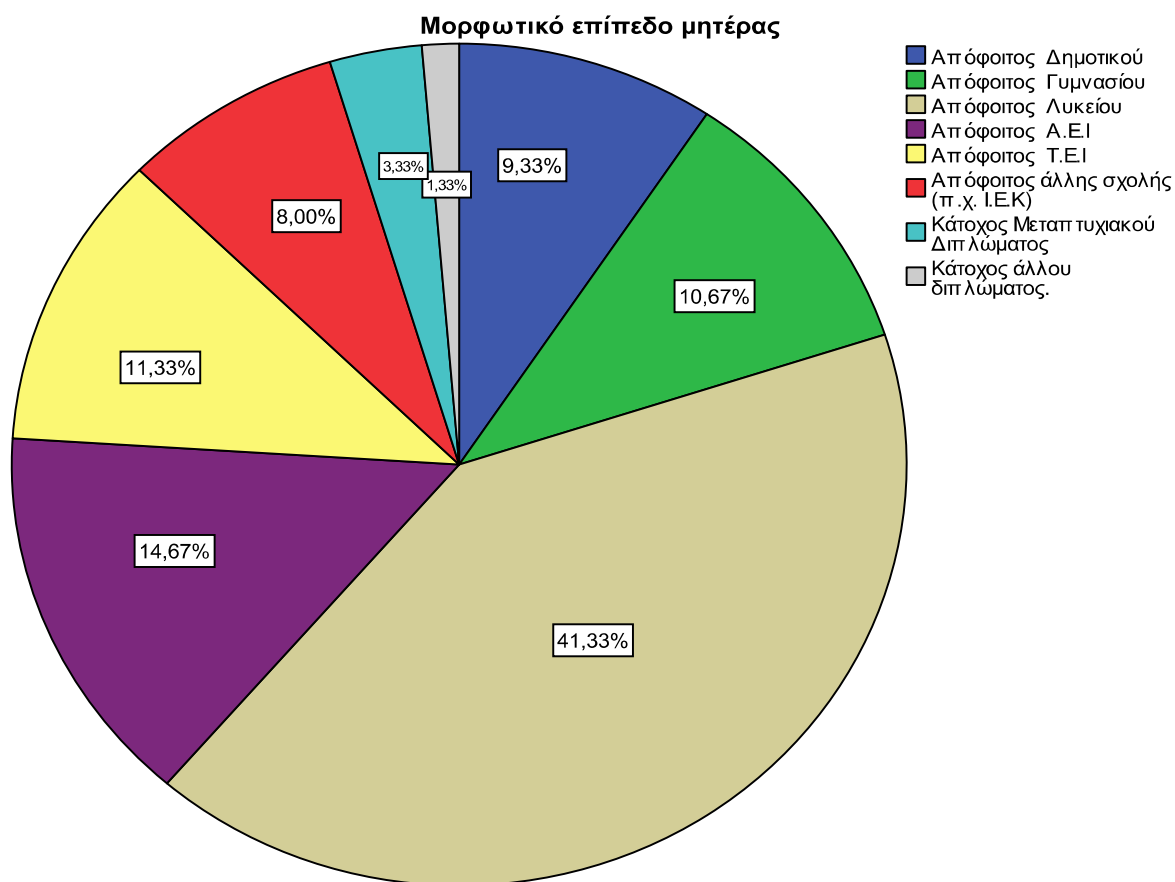

Όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο των γονέων συναντάμε τα εξής αποτελέσματα. Παρατηρώντας τον πίνακα 13, οι περισσότεροι από τους πατέρες, δηλαδή το 58,5% του συνολικού ποσοστού, έχουν δευτεροβάθμια εκπαίδευση, κάτι το οποίο μπορεί να δηλώσει χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Το 19,3% και το 9,3% των πατέρων δηλώνουν απόφοιτοι Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι. αντίστοιχα, το 5,3% δήλωσαν απόφοιτοι κάποιας άλλης σχολής, ενώ μόλις 4,7% δηλώνει κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος.

Πίνακας 14: Επίπεδο μόρφωσης μητέρας

Επίπεδο μόρφωσης μητέρας			
	Συχνότητα	Ποσοστό%	Συνολικό ποσοστό%
Απόφοιτος Δημοτικού	14	9,3	9,3
Απόφοιτος Γυμνασίου	16	10,7	20,0
Απόφοιτος Λυκείου	62	41,3	61,3
Απόφοιτος Α.Ε.Ι.	22	14,7	76,0
Απόφοιτος Τ.Ε.Ι	17	11,3	87,3
Απόφοιτος άλλης σχολής (πχ Ι.Ε.Κ)	12	8,0	95,3
Κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος	5	3,3	98,7
Κάτοχος άλλου διπλώματος	2	1,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Γράφημα 9: Μορφωτικό επίπεδο μητέρας

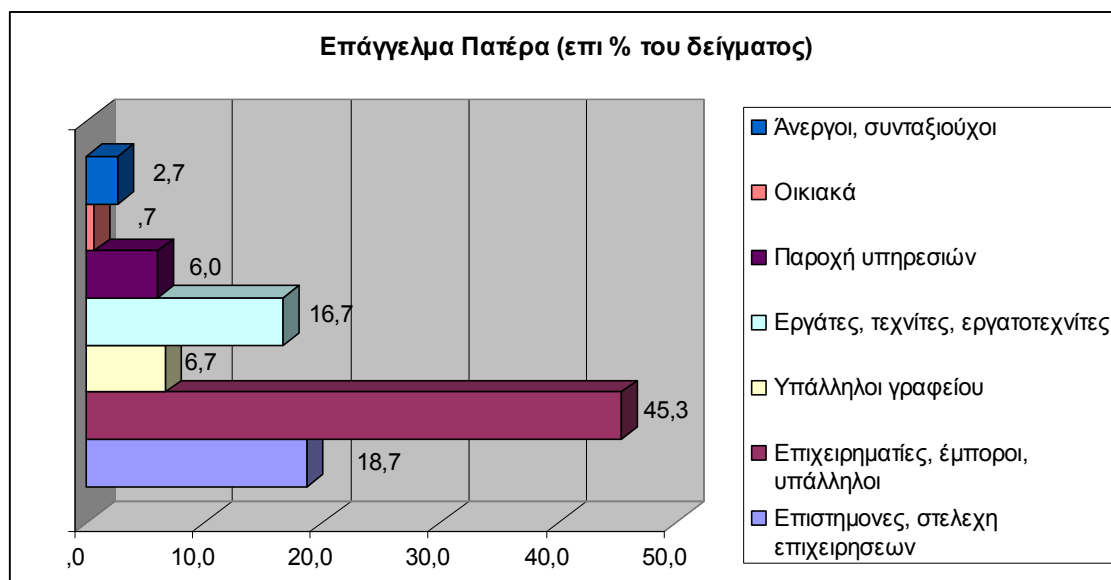
Αντίστοιχα παρατηρώντας το γράφημα 9 και στις μητέρες το μεγαλύτερο ποσοστό του συνόλου (61,3%) είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το 26% των μητέρων είναι απόφοιτοι Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι., το 8% δηλώνουν απόφοιτοι κάποιας άλλης σχολής, το 3,3% κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος, ενώ μόλις 2 μητέρες (1,3%), δηλώνουν κάτοχοι κάποιου άλλου διπλώματος.

Πίνακας 15: Επάγγελμα πατέρα

Επάγγελμα πατέρα			
	Συχνότητα	Ποσοστό%	Συνολικό ποσοστό%
Επιστήμονες, στελεχη επιχειρησεων	28	18,7	19,3
Επιχειρηματίες,	68	45,3	66,2

έμποροι, υπάλληλοι			
Υπάλληλοι γραφείου	10	6,7	73,1
Εργάτες, τεχνίτες, εργατοτεχνίτες	25	16,7	90,3
Παροχή υπηρεσιών	9	6,0	96,6
Οικιακά	1	0,7	97,2
Άνεργοι, συνταξιούχοι	4	2,7	100,0
Σύνολο	145	96,7	
Δεν απάντησαν	5	3,3	
Σύνολο	150	100,0	

Γράφημα 10 :Επάγγελμα πατέρα

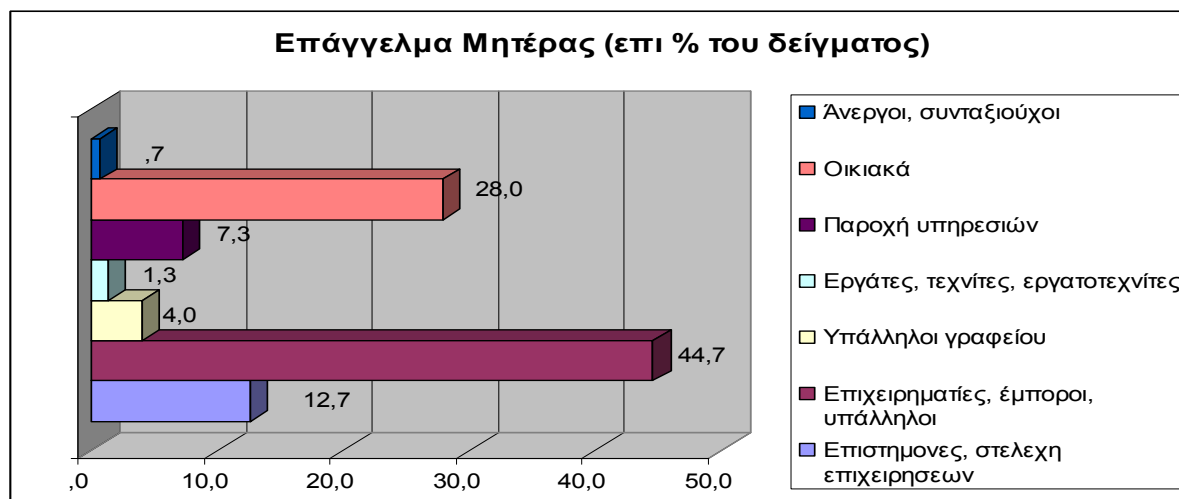
Από τα ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν από τους μαθητές και παρατηρώντας το γράφημα 10, διαπιστώνουμε ότι όσον αφορά την επαγγελματική κατάσταση των γονέων τους, ένα πολύ μικρό ποσοστό των πατέρων, 2,7%, είναι άνεργοι συνταξιούχοι, σχεδόν κανείς δεν ασχολείται με οικιακές εργασίες, 0,7%, ενώ η πλειοψηφία των πατέρων, 45,3%, δηλαδή 68 πατέρες, ανήκουν στην κατηγορία των επιχειρηματιών, εμπόρων και υπαλλήλων. Το 18,7% των πατέρων είναι επιστήμονες και στελέχη επιχειρήσεων, το 16,7% είναι εργάτες, τεχνίτες, εργατοτεχνίτες, 6,7% υπάλληλοι γραφείου, ενώ τέλος ένα 6% ανήκει στην κατηγορία παροχής υπηρεσιών.

Σύμφωνα με τον πίνακα 15, πέντε από τους μαθητές δεν απάντησαν καθόλου.

Πίνακας 16: Επάγγελμα μητέρας

Επάγγελμα μητέρας			
	Συχνότητα	Ποσοστό%	Συνολικό ποσοστό%
Επιστήμονες, στελεχη επιχειρησεων	19	12,7	12,8
Επιχειρηματίες, έμποροι, υπάλληλοι	67	44,7	58,1
Υπάλληλοι γραφείου	6	4,0	62,2
Εργάτες, τεχνίτες, εργατοτεχνίτες	2	1,3	63,5
Παροχή υπηρεσιών	11	7,3	70,9
Οικιακά	42	28,0	99,3
Άνεργοι, συνταξιούχοι	1	0,7	100,0
Σύνολο	148	98,7	
Δεν απάντησαν	2	1,3	
Σύνολο	150	100,0	

Γράφημα 11 : Επάγγελμα μητέρας

Παρατηρώντας τον πίνακα 16, αντίθετα με τους πατέρες, το 28% των μητέρων ασχολείται με τα οικιακά, μία μόνο μητέρα ανήκει στην κατηγορία των ανέργων, συνταξιούχων, ενώ η πλειοψηφία 44,7%, δηλαδή 67 μητέρες, αντίστοιχα με τους πατέρες, είναι επιχειρηματίες, έμποροι και υπάλληλοι. Το 7,3% των μητέρων απασχολείται με την παροχή υπηρεσιών, 1,3% δηλώνουν εργάτες, τεχνίτες, εργατοτεχνίτες, το 4% δηλαδή 6 μητέρες είναι υπάλληλοι γραφείου, ενώ τέλος το 12,7% δηλαδή 19 μητέρες επιστήμονες και στελέχη επιχειρήσεων. Δύο μαθητές, εκ του συνόλου, δεν απάντησαν καθόλου.

5.2 Δείκτες φροντίδας και προστασίας μητέρας.

Πίνακας 17: Δείκτης φροντίδας μητέρας

ΔΕΙΚΤΗΣ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΜΗΤΕΡΑΣ	
	Φροντίδα
Μέση τιμή	22,2333
Τυπική απόκλιση	5,26915
Ελάχιστη τιμή	11,00
Μέγιστη τιμή	36,00
Σύνολο	150

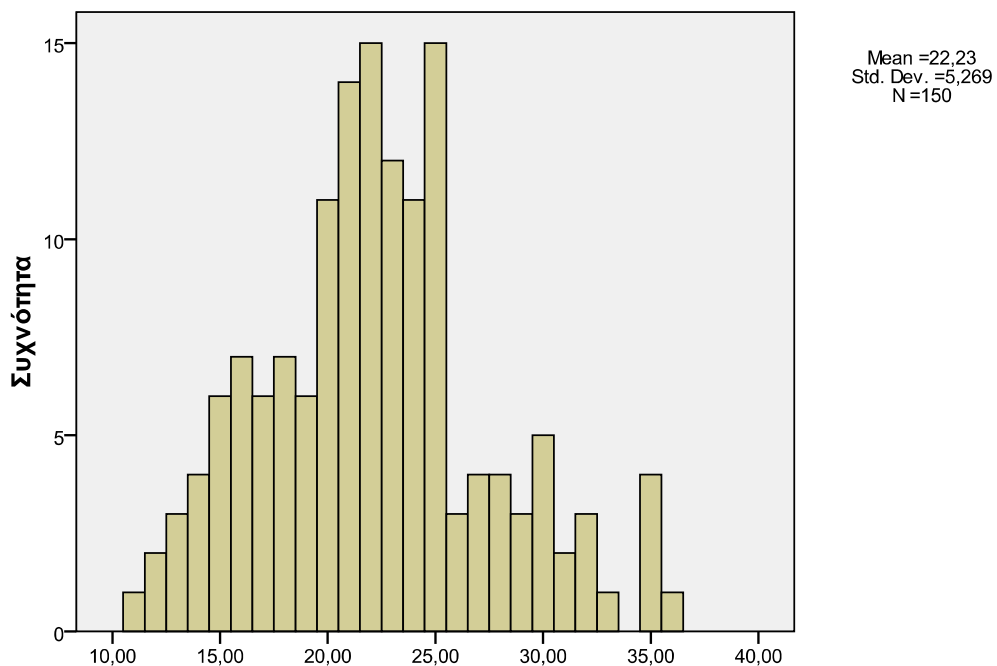
Πίνακας 18: Συχνότητα εμφάνισης και συνολικό ποσοστό του δείκτη φροντίδας μητέρας.

ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΔΕΙΚΤΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΜΗΤΕΡΑΣ			
	Συχνότητα	Ποσοστό%	Συνολικό Ποσοστό%
11,00	1	,7	,7
12,00	2	1,3	2,0
13,00	3	2,0	4,0
14,00	4	2,7	6,7
15,00	6	4,0	10,7
16,00	7	4,7	15,3
17,00	6	4,0	19,3
18,00	7	4,7	24,0
19,00	6	4,0	28,0
20,00	11	7,3	35,3

21,00	14	9,3	44,7
22,00	15	10,0	54,7
23,00	12	8,0	62,7
24,00	11	7,3	70,0
25,00	15	10,0	80,0
26,00	3	2,0	82,0
27,00	4	2,7	84,7
28,00	4	2,7	87,3
29,00	3	2,0	89,3
30,00	5	3,3	92,7
31,00	2	1,3	94,0
32,00	3	2,0	96,0
33,00	1	,7	96,7
35,00	4	2,7	99,3
36,00	1	,7	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Γράφημα 12: Δείκτης φροντίδας μητέρας

Ιστόγραμμα δείκτη φροντίδας Μητέρας

Όπως μπορούμε να διακρίνουμε στον Πίνακα 17, η μέση τιμή φροντίδας για την μητέρα φτάνει στο 22,2, δηλαδή μια τιμή αρκετά χαμηλότερη του 27 που αποτελεί τη μέση τιμή φροντίδας για την μητέρα με βάση τις οδηγίες του PBI (Parental Bonding

Instrument, Parker et all, 1979). Η μέγιστη τιμή είναι 36 με χαμηλότερη τιμή το 11. Τέλος η τυπική απόκλιση είναι μόλις 5,2

Βλέπουμε λοιπόν ότι η φροντίδα που προκύπτει για την μητέρα είναι κάτω του μέσου όρου. Με βάση τις απαντήσεις των παιδιών λοιπόν φαίνεται ότι οι μητέρες δεν ξεπερνάνε το μέσο όρο φροντίδας του ερωτηματολογίου.

Από τον παραπάνω Πίνακα 18, παρατηρούμε ότι το 82,% του συνολικού ποσοστού των μητέρων βρίσκεται κάτω του 27, του μέσου όρου δηλαδή για την φροντίδα, κάτι το οποίο επεξηγεί τα αποτελέσματα που αναφέραμε και παραπάνω, ότι δηλαδή η πλειοψηφία των μητέρων δεν εμφανίζουν υψηλό δείκτη φροντίδας, σύμφωνα με τις απαντήσεις των παιδιών τους.

Παρατηρώντας και το ιστόγραμμα (γράφημα 12) για τον δείκτη φροντίδας της μητέρας, βλέπουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των μητέρων είναι συσσωρευμένο μεταξύ των τιμών 20 – 25, με τυπική απόκλιση 5,2.

Πίνακας 19: Δείκτης προστασίας μητέρας.

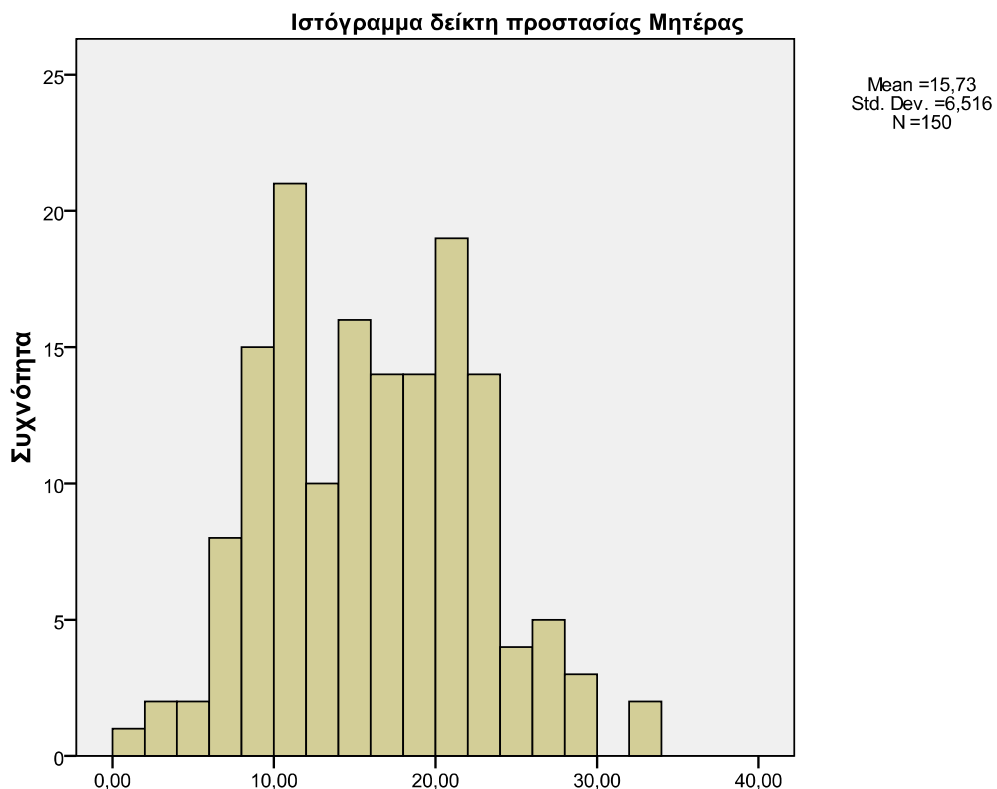
ΔΕΙΚΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΜΗΤΕΡΑΣ	
	Προστασία
Μέση τιμή	15,7333
Τυπική απόκλιση	6,51551
Ελάχιστη τιμή	1,00
Μέγιστη τιμή	33,00
Σύνολο	150

Πίνακας 20: Συχνότητα εμφάνισης και συνολικό ποσοστό προστασίας μητέρας.

ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΜΗΤΕΡΑΣ			
	Συχνότητα	Ποσοστό%	Συνολικό Ποσοστό%
1,00	1	,7	,7
2,00	1	,7	1,3
3,00	1	,7	2,0
4,00	2	1,3	3,3
6,00	4	2,7	6,0
7,00	4	2,7	8,7
8,00	8	5,3	14,0
9,00	7	4,7	18,7
10,00	10	6,7	25,3
11,00	11	7,3	32,7

12,00	6	4,0	36,7
13,00	4	2,7	39,3
14,00	3	2,0	41,3
15,00	13	8,7	50,0
16,00	7	4,7	54,7
17,00	7	4,7	59,3
18,00	4	2,7	62,0
19,00	10	6,7	68,7
20,00	9	6,0	74,7
21,00	10	6,7	81,3
22,00	6	4,0	85,3
23,00	8	5,3	90,7
24,00	1	,7	91,3
25,00	3	2,0	93,3
27,00	5	3,3	96,7
28,00	1	,7	97,3
29,00	2	1,3	98,7
33,00	2	1,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Γράφημα 13: Δείκτης προστασίας μητέρας

Όσον αφορά το δείκτη προστασίας για την μητέρα η μέση τιμή του δείγματος (Πίνακας 18) είναι 15,7 δηλαδή μία τιμή μεγαλύτερη του 13,5. Αυτό λοιπόν δηλώνει

ότι αν και οι μητέρες δεν παρουσιάζουν υψηλή επίδοση στον δείκτη φροντίδας, ωστόσο φαίνεται στο δείκτη προστασίας να έχουν καλύτερες επιδόσεις. Η μέγιστη τιμή του δείγματος ήταν 33 και η τυπική απόκλιση 6,5.

Παρατηρώντας και από τον πίνακα 19, το 39,3% του συνολικού ποσοστού των μητέρων φέρει τιμές από 13 και κάτω. Το 50% του συνολικού ποσοστού των μητέρων έχουν συγκεντρώσει έως 15, ενώ οι άλλες μισές από 15 και πάνω κάτι το οποίο μας δείχνει πως οι μητέρες δείχνουν αρκετή προστασία στα παιδιά τους.

Τέλος παρατηρώντας και το ιστόγραμμα, (γράφημα 13), βλέπουμε ότι οι περισσότερες τιμές συσσωρεύονται από 10 μέχρι 25.

5.2.1 Τυπολογία μητέρας

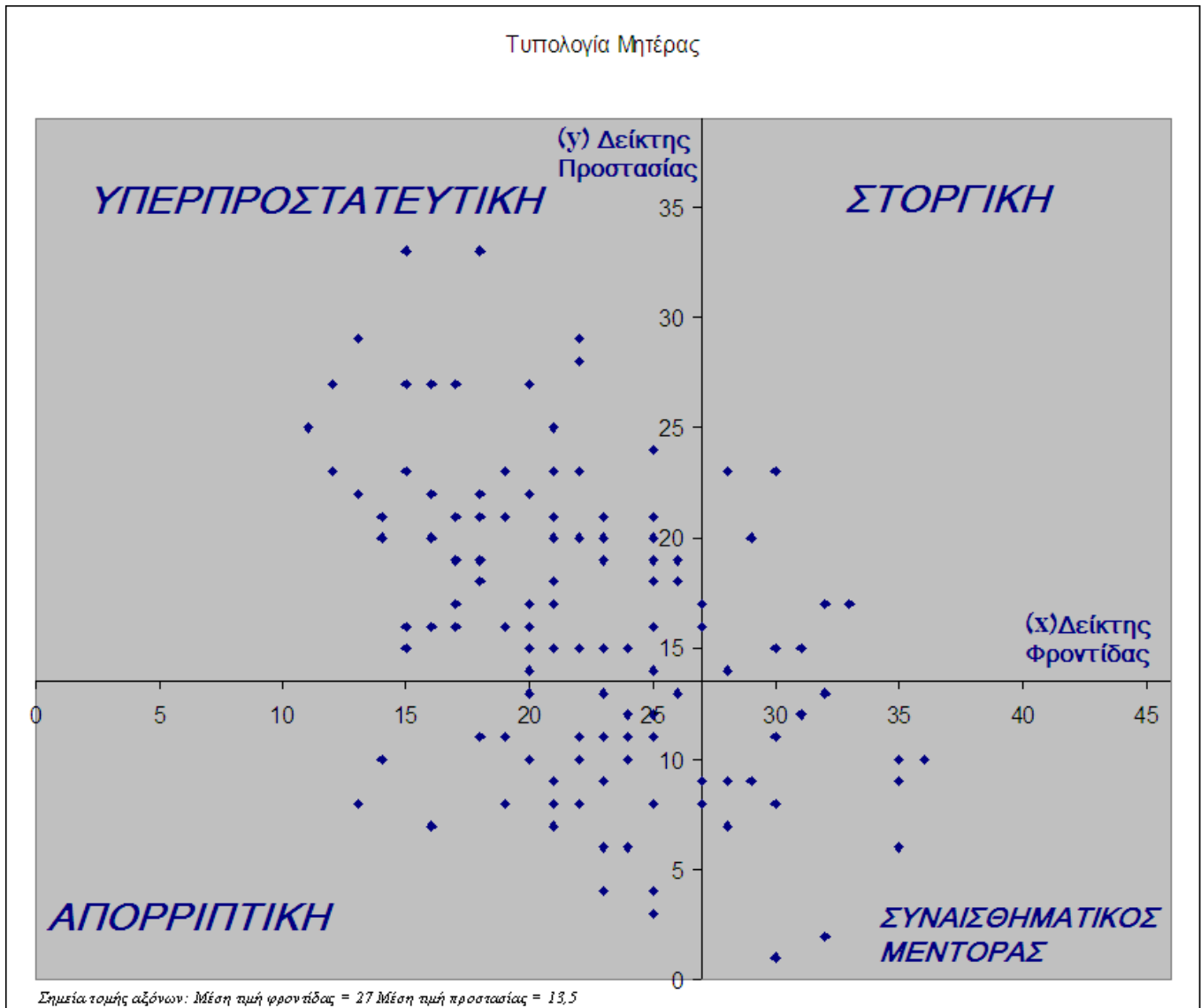
Σύμφωνα με τους Parker et al (1979) ανάλογα με τις επιδόσεις που προκύπτουν μέσα από τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου για τους γονείς, προκύπτει και μία τιμή για την μητέρα αλλά και τον πατέρα, όσον αφορά την φροντίδα και την προστασία αντίστοιχα, μέσα από τις οποίες αναδεικνύονται και οι αντίστοιχες τυπολογίες (βλ. σελ. 79 - 80).

- Για τις *μητέρες*, η μέση τιμή φροντίδας είναι 27,0 και η μέση τιμή προστασίας 13,5
- Για τους *πατέρες*, η μέση τιμή φροντίδας είναι 24,0 ενώ η μέση τιμή προστασίας 12,5 (Parker et al , 1979)

Πίνακας 21: Τυπολογία μητέρας

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΜΗΤΕΡΑΣ		
	Συχνότητα	Ποσοστό%
Απορριπτική	47	31,3
Συναισθηματικός μέντορας	14	9,3
Υπερπροστατευτική	80	53,3
Στοργική	9	6,0
Σύνολο	150	100,0

Γράφημα 14: Τυπολογία μητέρας

Στην έρευνα που πραγματοποιήσαμε ο τύπος της μητέρας που προκύπτει σε μεγαλύτερο ποσοστό είναι υπερπροστατευτική, όπως διακρίνεται και στον πίνακα 21 (80 μητέρες, 53,3%) και αυτό γιατί είδαμε παραπάνω πως οι μητέρες να μην προστατεύουν τα παιδιά τους αλλά οι τιμές της φροντίδας της μητέρας είναι χαμηλές κάτι το οποίο μας παραπέμπει στην τέταρτη τυπολογία (σελ. 80, πίνακας τυπολογίας γονέων με βάση την φροντίδα και την προστασία), της υπερπροστατευτικής μητέρας, η οποία έχει έλλειψη στοργής αλλά υψηλή προστασία. Το 31,3 % εμφανίζονται απορριπτικές, 9,3% συναισθηματικοί μέντορες, ενώ ένα μικρό ποσοστό 6% είναι στοργικές.

Παρατηρώντας το γράφημα διασποράς 14, σχετικά με την τυπολογία της μητέρας βλέπουμε ότι το μεγαλύτερο μέρος των μητέρων συσσωρεύεται στον τύπο της υπερπροστατευτικής μητέρας, ενώ ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό μητέρων εμφανίζονται απορριπτικές. Τέλος, παρατηρούμε ότι οι δύο άξονες, που αποτελούν τους δείκτες φροντίδας και προστασίας, τέμνονται στα σημεία εκείνα που αποτελούν τη μέση τιμή για την φροντίδα και την προστασία αντίστοιχα, όπου σύμφωνα με το ΡΒΙ για τις μητέρες, η μέση τιμή φροντίδας είναι 27,0 και η μέση τιμή προστασίας 13,5.

5.3 Δείκτες φροντίδας και προστασίας πατέρα

Πίνακας 22: Δείκτης φροντίδας πατέρα

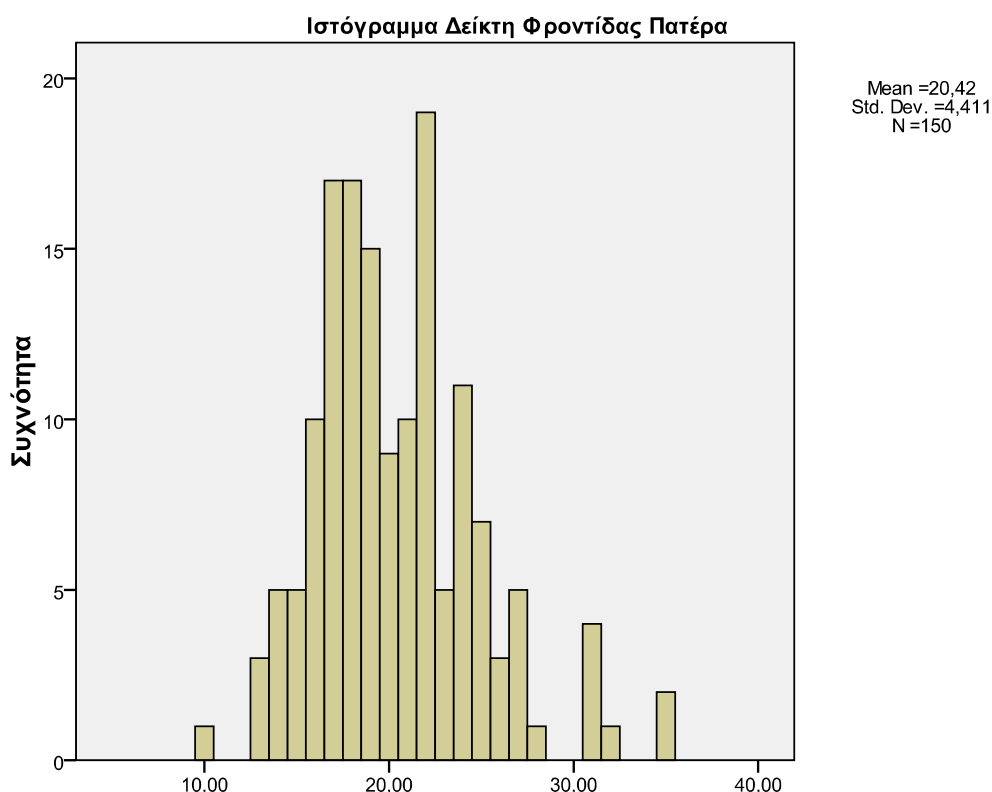
ΔΕΙΚΤΗΣ ΦΡΟΝΤΙΑΣ ΠΑΤΕΡΑ	
	Φροντίδα
Μέση τιμή	20,4200
Τυπική απόκλιση	4,41059
Ελάχιστη τιμή	10,00
Μέγιστη τιμή	35,00
Σύνολο	150

Πίνακας 23: Συχνότητα εμφάνισης και συνολικό ποσοστό φροντίδας πατέρα.

ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΦΡΟΝΤΙΑΣ ΠΑΤΕΡΑ			
	Συχνότητα	Ποσοστό%	Συνολικό Ποσοστό%
10,00	1	,7	,7
13,00	3	2,0	2,7
14,00	5	3,3	6,0
15,00	5	3,3	9,3
16,00	10	6,7	16,0
17,00	17	11,3	27,3
18,00	17	11,3	38,7
19,00	15	10,0	48,7
20,00	9	6,0	54,7
21,00	10	6,7	61,3
22,00	19	12,7	74,0
23,00	5	3,3	77,3
24,00	11	7,3	84,7
25,00	7	4,7	89,3
26,00	3	2,0	91,3
27,00	5	3,3	94,7
28,00	1	,7	95,3
31,00	4	2,7	98,0

32,00	1	,7	98,7
35,00	2	1,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Γράφημα 15: Δείκτης φροντίδας πατέρα

Όπως μπορούμε να διακρίνουμε στον Πίνακα 21, η μέση τιμή φροντίδας του πατέρα φτάνει στο 20,4 δηλαδή μία τιμή αρκετά χαμηλότερη του 24, που αποτελεί την μέση τιμή φροντίδας για τον πατέρα με βάση τις οδηγίες του PBI (Parental Bonding Instrument, Parker et al, 1979). Η μέγιστη τιμή είναι 35 με χαμηλότερη τιμή το 10. Τέλος η τυπική απόκλιση είναι μόλις 4,4.

Βλέπουμε ότι η φροντίδα που προκύπτει για τον πατέρα όπως και για την μητέρα που είδαμε παραπάνω, είναι κάτω του μέσου όρου. Έτσι με βάση τις απαντήσεις των παιδιών και η πλειοψηφία των πατέρων αφιερώνει λίγο χρόνο στην φροντίδα των παιδιών τους.

Πιο αναλυτικά παρατηρώντας τον πίνακα 23 που μας δείχνει τη συχνότητα εμφάνισης και το συνολικό ποσοστό του δείκτη φροντίδας για τον πατέρα,

παρατηρούμε ότι το 84,7% του συνολικού ποσοστού δηλαδή 127 πατέρες έχουν δείκτη για την φροντίδα κάτω του 24 που αποτελεί τη μέση τιμή.

Τέλος παρατηρώντας το γράφημα 15 μπορούμε να δούμε ότι οι περισσότερες τιμές συσσωρεύονται μεταξύ των τιμών 10 έως 24.

Πίνακας 24: Δείκτης προστασίας πατέρα.

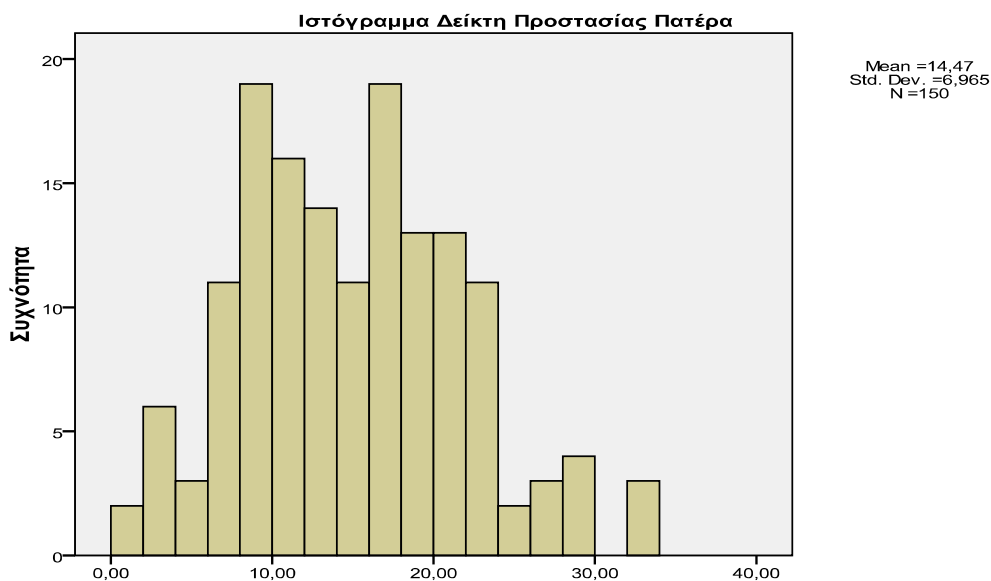
ΔΕΙΚΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΑΤΕΡΑ	
	Προστασία
Μέση τιμή	14,4733
Τυπική απόκλιση	6,96462
Ελάχιστη τιμή	1,00
Μέγιστη τιμή	33,00
Σύνολο	150

Πίνακας 25: Συχνότητα εμφάνισης και συνολικό ποσοστό προστασίας πατέρα.

ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΑΤΕΡΑ			
	Συχνότητα	Ποσοστό%	Συνολικό Ποσοστό%
1,00	2	1,3	1,3
2,00	2	1,3	2,7
3,00	4	2,7	5,3
4,00	3	2,0	7,3
6,00	7	4,7	12,0
7,00	4	2,7	14,7
8,00	9	6,0	20,7
9,00	10	6,7	27,3
10,00	12	8,0	35,3
11,00	4	2,7	38,0
12,00	9	6,0	44,0
13,00	5	3,3	47,3
14,00	7	4,7	52,0
15,00	4	2,7	54,7
16,00	9	6,0	60,7
17,00	10	6,7	67,3
18,00	3	2,0	69,3
19,00	10	6,7	76,0
20,00	5	3,3	79,3
21,00	8	5,3	84,7
22,00	5	3,3	88,0
23,00	6	4,0	92,0
24,00	1	,7	92,7
25,00	1	,7	93,3
26,00	2	1,3	94,7

27,00	1	,7	95,3
28,00	1	,7	96,0
29,00	3	2,0	98,0
32,00	2	1,3	99,3
33,00	1	,7	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Γράφημα 16: Δείκτης προστασίας πατέρα

Αντίθετα όσον αφορά το δείκτη προστασίας για τον πατέρα η μέση τιμή του δείγματός μας είναι 14,4 δηλαδή τιμή μεγαλύτερη του 12,5 που αποτελεί την μέση τιμή της προστασίας για τον πατέρα, σύμφωνα με τις οδηγίες του PBI (Parental Bonding Instrument, Parker et all, 1979). Η μέγιστη τιμή του δείγματος ήταν 33 σύμφωνα με τον πίνακα 22 και η τυπική απόκλιση 6,9.

Διακρίνουμε στον πίνακα 25 ότι μόλις το 44% του συνολικού ποσοστού των πατέρων δηλαδή 66 πατέρες έχουν δείκτη προστασίας μικρότερο του 12 ενώ οι υπόλοιποι 84 πατέρες εμφανίζουν υψηλό δείκτη σύμφωνα με τις απαντήσεις των παιδιών τους.

Τέλος παρατηρώντας και το ιστόγραμμα 16 βλέπουμε ότι οι περισσότερες τιμές συσσωρεύονται από 12 μέχρι 25 κάτι που επιβεβαιώνει τα παραπάνω συμπεράσματα

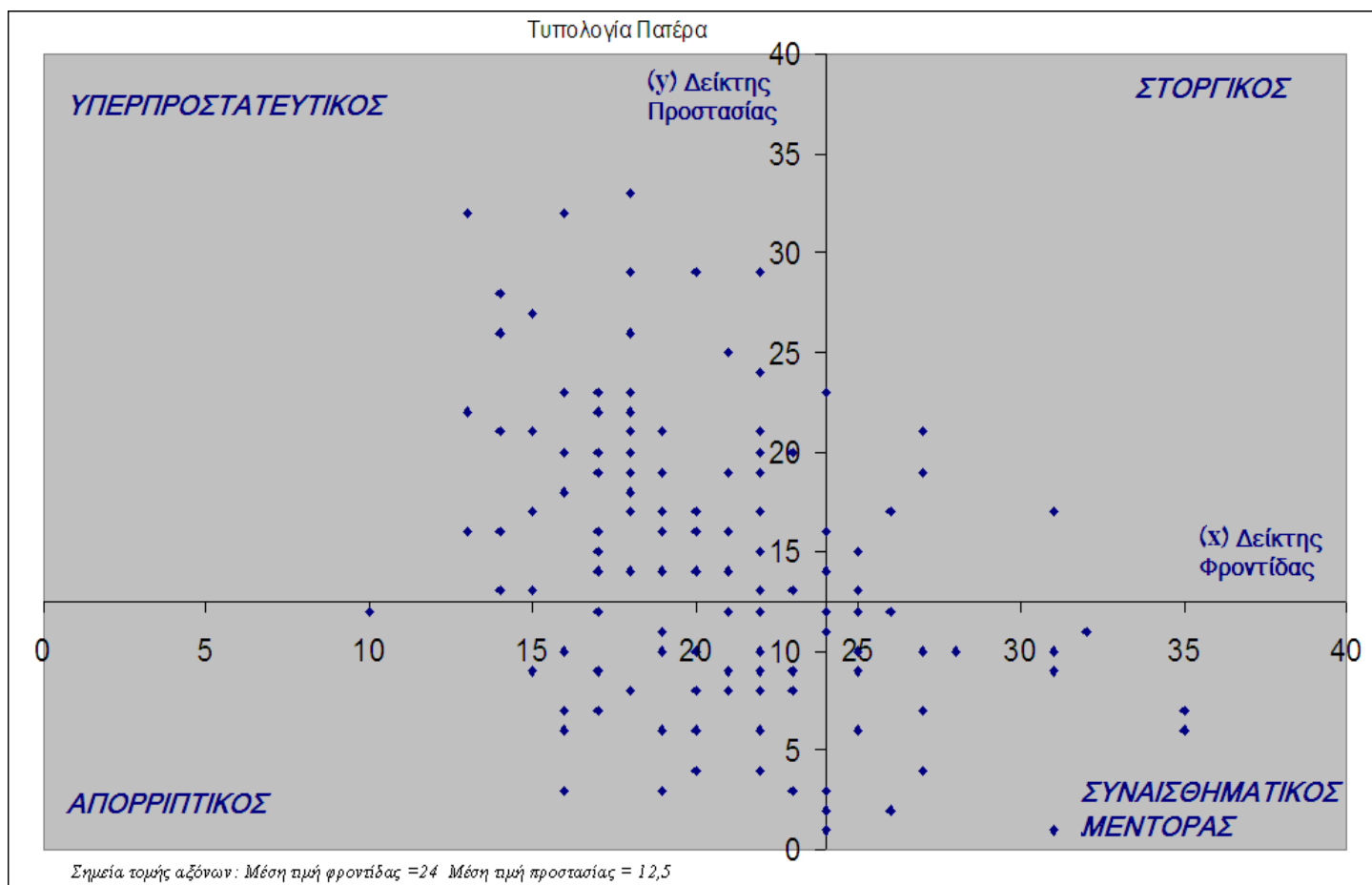
5.3.1 Τυπολογία πατέρα

Αντίστοιχα με την μητέρα (βλ. σελ. 99) ισχύουν τα ίδια και για τον πατέρα.

Πίνακας 26: Τυπολογία γονέων

	ΠΑΤΕΡΑ	ΜΗΤΕΡΑΣ	
	N (%)	N(%)	
Απορριπτικός	52(34,7)	47	
Συναισθηματικός μέντορας	17(11,3)	14	
Υπερπροστατευτικός	75(50,0)	80	
Στοργικός	6(4,0)	9	
Σύνολο	150(100,0)	150	

Γράφημα 17: Τυπολογία πατέρα

Παρατηρώντας το διάγραμμα διασποράς (Γράφημα 17) βλέπουμε ότι οι υπερπροστατευτικοί και οι απορριπτικοί πατέρες καλύπτουν ένα αρκετά μεγάλο

μέρος σε σχέση με τους στοργικούς – συναισθηματικούς μέντορες. Ο τύπος του πατέρα που προκύπτει σε μεγαλύτερο ποσοστό είναι υπερπροστατευτικός, όπως διακρίνεται και στον πίνακα 23 (75 πατέρες, 50,0%). Το 34,7% (52 πατέρες) είναι απορριπτικοί, 17 πατέρες (11,3%) είναι συναισθηματικοί μέντορες ενώ 4% δηλαδή 6 πατέρες εμφανίζονται στοργικοί.

Στο διάγραμμα διασποράς (γράφημα 17), παρατηρούμε ότι οι δύο άξονες τέμνονται στα σημεία εκείνα που αποτελούν τη μέση τιμή για την φροντίδα και την προστασία αντίστοιχα, όπου σύμφωνα με το PBI για τους πατέρες, η μέση τιμή φροντίδας είναι 24 ενώ η μέση τιμή προστασίας 12,5. Παρατηρώντας λοιπόν και το διάγραμμα διασποράς βλέπουμε ότι οι περισσότερες τιμές βρίσκονται στον τύπο του υπερπροστατευτικού πατέρα.

5.4 Δείκτης νεανικής απελπισίας

Τα αποτελέσματα που προέκυψαν έπειτα από την ανάλυση της κλίμακας της νεανικής απελπισίας, δείχνουν ότι οι έφηβοι μαθητές εμφανίζονται αρκετά αισιόδοξοι. Πιο αναλυτικά εμφανίζονται τα αποτελέσματα των απαντήσεων των μαθητών, στον Πίνακα 27.

Πίνακας 27: Συνολικές απαντήσεις ερωτηματολογίου απελπισίας.

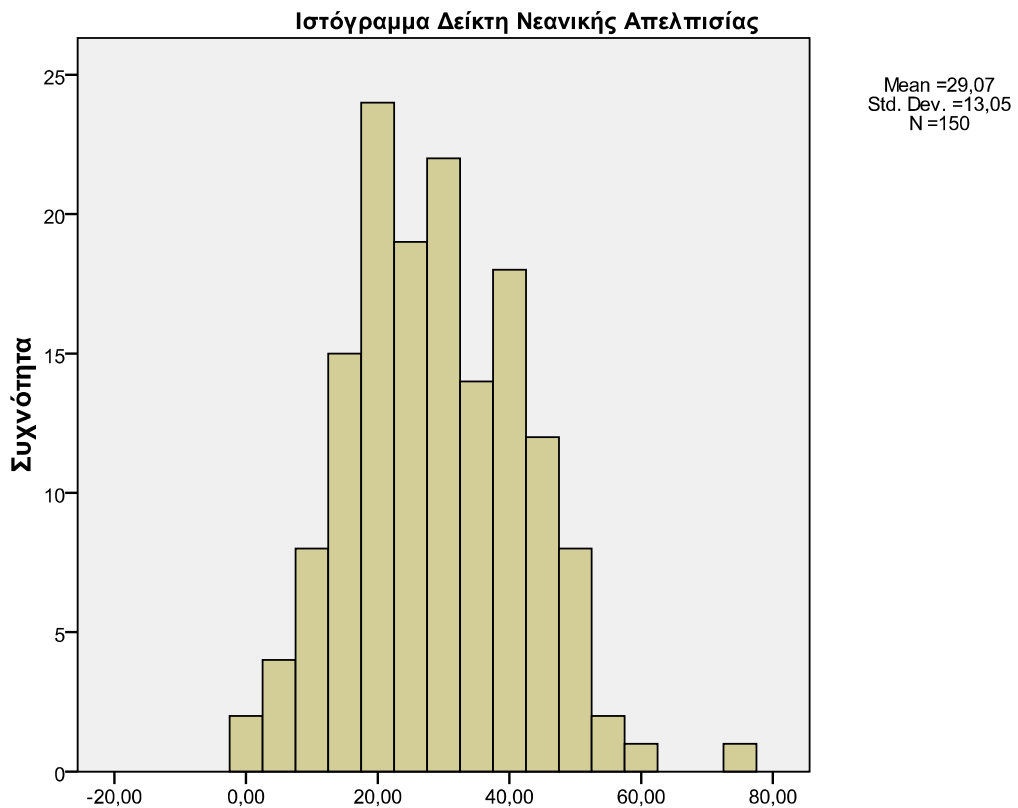
	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Διαφωνώ μέτρια	Συμφωνώ μέτρια	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
	0 n n%	1 n n%	2 n n%	3 n n%	4 n n%	5 n n%
1. Επιθυμώ να μεγαλώσω διότι πιστεύω ότι τα πράγματα θα πάνε καλύτερα	12 8,0	17 11,3	17 11,3	39 26,0	40 26,7	25 16,7
2. Μάλλον θα πρέπει να εγκαταλείψω κάθε προσπάθεια γιατί δεν μπορώ να κάνω τα πράγματα καλύτερα	65 43,3	40 26,7	20 13,3	14 9,3	4 2,7	7 4,7
3. Όταν τα πράγματα πηγαίνουν άσχημα ξέρω ότι δεν θα είναι άσχημα για πάντα	9 6,0	16 10,7	10 6,7	24 16,0	39 26,0	52 34,7
4. Μπορώ να φανταστώ πως θα είναι η ζωή μου όταν θα μεγαλώσω	16 10,7	20 13,3	25 16,7	36 24,7	37 25,3	16 15,3
5. Έχω αρκετό χρόνο να ολοκληρώσω τα πράγματα	13	14	25	37	38	23

που θέλω να κάνω	8,7	9,3	16,7	24,7	25,3	15,3
6. Κάποια μέρα θα είμαι καλός στο να κάνω τα πράγματα τα οποία με ενδιαφέρουν πραγματικά	3 2,0	9 6,0	13 8,7	33 22,0	46 30,7	46 30,7
7. Θα πάρω περισσότερα από τα καλά πράγματα στη ζωή από ότι τα περισσότερα παιδιά	11 7,3	26 17,3	33 22,0	36 24,0	35 23,3	9 6,0
8. Δεν έχω καλή τύχη και δεν υπάρχει κανένας λόγος να σκέπτομαι ότι θα γίνω τυχερός όταν θα μεγαλώσω	51 34,0	38 25,3	26 17,3	21 14,0	10 6,7	4 2,7
9. Αυτά που μπορώ να δω μπροστά μου είναι άσχημα πράγματα και όχι καλά	57 38,0	37 24,7	24 16,0	17 11,3	6 4,0	9 6,0
10. Δεν νομίζω να αποκτήσω αυτά που πραγματικά θέλω	43 28,7	35 23,3	37 24,7	17 11,3	10 6,7	8 5,3
11. Όταν θα μεγαλώσω νομίζω ότι θα γίνω περισσότερο ευτυχισμένος από ότι είμαι τώρα	10 6,7	15 10,0	26 17,3	41 27,3	38 25,3	20 13,3
12. Τα πράγματα δεν θα ολοκληρωθούν με τον τρόπο που θέλω	29 19,3	33 22,0	42 28,0	24 16,0	12 8,0	10 6,7
13. Ποτέ δεν αποκτώ αυτό που θέλω έτσι είναι μάταιο να επιθυμώ οτιδήποτε	52 34,7	42 28,0	24 16,0	16 10,7	8 5,3	8 5,3
14. Δε νομίζω ότι θα έχω πραγματική χαρά όταν θα μεγαλώσω	49 32,7	38 25,3	26 17,3	26 17,3	5 3,3	6 4,0
15. Το αύριο φαίνεται θαμπό και μπερδεμένο σε μένα	41 27,3	32 21,3	23 15,3	28 18,7	10 6,7	16 10,7
16. Θα έχω περισσότερες καλές στιγμές από ότι άσχημες	6 4,0	15 10,0	24 16,0	41 27,3	41 27,3	23 15,3
17. Δεν υπάρχει κανένας λόγος να προσπαθώ να αποκτήσω κάτι το οποίο επιθυμώ γιατί πιθανότατα δεν θα το αποκτήσω	58 38,7	40 26,7	23 15,3	14 9,3	6 4,0	9 6,0

Πίνακας 28: Δείκτης νεανικής απελπισίας

Δείκτης νεανικής απελπισίας	
Ανώτερη τιμή	73,00
Μέση τιμή	29,0667
Κατώτερη τιμή	,00
Τυπική απόκλιση	13,04955
Σύνολο	150

Γράφημα 18: Δείκτης νεανικής απελπισίας

Στον πίνακα 27 μπορούμε να παρατηρήσουμε τον αριθμό των ατόμων που απάντησαν σε κάθε κλίμακα κάθε ερώτησης του ερωτηματολογίου της απελπισίας.

Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου χωρίζονται σε δυο μέρη: στις ερωτήσεις που δείχνουν αισιοδοξία και είναι οι εξής:

- 1.Επιθυμώ να μεγαλώσω διότι πιστεύω ότι τα πράγματα θα πάνε καλύτερα.
- 3.Όταν τα πράγματα πηγαίνουν άσχημα, ξέρω ότι δεν θα είναι άσχημα για πάντα.
- 4.Μπορώ να φανταστώ πως θα είναι η ζωή μου όταν θα μεγαλώσω.
- 5.Έχω αρκετό χρόνο να ολοκληρώσω τα πράγματα που θέλω να κάνω.
- 6.Κάποια μέρα θα είμαι καλός στο να κάνω τα πράγματα τα οποία με ενδιαφέρουν πραγματικά.
- 7.Θα πάρω περισσότερα από τα καλά πράγματα στη ζωή από ότι τα περισσότερα παιδιά.

- 11.Όταν θα μεγαλώσω, νομίζω ότι θα γίνω περισσότερο ευτυχισμένος από ότι είμαι τώρα.
- 16.Θα έχω περισσότερες καλές στιγμές απ' ότι άσχημες

και στις ερωτήσεις που δηλώνουν απελπισία και είναι οι εξής:

- 2.Μάλλον θα πρέπει να εγκαταλείψω κάθε προσπάθεια γιατί δεν μπορώ να κάνω τα πράγματα καλύτερα.
- 8.Δεν έχω καλή τύχη και δεν υπάρχει κανένας λόγος να σκέφτομαι ότι θα γίνω τυχερός όταν θα μεγαλώσω.
- 9.Αυτά που μπορώ να δω μπροστά μου είναι άσχημα πράγματα και όχι καλά.
- 10.Δε νομίζω να αποκτήσω αυτά που πραγματικά θέλω.
- 12.Τα πράγματα δεν θα ολοκληρωθούν με τον τρόπο που εγώ θέλω.
- 13.Ποτέ δεν αποκτώ αυτό που θέλω, έτσι είναι μάταιο να επιθυμώ οτιδήποτε.
- 14.Δε νομίζω ότι θα έχω πραγματική χαρά όταν θα μεγαλώσω.
- 17.Δεν υπάρχει κανένας λόγος να προσπαθήσω να αποκτήσω κάτι το οποίο επιθυμώ επειδή πιθανότατα δεν θα το αποκτήσω.
- 15.Το αύριο φαίνεται θαμπό και μπερδεμένο σε μένα.

Παρατηρώντας τον πίνακα 27 βλέπουμε ότι οι ερωτήσεις που σχετίζονται με την αισιοδοξία, εμφανίζουν θετικές απαντήσεις από τους μαθητές. Για παράδειγμα στην ερώτηση 1 «επιθυμώ να μεγαλώσω διότι πιστεύω ότι τα πράγματα θα πάνε καλύτερα», το 26,7% δηλαδή 40 εκ των 150 μαθητών απάντησαν ότι Συμφωνούν, 29 μαθητές, 26,0% Συμφωνούν μέτρια, 25 μαθητές, 16,7% Συμφωνούν απόλυτα. Από την άλλη μεριά αρνητικά απάντησε ένα μικρό ποσοστό των μαθητών. Πιο συγκεκριμένα, 34 μαθητές απάντησαν ότι Διαφωνούν και Διαφωνούν μέτρια, ενώ 12 μαθητές 8,0% απάντησαν ότι Διαφωνούν απόλυτα. Μέσα λοιπόν από τις απαντήσεις τους σε αυτήν την ερώτηση, βλέπουμε ότι οι μαθητές απαντούν αρκετά αισιόδοξα.

Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και παρακάτω με τις ερωτήσεις απελπισίας. Για παράδειγμα στην ερώτηση 2, «Μάλλον θα πρέπει να εγκαταλείψω κάθε προσπάθεια γιατί δεν μπορώ να κάνω τα πράγματα καλύτερα» που δηλώνει απελπισία, 65 μαθητές 43,4%, Διαφωνούν απόλυτα, 26,7%, 40 μαθητές Διαφωνούν, 20 μαθητές 13,3% Διαφωνούν μέτρια, 9,3% Συμφωνούν μέτρια, 2,7% Συμφωνούν και 7 μαθητές

4,7% Συμφωνούν απόλυτα. Παρατηρώντας κανείς την συνέχεια των ερωτήσεων μπορεί να διακρίνει ότι η πλειοψηφία των απαντήσεων δηλώνουν αισιοδοξία από την μεριά των μαθητών.

Στη συνέχεια επανακωδικοποιώντας τις ερωτήσεις που αναφέρονται στην αισιοδοξία με βάση τις οδηγίες των Kazdin, Rodgers & Colbus (1986), καταλήγουμε στον υπολογισμό του δείκτη της νεανικής απελπισίας όπως φαίνεται και στον πίνακα 28.

Στον πίνακα 28 διακρίνουμε ότι η ανώτερη τιμή είναι 73, η μέση τιμή 29 με τυπική απόκλιση 13. αυτό λοιπόν δηλώνει ότι οι μαθητές εμφανίζονται από τις απαντήσεις τους αρκετά αισιόδοξοι, αν λάβουμε υπόψη μας ότι η μέση τιμή για το δείκτη νεανικής απελπισίας είναι 42,5.

Τέλος παρατηρώντας το ιστόγραμμα για τον δείκτη νεανικής απελπισίας (γράφημα 18) μπορούμε να διακρίνουμε ότι οι περισσότερες τιμές κυμαίνονται μεταξύ του 15 – 30, και λαμβάνοντας υπόψη μας ότι η μέση τιμή του δείκτη νεανικής απελπισίας είναι 29, μπορούμε να συμπεράνουμε την αισιοδοξία των μαθητών.

6. Στατιστική ανάλυση δεδομένων της έρευνας

Στη συνέχεια παρατίθεται η στατιστική ανάλυση των δεδομένων της έρευνας. Οι αναλύσεις που πραγματοποιήθηκαν ήταν οι εξής:

A. ANOVA: περιλαμβάνονται αναλύσεις των κοινωνικοδημογραφικών χαρακτηριστικών σε σχέση με την τυπολογία των γονέων και την νεανική απελπισία των παιδιών.

B. CORRELATION: συσχετίσεις όσον αφορά την φροντίδα και προστασία της μητέρας και του πατέρα, καθώς και τα επίπεδα νεανικής απελπισίας

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι για την ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας πραγματοποιήθηκαν οι εξής επανακωδικοποιήσεις:

Οικογενειακή κατάσταση:

- 1) Άγαμος – Διαζευγμένος – Χήρος
- 2) Έγγαμος

Μόρφωση Πατέρα

- 1) Δευτεροβάθμια
- 2) ΙΕΚ – Άλλα διπλώματα
- 3) ΑΕΙ – ΤΕΙ – ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ

Μόρφωση Μητέρας

- 1) Δευτεροβάθμια
- 2) ΙΕΚ – Άλλα διπλώματα
- 3) ΑΕΙ – ΤΕΙ – ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ

Επάγγελμα Πατέρα – Μητέρας:

- 2) Άνεργοι, Συνταξιούχοι, Οικιακά
- 3) Εργάτες, τεχνίτες
- 4) Επιστήμονες, στελέχη, παροχή υπηρεσιών κλπ

Τυπολογία Μητέρας

- 1) Απορριπτική – Στοργική – Συναισθηματικός μέντορας
- 2) Υπερπροστατευτική (Κυρίαρχη τυπολογία στα αποτελέσματα)

Τυπολογία Πατέρα

- 1) Απορριπτικός – Στοργική – Συναισθηματικός μέντορας
- 2) Υπερπροστατευτικός (Κυρίαρχη τυπολογία στα αποτελέσματα)

Παρακάτω παρατίθενται οι πίνακες συσχετίσεων με τις αναλύσεις των πιο σημαντικών, στατιστικά, αποτελεσμάτων. Τα αποτελέσματα των υπόλοιπων αναλύσεων παρουσιάζονται στο Παράρτημα (βλ. σελ. 142).

6.1. Αποτελέσματα ANOVA

6.1.1. ANOVA : ΦΥΛΛΟ ΠΑΙΔΙΟΥ – ΝΕΑΝΙΚΗ ΑΠΕΛΠΙΣΙΑ – ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ

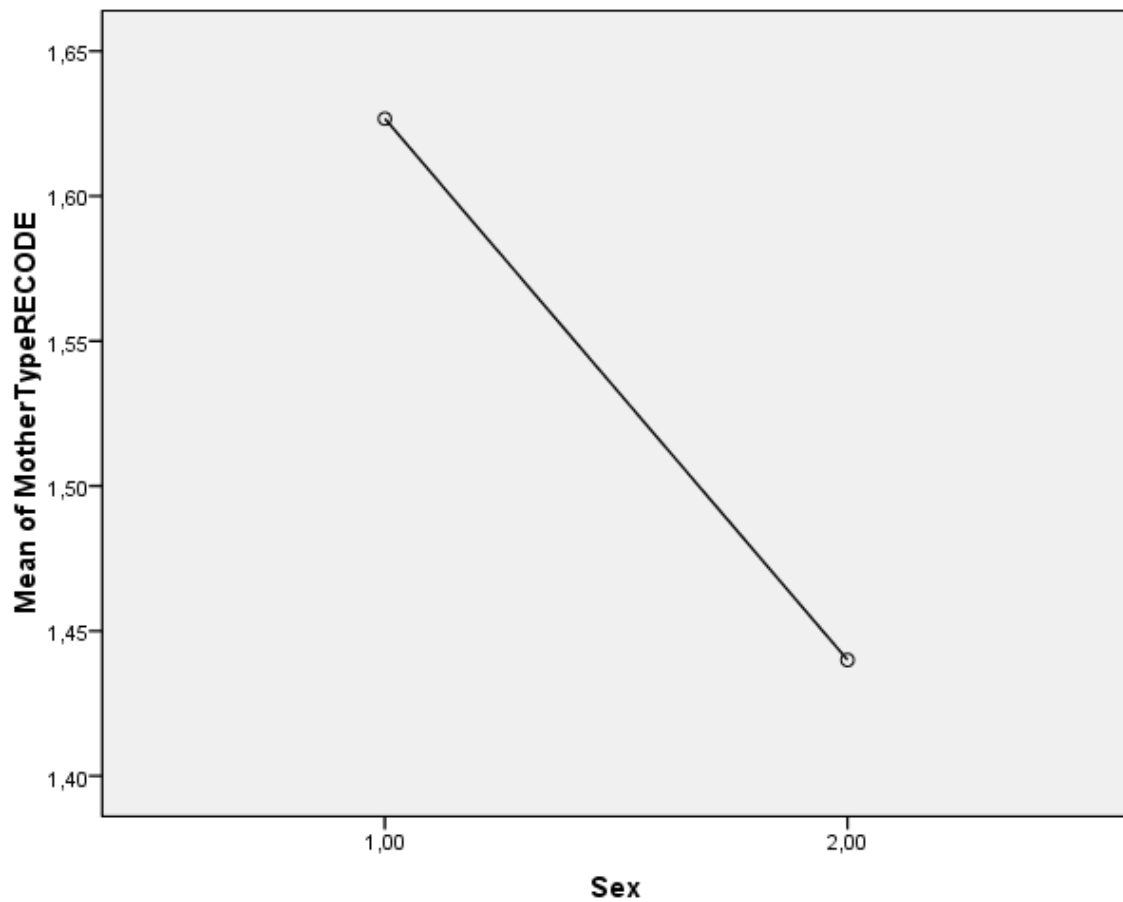
Πίνακας 1 (αποτελέσματα ANOVA): Φύλλο παιδιών ως προς την νεανική απελπισία και την τυπολογία.

ANOVA

Απελπισία & Τυπολογία – Φύλλο		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Hopelessness (Απελπισία)	Between Groups	403,440	1	403,440	2,391	,124
	Within Groups	24969,893	148	168,715		
	Total	25373,333	149			
Father Type Recode (Επανακωδ/νη τυπολογία πατέρα)	Between Groups	,007	1	,007	,026	,871
	Within Groups	37,493	148	,253		
	Total	37,500	149			
Mother Type Recode (Επανακωδ/νη τυπολογία μητέρας)	Between Groups	1,307	1	1,307	5,368	,022
	Within Groups	36,027	148	,243		
	Total	37,333	149			

Στον πίνακα 1 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της ANOVA σχετικά με το φύλο του παιδιού, ως προς τη νεανική απελπισία και την τυπολογία των γονέων. Με βάση τα αποτελέσματα της ANOVA, φαίνεται ότι η διαφορά που παρουσιάζεται με βάση το φύλο (**sex**) και την τυπολογία της μητέρας (**mother type recode**), είναι στατιστικά σημαντική, σε επίπεδο σημαντικότητας $< 0,05$ (sig. 0,022).

1^ο Γράφημα μέσων τιμών (ANOVA): Τυπολογία μητέρας σε σχέση με το φύλλο του παιδιού.

Πιο αναλυτικά από το διάγραμμα 1, όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα της ANOVA, για την τυπολογία της μητέρας σε σχέση με το φύλλο, παρατηρούμε ότι τα αγόρια (1) αντιλαμβάνονται την μητέρα τους ως υπερπροστατευτική αντίθετα με τα κορίτσια (2), τα οποία αναφέρονται στις υπόλοιπες τυπολογίες (απορριπτική, στοργική, συναισθηματικός μέντορας). Η διαφορά που υπάρχει μεταξύ αγοριών και κοριτσιών είναι στατιστικά σημαντική.

6.1.2. ANOVA : ΑΔΕΛΦΙΚΗ ΣΧΕΣΗ – ΝΕΑΝΙΚΗ ΑΠΕΛΠΙΣΙΑ - ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ

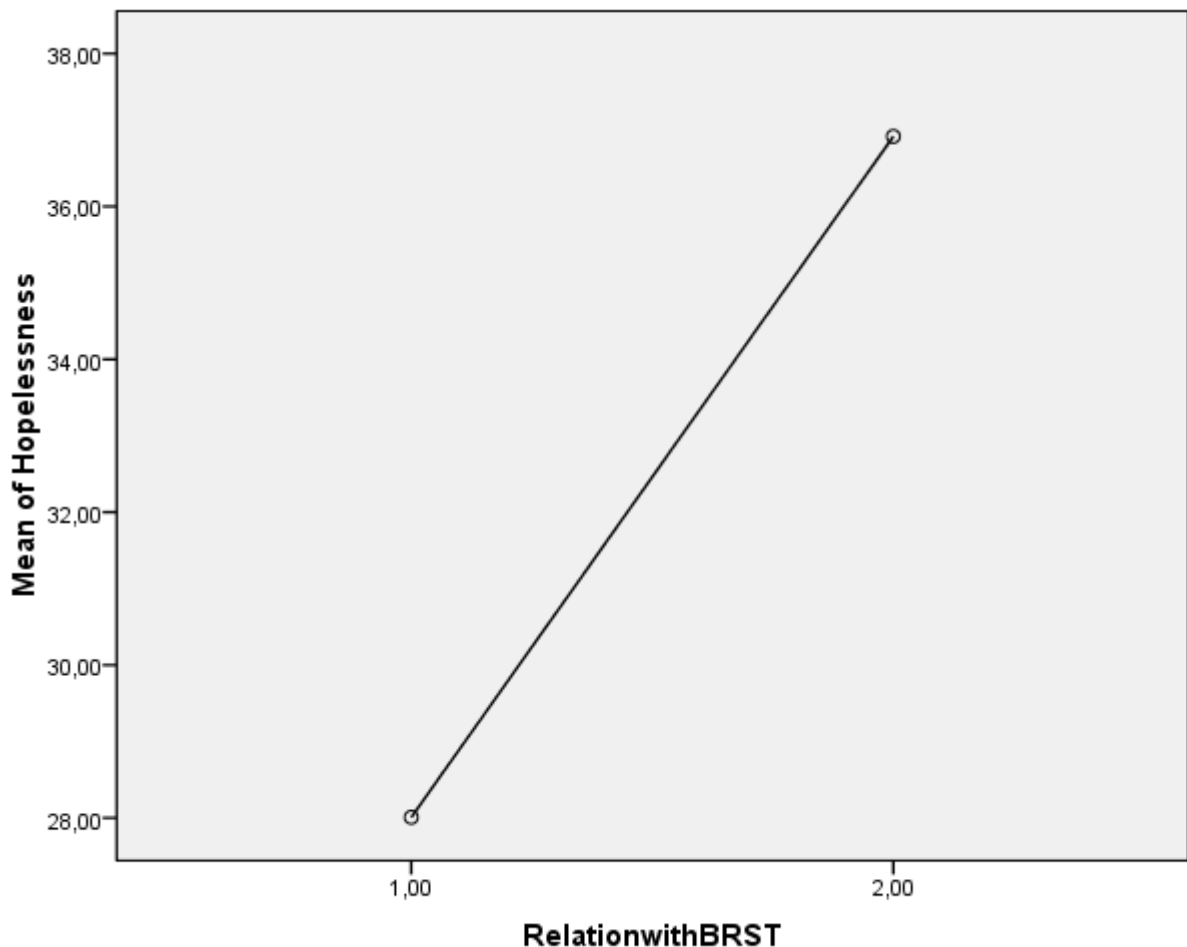
Πίνακας 2 (αποτελέσματα ANOVA): Αδελφική σχέση ως προς νεανική απελπισία και τυπολογία

ANOVA						
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Hopelessness (Απελπισία)	Between Groups	871,368	1	871,368	5,204	,024
	Within Groups	23273,909	139	167,438		
	Total	24145,277	140			
Father Type Recode (Επανακωδ/νη τυπολογία πατέρα)	Between Groups	,083	1	,083	,330	,567
	Within Groups	35,165	139	,253		
	Total	35,248	140			
Mother Type RECODE (Επανακωδ/νη τυπολογία μητέρας)	Between Groups	1,192	1	1,192	4,884	,029
	Within Groups	33,915	139	,244		
	Total	35,106	140			

Στον πίνακα 2 παρουσιάζεται η διαφορά που υπάρχει όσον αφορά την αδελφική σχέση των μαθητών της έρευνας, με τα επίπεδα νεανικής απελπισίας καθώς και την τυπολογία του πατέρα και της μητέρας.

Πιο συγκεκριμένα με βάση τα αποτελέσματα της ANOVA φαίνεται ότι η διαφορά που παρουσιάζεται με βάση την αδελφική σχέση (**relation with brothers and sisters**), καθώς και με τα επίπεδα νεανικής απελπισίας (**mean of Hopelessness**) και της τυπολογίας της μητέρας (**mean of mother type**), είναι στατιστικά σημαντική, σε επίπεδο σημαντικότητας $< 0,05$ (sig. 0,024 για την απελπισία και αντίστοιχα sig. 0,029 για τη τυπολογία μητέρας).

2^ο Γράφημα μέσων τιμών (ANOVA): Αδελφική σχέση ως προς τη νεανική απελπισία.

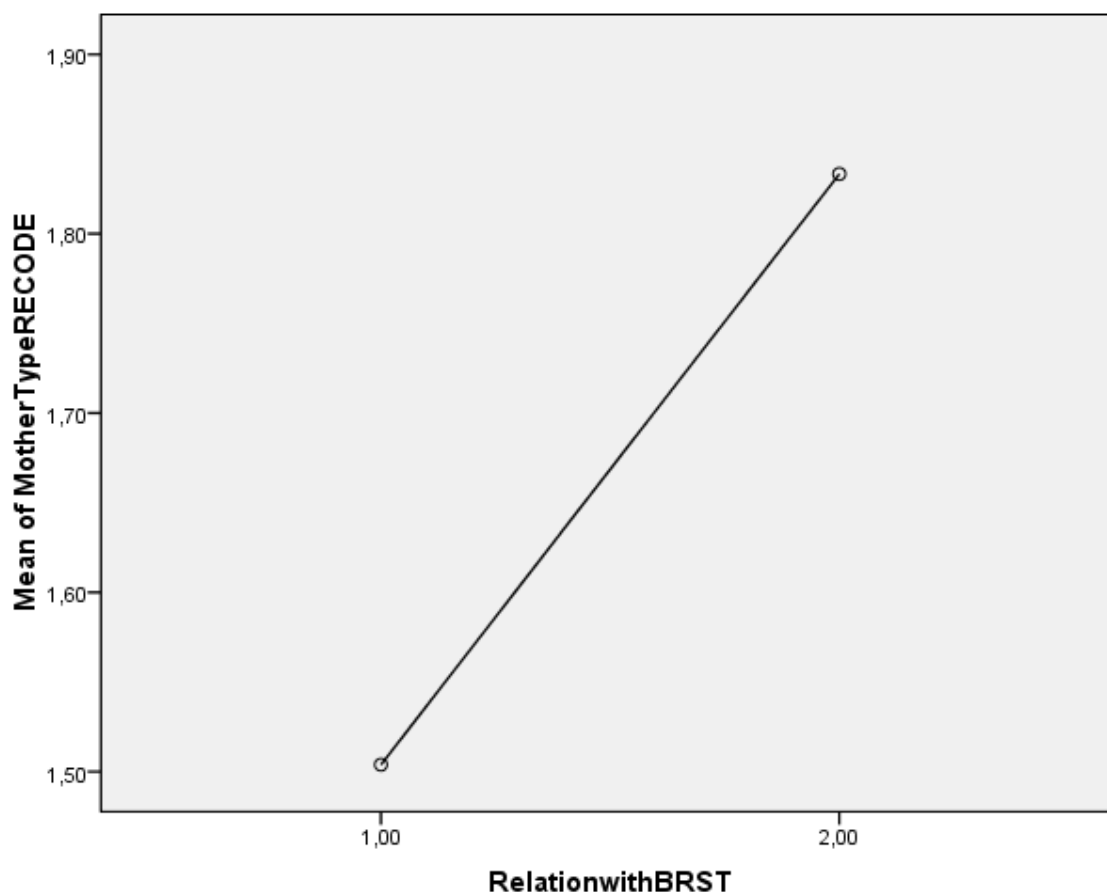
Πιο αναλυτικά από το διάγραμμα 2, των μέσων όρων της νεανικής απελπισίας, παρατηρούμε ότι τα παιδιά τα οποία έχουν αδέρφια εξ αίματος (1), παρουσιάζουν χαμηλή επίδοση απελπισίας (mean of Hopelessness), δηλαδή είναι αρκετά αισιόδοξα συγκριτικά με τα παιδιά των οποίων τα αδέρφια είναι ετεροθαλή (2), όπου φαίνεται να εμφανίζουν υψηλές επιδόσεις νεανικής απελπισίας. Η διαφορά που υπάρχει ως προς την αδελφική σχέση, σχετικά με τα επίπεδα νεανικής απελπισίας είναι στατιστικά σημαντική.

«Στην εποχή μας αυξάνεται η συχνότητα των δεύτερων ακόμα και τρίτων γάμων. Αυτό περιπλέκει τις σχέσεις ειδικά αν υπάρχουν και παιδιά από τον προηγούμενο γάμο και αποκτώνται νέα. Τα παιδιά νιώθουν μπερδεμένα, ίσως επειδή μπερδεμένοι είναι και οι γονείς τους. Η συναισθηματική διαχείριση των γονέων συνήθως είναι αγχωτική, αμήχανη και ασταθής, με αποτέλεσμα να αφυπνίζει στα παιδιά

πρωτόγονους τρόπους επιβίωσης, επιθετικότητα, ζήλια και προκλητική συμπεριφορά» (Κακλαμανάκη Ρ., 2007).

Συχνά, τα παιδιά νιώθουν αδικημένα γιατί ο φυσικός τους γονέας πήρε το μέρος του παιδιού που έχει αποκτήσει με τον καινούριο σύντροφο. Μια τέτοια συναισθηματική επεξεργασία συνήθως οδηγεί ένα παιδί σε απομόνωση, νοσταλγεί την παλιά του οικογένεια, με τον άλλο φυσικό γονιό, που τώρα ζει μακριά του. «Συναισθήματα καχυποψίας συνοδεύουν τις συμπεριφορές του, συχνά είναι προκατειλημμένο ότι δεν θα βρει ποτέ το δίκιο του σε σχέση με το άλλο του αδελφάκι, που το νιώθει ευνοημένο, αφού έχει και τους δυο φυσικούς του γονείς να το φροντίζουν και να το προστατεύουν. Η αλήθεια είναι ότι αυτό συμβαίνει συχνά αλλά καθόλου σπάνια, ο μη φυσικός γονιός δεν κάνει καμιά διάκριση και πολλές φορές μπορεί να ενεργήσει σε βάρος του φυσικού του παιδιού. Παρόλα αυτά εισπράττει την ματαιώση από το παιδί του συντρόφου του, ό,τι κι αν κάνει» (Λασιθιωτάκη Μαρία, 2007).

3^ο Γράφημα μέσων τιμών (ANOVA): Αδελφική σχέση ως προς την τυπολογία της μητέρας.

Παραπάνω στο Γράφημα 3 (γράφημα μέσω των τιμών τυπολογίας μητέρας ως προς την αδελφική σχέση), βλέπουμε ότι τα παιδιά που έχουν αδέρφια ετεροθαλή (2), αντιλαμβάνονται την μητέρα τους ως υπερπροστατευτική σε αντίθεση με τα παιδιά που έχουν αδέρφια εξ αίματος, τα οποία δίνουν προτεραιότητα στις υπόλοιπες 3 τυπολογίες δηλαδή, απορριπτική, στοργική, συναισθηματικός μέντορας και φαίνεται ότι αυτή η διαφορά είναι στατιστικά σημαντική. Πιθανόν η υπερπροστασία της μητέρας των παιδιών που έχουν ετεροθαλή αδέρφια να μπορεί να εξηγηθεί και ως ενοχή. Γενικότερα αυτό σχετίζεται με την ένταξη όλων των μελών σε μια καινούρια οικογενειακή δομή. Η μητέρα ίσως αισθάνεται ένοχη εξαιτίας του ότι μπορεί να έχει πραγματοποιήσει έναν δεύτερο γάμο από όπου έχει αποκτήσει παιδιά και μη θέλοντας να αισθανθούν τα πρώτα παιδιά της την εγκατάλειψη ή παραμέληση από την ίδια, εκείνη να μετατρέπεται σε μια μητέρα κάθε άλλο από απορριπτική. Επόμενο λοιπόν είναι τα παιδιά που έχουν ετεροθαλή αδέρφια να κατηγοριοποιούν την μητέρα τους στις υπερπροστατευτικές μητέρες, στις μητέρες που «πνίγουν» τα παιδιά τους στην προσπάθειά τους να δείξουν ότι είναι κοντά τους.

6.1.3. ΑΝΟΒΑ : ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ – ΝΕΑΝΙΚΗ ΑΠΕΛΠΙΣΙΑ-ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ

Πίνακας 3 (αποτελέσματα ΑΝΟΒΑ): Οικογενειακή κατάσταση ως προς τη νεανική απελπισία και την τυπολογία γονέων.

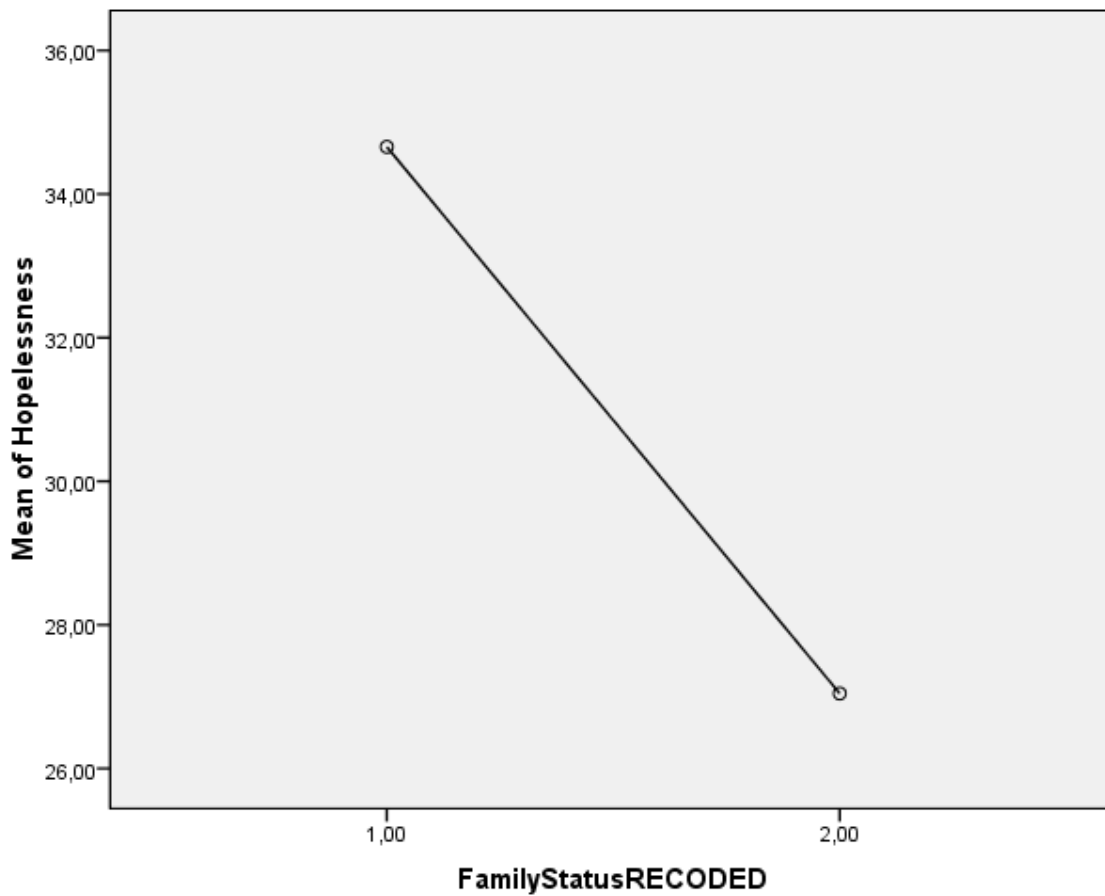
ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Hopelessness (Απελπισία)	Between Groups	1640,646	1	1640,646	10,224	,002
	Within Groups	23589,327	147	160,472		
	Total	25229,973	148			
Father Type Recode (Επανακωδ/νη τυπολογία πατέρα)	Between Groups	2,189	1	2,189	9,180	,003
	Within Groups	35,059	147	,238		
	Total	37,248	148			
Mother Type RECODE (Επανακωδ/νη τυπολογία μητέρας)	Between Groups	3,429	1	3,429	14,964	,000
	Within Groups	33,685	147	,229		
	Total	37,114	148			

Στον Πίνακα 3 παρουσιάζεται η σχέση που υπάρχει μεταξύ της οικογενειακής κατάστασης (**Family Status**) των μαθητών με τα επίπεδα της νεανικής απελπισίας και της τυπολογίας των γονέων τους. Αναλυτικότερα και στα 3 μέρη εμφανίζεται να υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά, με επίπεδο σημαντικότητας < 0,01 αφού:

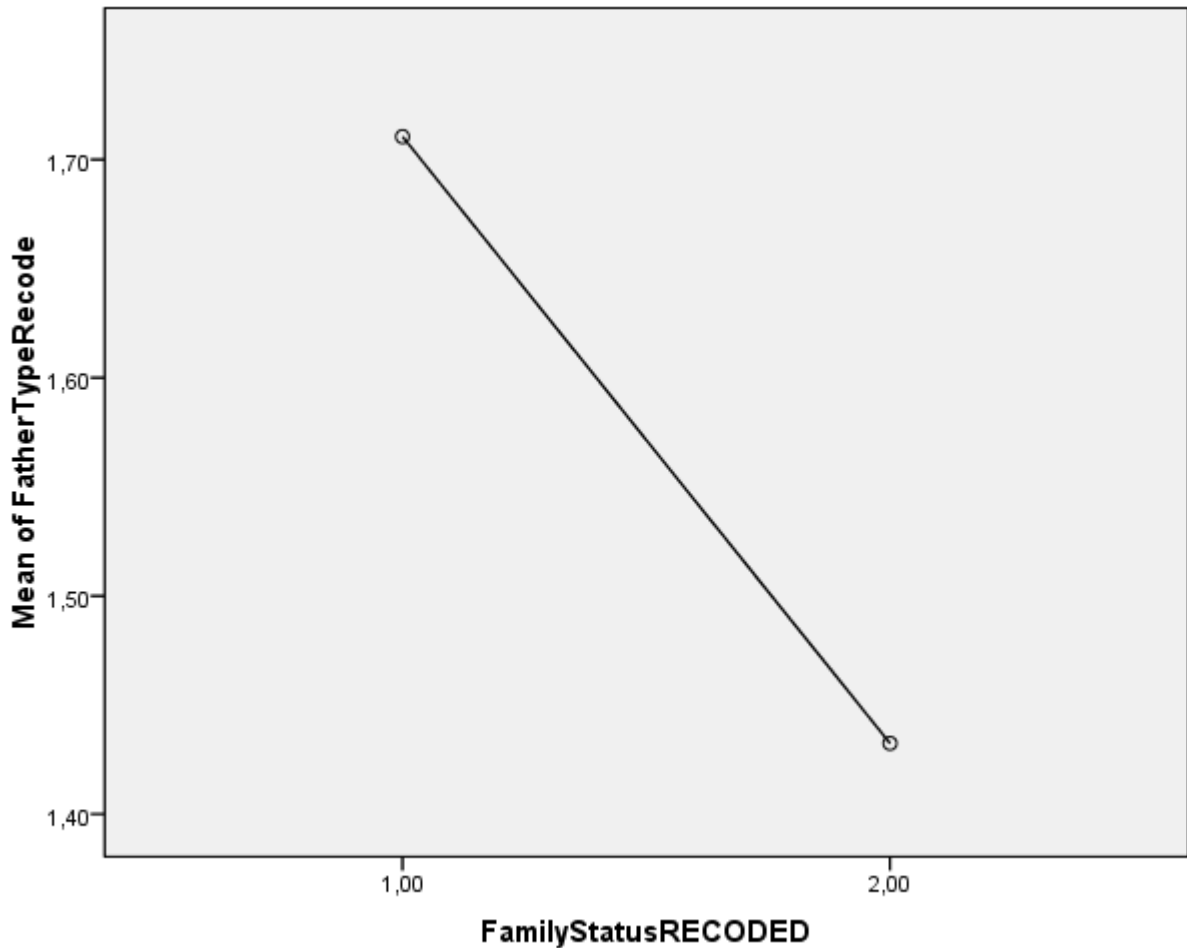
- Απελπισία (sig. 0,002)
- Τυπολογία πατέρα (sig. 0,003)
- Τυπολογία μητέρας (sig. <0,001)

4^ο Γράφημα μέσω τιμών (ANOVA): Οικογενειακή κατάσταση ως προς την νεανική απελπισία.

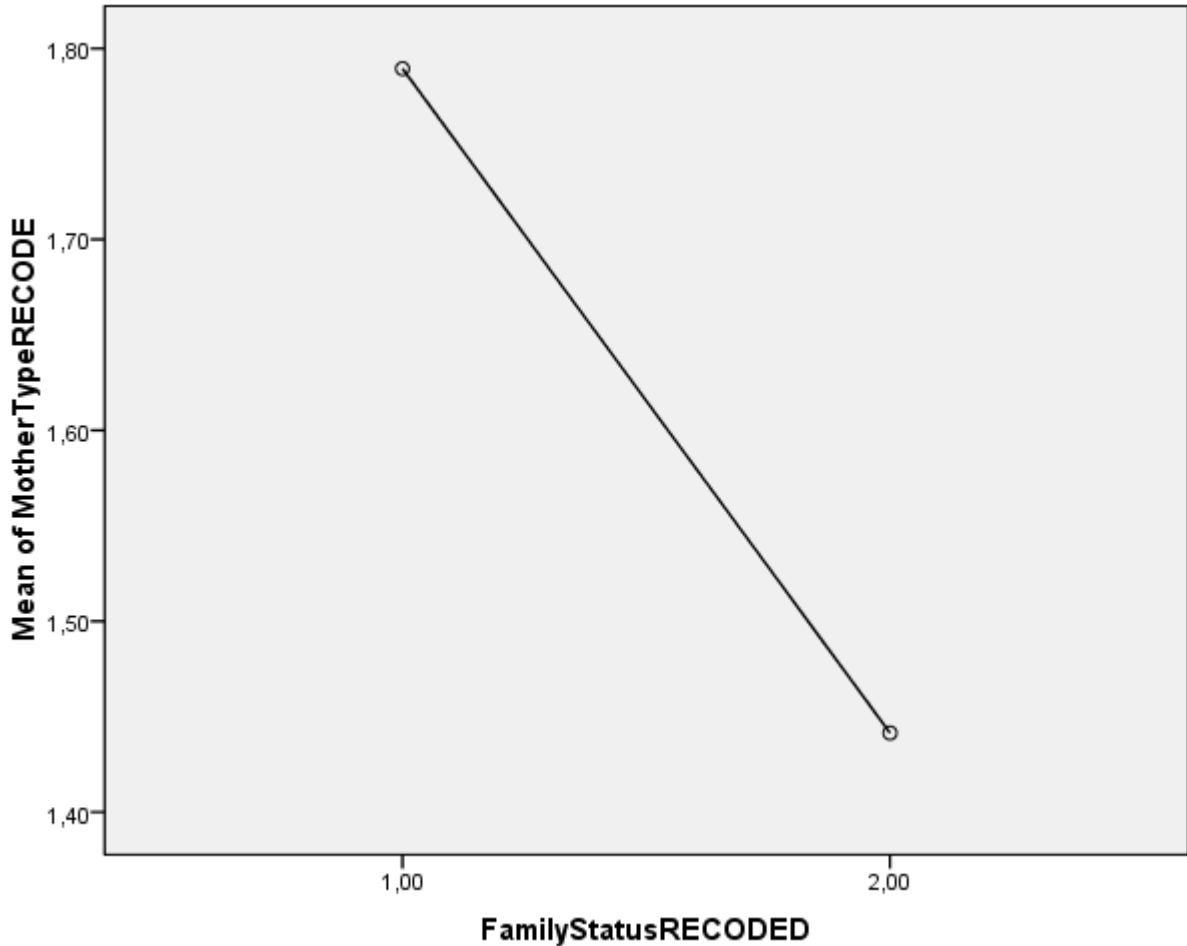
Πιο αναλυτικά, από το γράφημα 4 (γράφημα μέσω τιμών οικογενειακής κατάστασης ως προς την **νεανική απελπισία**), όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα της ANOVA, παρατηρούμε ότι τα παιδιά των οποίων οι γονείς είναι έγγαμοι (2), εμφανίζουν χαμηλά επίπεδα απελπισίας, δηλαδή εμφανίζονται αισιόδοξα εν συγκρίσει με τα παιδιά των οποίων οι γονείς ανήκουν στην κατηγορία των άγαμων, διαζευγμένων, χήρων (1), τα οποία δείχνουν να εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα απαισιοδοξίας.

5^ο Γράφημα μέσω τιμών (ANOVA): Οικογενειακή κατάσταση ως προς την τυπολογία του πατέρα.

Στο γράφημα 5 μέσω τιμών οικογενειακής κατάστασης ως προς την **τυπολογία του πατέρα**, παρατηρούμε ότι τα παιδιά των οποίων οι γονείς είναι έγγαμοι (2), αντιλαμβάνονται τον πατέρα τους ως υπερπροστατευτικό σε αντίθεση με τα παιδιά των οποίων οι γονείς είναι άγαμοι, διαζευγμένοι, χήροι (1), όπου στην περίπτωση αυτή τα παιδιά κατατάσσουν τον πατέρα τους στις άλλες τρεις τυπολογίες, δηλαδή εκείνη του απορριπτικού, του στοργικού και του συναισθηματικού μέντορα.

6^ο Γράφημα μέσων τιμών (ANOVA): Οικογενειακή κατάσταση ως προς την τυπολογία της μητέρας.

Αντίστοιχα και στο γράφημα 6 μέσων τιμών οικογενειακής κατάστασης ως προς την **τυπολογία της μητέρας**, τα παιδιά των οποίων οι γονείς είναι έγγαμοι θεωρούν την μητέρα τους υπερπροστατευτική, ενώ αντίθετα τα παιδιά των οποίων οι γονείς ανήκουν στην κατηγορία των άγαμων, διεξυγμένων, χήρων θεωρούν την μητέρα τους, απορριπτική, στοργική και συναισθηματικό μέντορα.

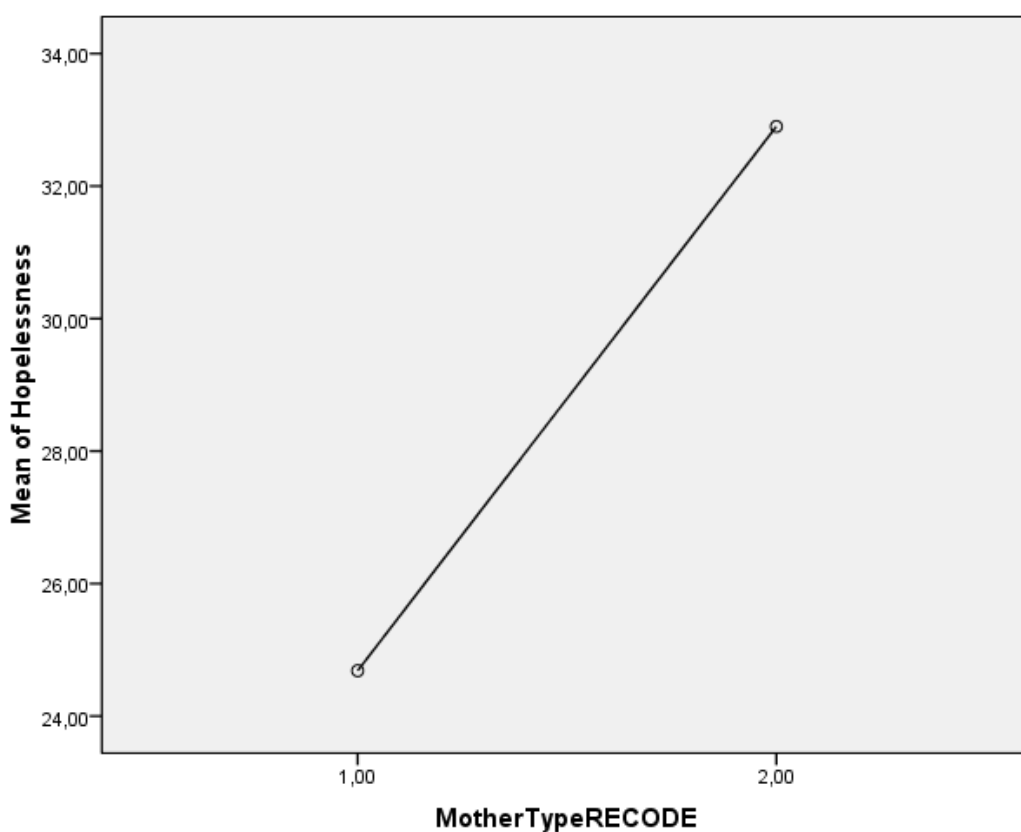
6.1.4. ANOVA : ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΜΗΤΕΡΑΣ – ΝΕΑΝΙΚΗ ΑΠΕΛΠΙΣΙΑ

Πίνακας 4 (αποτελέσματα ANOVA): Τυπολογία μητέρας ως προς τη νεανική απελπισία των παιδιών

ANOVA					
Hopelessness (Απελπισία)					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	2519,048	1	2519,048	16,313	,000
Within Groups	22854,286	148	154,421		
Total	25373,333	149			

Στον πίνακα 4 παρουσιάζεται η διαφορά που υπάρχει όσον αφορά την τυπολογία της μητέρας με την νεανική απελπισία των μαθητών της έρευνας. Πιο συγκεκριμένα με βάση τα αποτελέσματα της ANOVA φαίνεται ότι η διαφορά που παρουσιάζεται με βάση την τυπολογία της μητέρας (**mother type**), με τα επίπεδα νεανικής απελπισίας (**mean of Hopelessness**), είναι στατιστικά σημαντική, σε επίπεδο σημαντικότητας < 0,01 (sig. 0,000).

7^ο Γράφημα μέσων τιμών (ANOVA): Τυπολογία της μητέρας ως προς την νεανική απελπισία των παιδιών.

Πιο αναλυτικά από το διάγραμμα 7, των μέσων όρων της νεανικής απελπισίας, παρατηρούμε ότι τα παιδιά των οποίων η μητέρα εμφανίζεται να είναι υπερπροστατευτική (2), εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα απελπισίας, συγκριτικά με τα παιδιά των οποίων η μητέρα κατηγοριοποιείται στους υπόλοιπους 3 τύπους μητέρας (1), εκείνων της στοργικής, της απορριπτικής και του συναισθηματικού μέντορα.

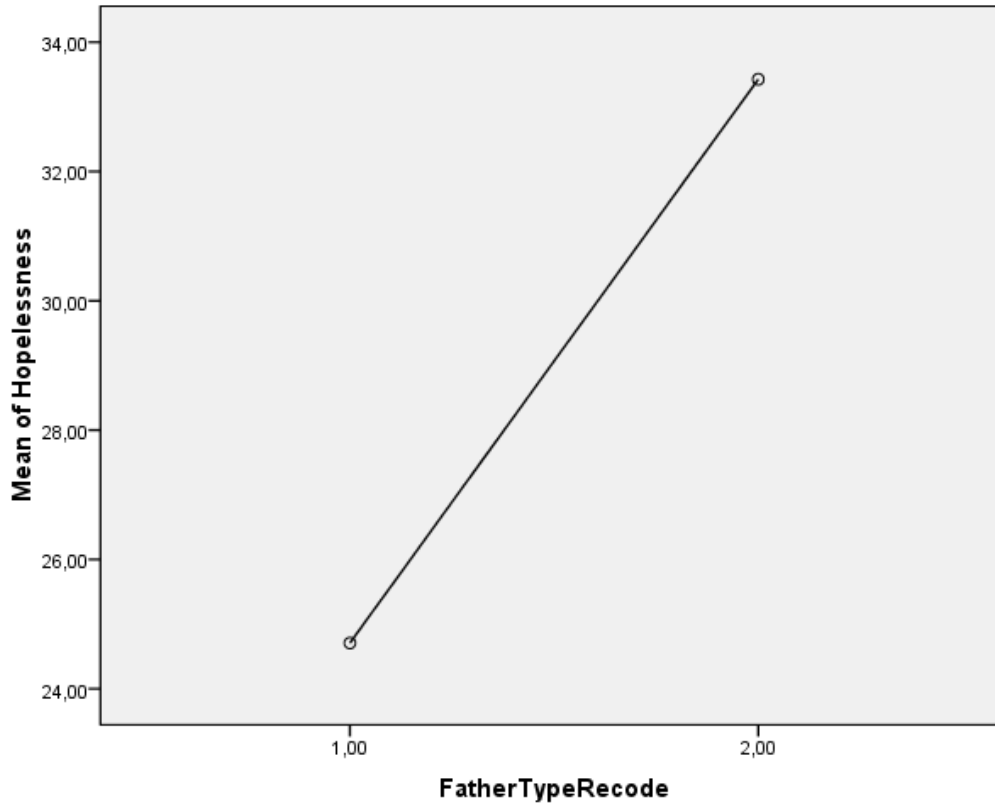
6.1.5. ANOVA : ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΠΑΤΕΡΑ – ΝΕΑΝΙΚΗ ΑΠΕΛΠΙΣΙΑ

Πίνακας 5 (αποτελέσματα ANOVA): Τυπολογία πατέρα ως προς τη νεανική απελπισία των παιδιών

ANOVA					
Hopelessness (Απελπισία)					
	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	2851,440	1	2851,440	18,738	,000
Within Groups	22521,893	148	152,175		
Total	25373,333	149			

Αντίστοιχα με τον πίνακα 4, στον πίνακα 5 παρουσιάζεται η διαφορά που υπάρχει όσον αφορά την τυπολογία του πατέρα με την νεανική απελπισία των μαθητών της έρευνας. Πιο συγκεκριμένα με βάση τα αποτελέσματα της ANOVA φαίνεται ότι η διαφορά που παρουσιάζεται με βάση την τυπολογία του πατέρα (**father type**), με τα επίπεδα νεανικής απελπισίας (**mean of Hopelessness**), είναι στατιστικά σημαντική, σε επίπεδο σημαντικότητας $< 0,01$ (sig. 0,000).

8^ο Γράφημα μέσων τιμών (ANOVA): Τυπολογία του πατέρα ως προς την νεανική απελπισία των παιδιών.

Στο διάγραμμα 8, των μέσων όρων της νεανικής απελπισίας, παρατηρούμε ότι τα παιδιά των οποίων ο πατέρας είναι υπερπροστατευτικός (2), εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα απελπισίας, συγκριτικά με τα παιδιά των οποίων ο πατέρας κατηγοριοποιείται στους υπόλοιπους 3 τύπους (1), εκείνων του στοργικού, του απορριπτικού και του συναισθηματικού μέντορα.

Συμπερασματικά λοιπόν μπορούμε να πούμε ότι τα παιδιά που οι πατέρες τους δεν είναι υπερπροστατευτικοί εμφανίζονται περισσότερο αισιόδοξα σε σχέση με τα παιδιά που οι πατέρες τους ανήκουν στην τυπολογία του υπερπροστατευτικού πατέρα.

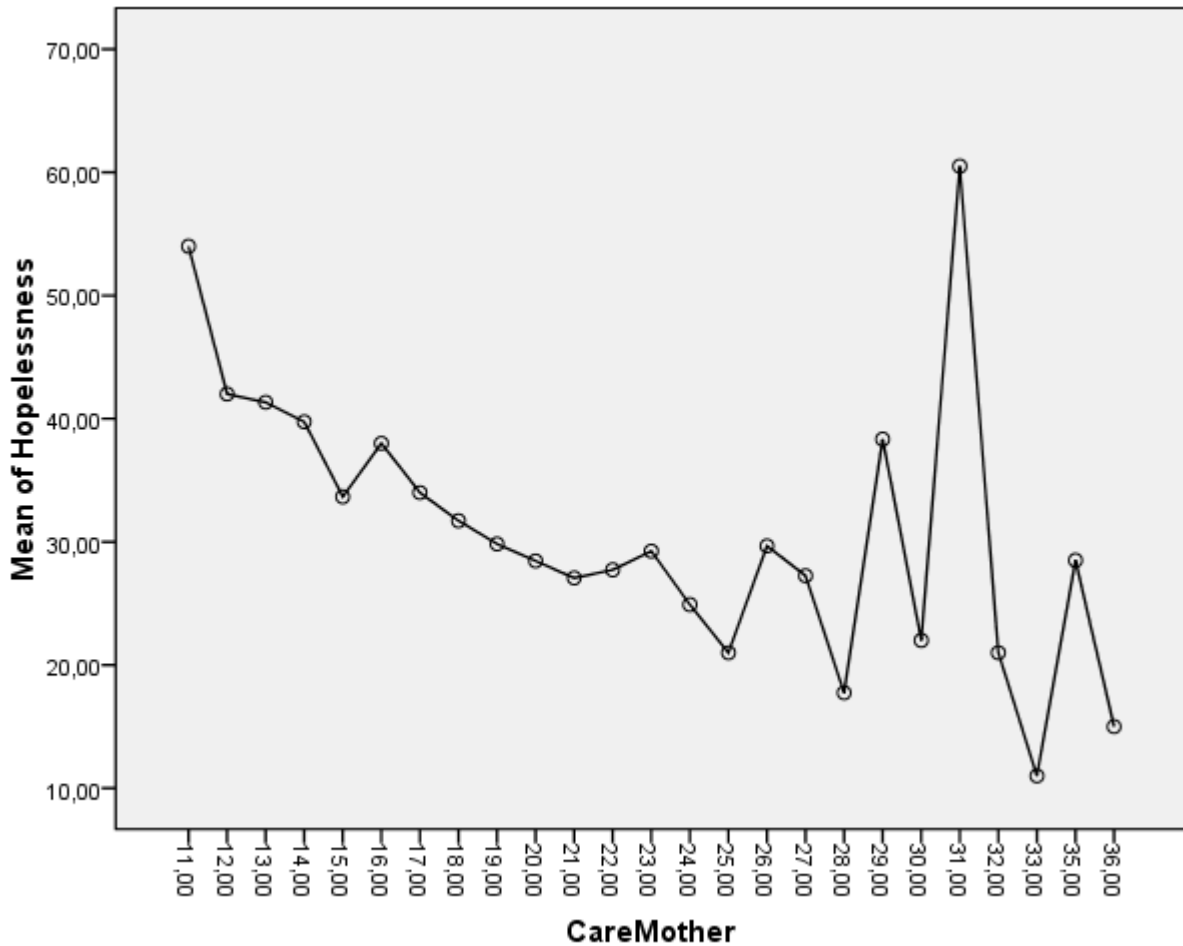
6.1.6. ANOVA : ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΜΗΤΕΡΑΣ – ΝΕΑΝΙΚΗ ΑΠΕΛΠΙΣΙΑ

Πίνακας 6 (αποτελέσματα ANOVA): : Φροντίδα μητέρας ως προς τη νεανική απελπισία των παιδιών

ANOVA					
Hopelessness (Απελπισία)					
	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	7732,240	24	322,177	2,283	,002
Within Groups	17641,094	125	141,129		
Total	25373,333	149			

Στον πίνακα 6 παρουσιάζεται η σχέση που υπάρχει μεταξύ της φροντίδας της μητέρας (**care mother**) και της νεανικής απελπισίας των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα η ANOVA εξετάζει τη διαφοροποίηση που υπάρχει στα επίπεδα νεανικής απελπισίας, ανάλογα με τις τιμές στην φροντίδα της μητέρας. Φαίνεται λοιπόν από τον πίνακα 6 ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στην φροντίδα της μητέρας και στην μεταβολή της απελπισίας, με επίπεδο σημαντικότητας $< 0,001$ (sig. 0,002).

**9^ο Γράφημα μέσων τιμών (ANOVA): Φροντίδα μητέρας ως προς την νεανική
απελπισία των παιδιών.**

Αναλυτικότερα από το Γράφημα 9, των μέσων τιμών της νεανικής απελπισίας, βλέπουμε ότι αρχικά για τις μικρές τιμές της φροντίδας της μητέρας η απελπισία των παιδιών εμφανίζεται να είναι αρκετά υψηλή, περίπου από την μέση και μετά, δηλαδή κοντά στις τιμές 14 – 24 της φροντίδας μητέρας, παρατηρούμε πτωτική κατεύθυνση της απελπισίας, ενώ προς το τέλος και πάλι υπάρχει αύξηση. Μπορούμε λοιπόν να κατηγοριοποιήσουμε την φροντίδα της μητέρας, ως προς την νεανική απελπισία, σε τρεις φάσεις:

1^η Φάση: όταν υπάρχει χαμηλή φροντίδα η νεανική απελπισία αυξάνεται

2^η Φάση: κοντά στο μέσο όρο των επιπέδων απελπισίας η φροντίδα είναι φυσιολογική

3^η Φάση: όσο αυξάνεται η φροντίδα της μητέρας τα παιδιά εμφανίζουν και πάλι υψηλά επίπεδα απελπισίας.

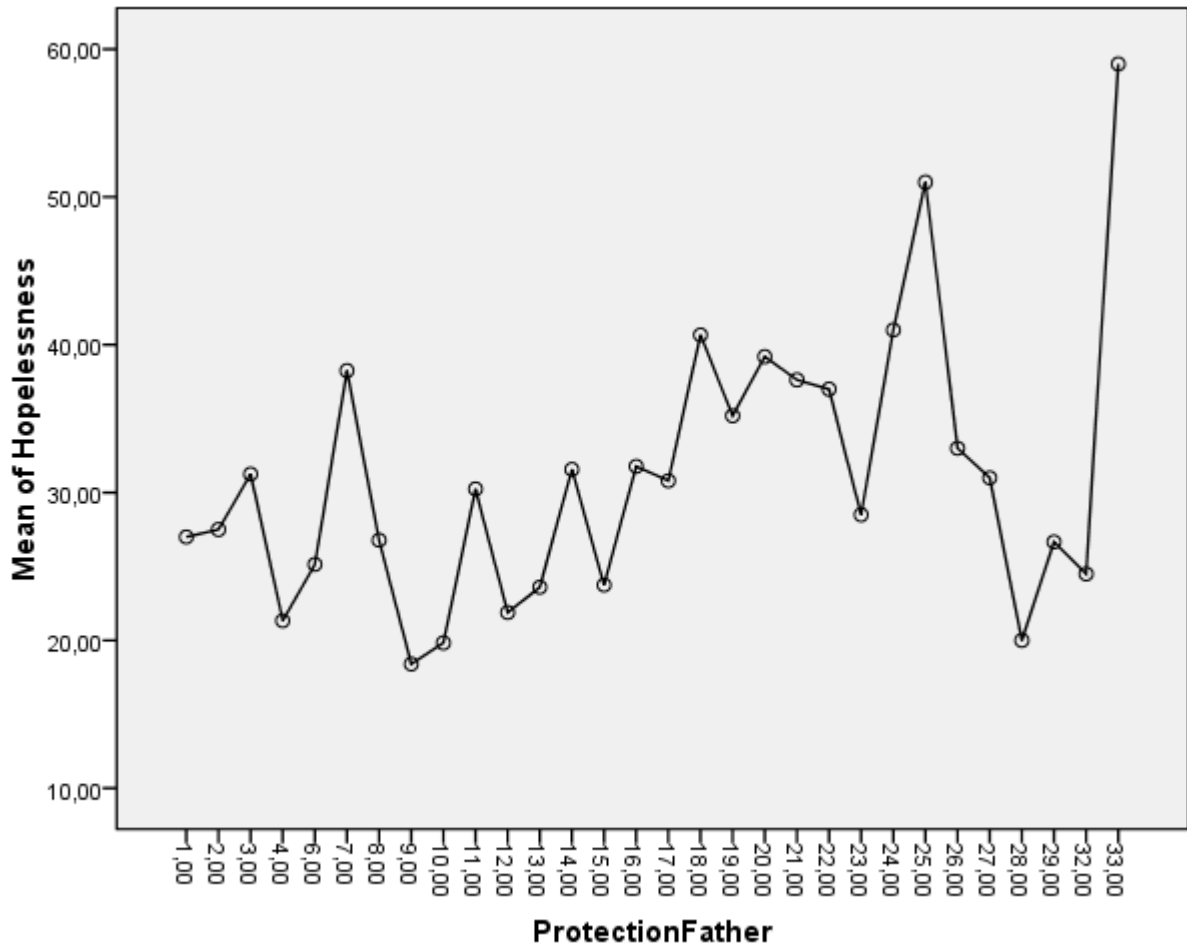
6.1.7. ANOVA : ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΑΤΕΡΑ – ΝΕΑΝΙΚΗ ΑΠΕΛΠΙΣΙΑ

Πίνακας 7 (αποτελέσματα ANOVA): : Προστασία πατέρα ως προς τη νεανική απελπισία των παιδιών

ANOVA					
Hopelessness (Απελπισία)					
	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	7628,120	29	263,039	1,779	,017
Within Groups	17745,213	120	147,877		
Total	25373,333	149			

Στον πίνακα 7 παρουσιάζεται η σχέση που υπάρχει μεταξύ της προστασίας του πατέρα (**protection father**) και της νεανικής απελπισίας των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα η ANOVA εξετάζει τη διαφοροποίηση που υπάρχει στα επίπεδα νεανικής απελπισίας, ανάλογα με τις τιμές στην προστασία του πατέρα. Φαίνεται λοιπόν από τον πίνακα 7, ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση στο πως μεταβάλλεται η απελπισία των παιδιών σε σχέση με την προστασία του πατέρα, με επίπεδο σημαντικότητας $< 0,001$ (sig. 0,017).

10^ο Γράφημα μέσων τιμών (ANOVA): Προστασία πατέρα ως προς την νεανική απελπισία των παιδιών.

Παρατηρώντας το Γράφημα 10, των μέσων της νεανικής απελπισίας, βλέπουμε ότι η νεανική απελπισία αυξάνεται με μία χαμηλή κλίση. Δηλαδή όσο αυξάνονται οι τιμές της προστασίας του πατέρα, εμφανίζεται μία ανοδική τάση στις μέσες τιμές της απελπισίας.

7. Συσχετίσεις δεδομένων της έρευνας

Παρακάτω παρατίθεται ο πίνακας συσχετίσεων που αφορά τη φροντίδα και την προστασία με τις αναλύσεις του. Αναλυτικότερα παρουσιάζονται, οι συσχετίσεις των δεδομένων της έρευνας όσον αφορά την φροντίδα και προστασία της μητέρας και του πατέρα, καθώς και την νεανική απελπισία των παιδιών της έρευνας.

Πίνακας 1: Πίνακας συσχετίσεων για την φροντίδα, την προστασία και την νεανική απελπισία.

		Correlations				
		Φροντίδα μητέρας	Φροντίδα πατέρα	Προστασία μητέρας	Προστασία πατέρα	Απελπισία
Φροντίδα μητέρας	Pearson Correlation	1,000	,509**	-,452**	-,257**	-,284**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,002	,000
	N	150,000	150	150	150	150
Φροντίδα πατέρα	Pearson Correlation	,509**	1,000	-,297**	-,390**	-,149
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000	,068
	N	150	150,000	150	150	150
Προστασία μητέρας	Pearson Correlation	-,452**	-,297**	1,000	,554**	,335**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000	,000
	N	150	150	150,000	150	150
Προστασία πατέρα	Pearson Correlation	-,257**	-,390**	,554**	1,000	,272**
	Sig. (2-tailed)	,002	,000	,000		,001
	N	150	150	150	150,000	150
Απελπισία	Pearson Correlation	-,284**	-,149	,335**	,272**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,000	,068	,000	,001	
	N	150	150	150	150	150,000

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Παρατηρώντας τον πίνακα 1 των συσχετίσεων μπορούμε να εξάγουμε τα εξής συμπεράσματα. Αρχικά όσον αφορά τη φροντίδα της μητέρας, μπορούμε να διακρίνουμε ότι υπάρχει σημαντική στατιστικά συσχέτιση με την φροντίδα του πατέρα και μάλιστα θετικά συσχετισμένη. Από το δείγμα μας και από τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά αντιλαμβάνονται τους γονείς τους, φαίνεται ότι όσο αυξάνεται η φροντίδα της μητέρας αυξάνεται και η φροντίδα του πατέρα κάτι που δεν συμβαίνει με την προστασία της μητέρας. Δηλαδή η συσχέτιση ανάμεσα στην φροντίδα της μητέρας και στην προστασία της μητέρας είναι αρνητική κάτι το οποίο μας βοηθά να αντιληφθούμε ότι η φροντίδα με την προστασία της μητέρας δεν είναι κάτι που συμβαδίζει.

Παράλληλα το ίδιο ισχύει και με την προστασία του πατέρα. Συγκεκριμένα, ενώ φαίνεται να αυξάνεται η φροντίδα της μητέρας, η προστασία του πατέρα δείχνει να είναι αρνητική. Τέλος όσον αφορά τη συσχέτιση μεταξύ της νεανικής απελπισίας και της φροντίδας της μητέρας, όπως φαίνεται από τον Πίνακα 1 υπάρχει αρνητική συσχέτιση. Δηλαδή αυξάνεται η φροντίδα της μητέρας και μειώνεται η απελπισία των μαθητών.

Παρακάτω μπορούμε να παρατηρήσουμε την αρνητική συσχέτιση που εμφανίζεται ανάμεσα στην φροντίδα του πατέρα με την προστασία της μητέρας. Δηλαδή σύμφωνα με το πώς τα ίδια τα παιδιά αντιλαμβάνονται την φροντίδα και την προστασία των γονιών τους, προκύπτει ότι όσο αυξάνεται η φροντίδα του πατέρα μειώνεται η προστασία και των δυο γονιών αλλά ταυτόχρονα και η νεανική απελπισία των παιδιών. Δηλαδή όσον αφορά την πατρική φροντίδα, όσο ένας πατέρας δείχνει στοργικότητα απέναντι στο παιδί του, συνάμα έχουμε μείωση της προστασίας και των δυο γονιών. Μπορεί ένας πατέρας να φροντίζει τα παιδιά του αλλά αυτό δεν συνεπάγεται και με την προστατευτικότητα που ο ίδιος δείχνει απέναντί τους.

Από την άλλη μεριά και η προστασία της μητέρας δείχνει να έχει θετική συσχέτιση με την προστασία του πατέρα αφού παρατηρώντας τον πίνακα 1 βλέπουμε ότι ενώ αυξάνεται η μητρική προστασία παράλληλα αυξάνεται και η προστασία του πατέρα. Ωστόσο η προστασία της μητέρας δείχνει να έχει μια στατιστικά σημαντική συσχέτιση με την απελπισία και μάλιστα θετική, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι όσο αυξάνεται η μητρική προστασία ταυτόχρονα αυξάνεται και η απαισιοδοξία – απελπισία των παιδιών. Στην ουσία οι μητέρες στην προσπάθειά τους να προστατέψουν τα παιδιά τους, τα «πνίγουν», δημιουργώντας τους αρνητικά συναισθήματα ακόμη και φοβίες για το μέλλον.

Τέλος μια ακόμη θετική συσχέτιση ιδιαίτερα σημαντική είναι εκείνη της πατρικής προστασίας με την νεανική απελπισία.. Δηλαδή όπως είδαμε παραπάνω στην μητέρα έτσι και στον πατέρα όσο αυξάνεται η προστασία που ο ίδιος δείχνει απέναντι στο παιδί του, αυτό στην ουσία αυξάνει την νεανική απελπισία δηλαδή την απαισιοδοξία του παιδιού.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Όπως προαναφέρθηκε σκοπός της εργασίας ήταν η ανάλυση των διαφόρων τύπων γονέων που μπορούν να υπάρξουν σε μία οικογένεια και κατ' επέκταση η επιρροή των τύπων αυτών στην νεανική απελπισία των παιδιών τους. Πράγματι αυτό που διαπιστώθηκε μέσω της έρευνας ήταν ότι τύποι γονέων διαφέρουν από οικογένεια σε οικογένεια. Αλλά αυτό που διαφέρει παράλληλα είναι και η επιρροή που ο καθένας ασκεί στα παιδιά. Όπως είναι φυσικό όλοι οι γονείς δεν έχουν την ίδια στάση προς τα παιδιά τους ούτε έχουν την ίδια αντιμετώπιση στα προβλήματα της αγωγής τους και αυτή η συμπεριφορά εξαρτάται από τον τρόπο που έχουν οι ίδιοι μεγαλώσει, τι είδους αγωγή έχουν πάρει από τους δικούς τους γονείς, από το περιβάλλον που έχουν ζήσει και μεγαλώσει και από την προσωπικότητα και τον χαρακτήρα τους.

Ο πρώτος τύπος γονέων που συναντήσαμε ήταν ο υπερπροστατευτικός γονέας. Σε αυτή την περίπτωση διαπιστώθηκε ότι η ύπαρξη υπερπροστατευτικών γονέων στην οικογένεια συμβάλλει θετικά στην ανάπτυξη της νεανικής απελπισίας των παιδιών. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας ένας υπερπροστατευτικός γονέας φαίνεται να έχει έλλειψη στοργής αλλά υψηλή προστασία στη φροντίδα του παιδιού του. Ο υπερπροστατευτικός τύπος γονέων, ο οποίος επιδιώκει κυρίως τη βελτίωση της εξωτερικής εικόνας του παιδιού και όχι τόσο την εσωτερική ηρεμία, δημιουργεί άγχος και αρνητικά συναισθήματα στα παιδιά, τα οποία στην προσπάθειά τους να ικανοποιήσουν τα δικά τους «θέλω», επιδιώκουν τον απογαλακτισμό τους από τους γονείς τους, μέσω ανεπιθύμητων τρόπων όπως θυμό, συναισθηματική αστάθεια, μη κοινωνικότητα προβάλλοντας συνεχώς ανασφάλειές τους. Οι υπερπροστατευτικοί γονείς φαίνεται να δημιουργούν μια γενικότερη εσωτερική ανασφάλεια στο παιδί, προερχόμενη από τους ίδιους, διαθέτουν περιορισμένη κοινωνικότητα και περιορισμένη εκδήλωση των πραγματικών τους συναισθημάτων, συνθέτοντας έτσι, σε συνδυασμό με όλα τα παραπάνω, μία τυραννική συμπεριφορά η οποία συμβάλει αρνητικά στην εξέλιξη της προσωπικότητας του παιδιού. Στην ουσία οι υπερπροστατευτικοί γονείς καταπιέζουν τα παιδιά τους, προκαλώντας τους φοβίες μη αφήνοντάς τα τελικά να ζήσουν.

Συμπερασματικά λοιπόν μπορούμε να πούμε ότι τα παιδιά που οι μητέρες τους δεν είναι υπερπροστατευτικές εμφανίζονται περισσότερο αισιόδοξα σε σχέση με τα παιδιά που οι μητέρες τους ανήκουν στην τυπολογία της υπερπροστατευτικής μητέρας.

Η υπερπροστασία δεν συνεπάγεται με την αγάπη. Δυστυχώς κάποιες φορές, το άγχος «της επόμενης μέρας» ωθεί τους γονείς να νοιάζονται περισσότερο για την εξωτερική εικόνα των παιδιών τους χωρίς να «αγαπούν» πραγματικά τα ίδια τα παιδιά. Αυτό πιθανόν και να οφείλεται στην ίδια την «ανωριμότητα» των γονιών οι οποίοι μεγαλώνουν μέσα από τα ίδια τα παιδιά τους. Υπάρχει βέβαια και εκείνη η υπερπροστασία, η ανησυχία των γονιών να υπογραμμίζουν συνεχώς τους πολλούς κινδύνους που υπάρχουν.

«Ο υπερπροστατευτικός γονέας και ειδικά η μητέρα είναι συνήθως ο άνθρωπος που πέρασε διαψεύσεις. Επειδή δεν είχε αυτό που ήθελε στην προσωπική και ατομική της ζωή ή επειδή άλλα είχε ονειρευτεί και άλλα κάνει. Αυτά της δημιουργούν κενά μέσα της και τελικά βρίσκει τον τρόπο να τα γεμίσει με το να πιστέψει πως θα βγάλει ένα παιδί ή και περισσότερα παιδιά τέλεια αν δεν καταφέρει η μητέρα να απαλλαγεί από αυτή την υπερπροστατευτική της στάση δεν μπορεί να μεγαλώσει σωστά παιδιά. Διαιωνίζει τις καταστάσεις με τον τρόπο της, δεν τις βελτιώνει» (Χουρδάκη Μαρία 1992).

Τέλος σύμφωνα με τον Παρασκευόπουλο Ι. (2008) η υπερπροστασία των γονέων τις περισσότερες φορές συνεπάγεται με τα εξής:

- Εσωτερική ανασφάλεια.
- Εγωκεντρική-ναρκισσιστική συμπεριφορά.
- Περιορισμένη κοινωνικότητα.
- Προσκόλληση σε ενήλικους («μικρομέγαλη» συμπεριφορά).
- Τυραννική συμπεριφορά.

Στην έρευνά μας, υπερπροστατευτικές χαρακτηρίστηκαν και μητέρες παιδιών που έχουν ετεροθαλή αδέρφια. Πιθανόν η υπερπροστασία της μητέρας των παιδιών που έχουν ετεροθαλή αδέρφια να μπορεί να εξηγηθεί και ως ενοχή. Η μητέρα ίσως αισθάνεται ένοχη εξαιτίας του ότι μπορεί να έχει πραγματοποιήσει έναν δεύτερο γάμο από όπου έχει αποκτήσει παιδιά και μη θέλοντας να αισθανθούν τα πρώτα παιδιά της την εγκατάλειψη ή παραμέληση από την ίδια, εκείνη να μετατρέπεται σε μια μητέρα κάθε άλλο από απορριπτική. Επόμενο λοιπόν είναι τα παιδιά που έχουν ετεροθαλή αδέρφια να κατηγοριοποιούν την μητέρα τους στις υπερπροστατευτικές μητέρες, στις

μητέρες που «πνίγουν» τα παιδιά τους, στην προσπάθειά τους να δείξουν ότι είναι κοντά τους.

Ο δεύτερος τύπος γονέων που συναντήσαμε είναι οι στοργικοί γονείς. Οι στοργικοί γονείς μπορούν δίκαια να χαρακτηριστούν ως οι ιδανικοί γονείς. Δείχνουν υψηλή στοργή και προστασία στα παιδιά τους, είναι διαλλακτικοί, διακατέχονται από μια, δημιουργικότητα, κοινωνικότητα και συναισθηματική σταθερότητα. Τα παιδιά λοιπόν που χαρακτηρίζουν τους γονείς τους ως στοργικούς εμφανίζονται αρκετά αισιόδοξα για το μέλλον τους, είναι ελεύθερα να συζητήσουν όλα όσα τους προβληματίζουν, δεν πιέζονται από τους γονείς τους και μπορούν να εκφράσουν τις απόψεις τους ακόμα και όταν αυτές είναι λανθασμένες, οι οποίες διακρίνονται από μία ιδιαίτερη ειλικρίνεια και δυναμισμό.

Ο τρίτος τύπος γονέων είναι οι απορριπτικοί γονείς. Οι απορριπτικοί γονείς παρουσιάζουν χαμηλή προστασία και έλλειψη στοργής. Οι απορριπτικοί γονείς πιστεύουν πως με τον τρόπο τους δείχνουν την αυστηρότητά τους στα παιδιά τους, με την οποία μπορούν να τα διαπαιδαγωγήσουν καλύτερα. Τα παιδιά που μεγαλώνουν κάτω από το απορριπτικό και αυταρχικό κλίμα παρουσιάζουν έλλειψη πρωτοβουλίας, ενδοστρεφή αλλά παράλα αυτά τυρρηνική συμπεριφορά, περιορισμένες κοινωνικές επαφές με εξαρτήσεις και εσωτερικές ανασφάλειες.

Τέλος, ο τέταρτος τύπος γονέων που συναντήσαμε είναι ο συναισθηματικός μέντορας, οι οποίοι ναι μεν δείχνουν στοργικότητα στα παιδιά τους αλλά παρουσιάζουν έλλειψη στοργής. Συνήθως οι γονείς αυτών των παιδιών καθοδηγούν τα παιδιά τους σε όλους τους τομείς της ζωής αλλά με ένα τέτοιο τρόπο μην αφήνοντάς τα να μπορούν να λαμβάνουν τα ίδια πρωτοβουλία. Έτσι δίνουν την αίσθηση στα παιδιά τους ότι ζουν σε ένα τέλειο και ονειρικό κόσμο που οτιδήποτε και αν κάνουν μπορεί να συγχωρεθεί και να επαναπροσδιοριστεί. Γι αυτό το λόγο τα παιδιά αυτά μη μπορώντας να μπουν στη θέση του άλλου, δεν συμπάσχουν και δεν συμπονούν μαζί του με αποτέλεσμα να ενεργούν πάντα με βάση το τι θα ικανοποιήσει το «εγώ» τους.

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η επιλογή του θέματος της εργασίας έγινε με βάση την επιθυμία μου να ασχοληθώ κυρίως με εφήβους μαθητές και να εμβαθύνω τόσο σε ψυχολογικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο, σε θέματα που αφορούν την καθημερινότητα τους και την

πορεία της εξέλιξής τους. Έτσι, με αφορμή, απόψεις και προτάσεις συγγραφέων και ερευνητών, που ασχολήθηκαν με παρόμοια θέματα, ξεκίνησα την αναζήτηση βιβλιογραφίας, σε βιβλιοθήκες και σε σελίδες του διαδικτύου. Έχοντας αρκετές πληροφορίες στα χέρια μου ξεκίνησα την συγγραφή της εργασίας. Στο δεύτερο μέρος, το ερευνητικό, αφού επέλεξα μέσα από τη μελέτη βιβλιογραφίας το κατάλληλο ερωτηματολόγιο, το οποίο συσχετιζόταν με το θέμα της εργασίας, επισκέφτηκα σχολεία (Γυμνάσια - Λύκεια) και με τη συνεργασία των μαθητών και των καθηγητών, ξεκίνησε η συλλογή των στοιχείων που κρίνονταν απαραίτητα για την εκπόνηση της εργασίας και την εξαγωγή βασικών συμπερασμάτων.

Παρ' όλα αυτά υπήρχαν και προβλήματα τα οποία κατά κάποιο τρόπο δυσκόλεψαν και καθυστέρησαν το αρχικό πλάνο της εργασίας. Αυτά αφορούσαν κάποιες από τις βιβλιοθήκες που επισκέφτηκα, οι οποίες είτε δεν ήταν δανειστικές, είτε είχαν περιορισμένο αριθμό βιβλίων σχετικά με το θέμα. Παράλληλα σημαντική δυσκολία και περιορισμός, αποτέλεσε η αντιμετώπιση διευθυντών κάποιων σχολείων, οι οποίοι ήταν κατηγορηματικά αρνητικοί στο να συνεργαστούμε με τους μαθητές του σχολείου, κάτι το οποίο καθυστέρησε την έρευνα.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ - ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Οι γονείς πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι οι υπερβολικές απαιτήσεις δημιουργούν προβλήματα που μπορεί να έχουν επιπτώσεις στην ομαλή ανάπτυξη των εφήβων. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να είναι πιο διαλλακτικοί και ελαστικοί, να περιορίσουν τις απαιτήσεις ή αυτές να είναι πιο λογικές και μέσα στα πλαίσια των δυνατοτήτων των νέων. Αυτό θα βοηθήσει στη δημιουργία ενός θετικού οικογενειακού κλίματος, όπου οι έφηβοι θα έχουν την ευκαιρία να κινηθούν ελεύθεροι και να αναλάβουν πρωτοβουλίες κάτω από τη φυσιολογική επίβλεψη και γνώμη των γονιών τους.

Οι γονείς θα πρέπει να αποδέχονται τους εφήβους όπως είναι, αλλά και να τους βοηθούν να αποδεχτούν και οι ίδιοι τον εαυτό τους, με όλα τα μειονεκτήματα και πλεονεκτήματα που έχουν. Οι γονείς θα πρέπει να παρακινούν τον έφηβο να ασχοληθεί με τον αθλητισμό. Η άσκηση του σώματος συμβάλλει στην ομαλή σωματική του ανάπτυξη, ενώ συγχρόνως είναι ένα είδος εκτόνωσης και ψυχαγωγίας. Παράλληλα όμως, θα πρέπει να αποφεύγουν την έντονη μυϊκή κόπωση του εφήβου,

γιατί η ενέργεια είναι απαραίτητη για τις ανάγκες της γρήγορης σωματικής του ανάπτυξης. Εξαιτίας της απότομης αύξησης των άκρων χεριών και ποδιών, οι κινήσεις του εφήβου χαρακτηρίζονται από αδεξιότητα. Οι γονείς και γενικά το υπόλοιπο περιβάλλον του εφήβου δεν θα πρέπει να του κάνουν παρατηρήσεις ή υποδείξεις όσον αφορά την αδεξιότητα αυτή, ειδικά όταν είναι παρόντα ξένα πρόσωπα. Αυτό θα δημιουργήσει στον έφηβο αμηχανία και ντροπή και θα πληγώσει την αντίληψη που έχει για τον εαυτό του.

Ένα ακόμη σημαντικό καθήκον των γονέων, είναι να φροντίσουν για την έγκυρη και υπεύθυνη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση του εφήβου. Αυτή η διαδικασία βέβαια ξεκινάει από τη νηπιακή ηλικία, αλλά στη συγκεκριμένη φάση οι γονείς θα πρέπει να τον ενημερώσουν για τυχόν προβλήματα που αντιμετωπίζει ο έφηβος σε ότι αφορά τη σεξουαλική λειτουργία, τις λύσεις που υπάρχουν, αλλά και τις συνέπειές του. Η ενημέρωση θα πρέπει να γίνει με τέτοιο τρόπο, έτσι ώστε να μην τρομοκρατηθεί ο έφηβος, γιατί αυτό μπορεί να δημιουργήσει ψυχικά τραύματα στους νέους.

Επιπλέον, θα πρέπει να τον ενημερώσουν για τις σοβαρές επιπτώσεις που θα έχει στην υγεία του η απόκτηση βλαβερών συνηθειών, όπως το κάπνισμα, τα ναρκωτικά, το αλκοόλ, ιδιαίτερα σ' αυτό το στάδιο που δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμη η ανάπτυξή του θα πρέπει να τον πείσουν να μην παρασύρεται από το παράδειγμα των συνομηλίκων του. Να τον βοηθήσουν να αποκτήσει μια κριτική στάση όσον αφορά τα παραπάνω θέματα, έτσι ώστε και αργότερα να μάθει να προστατεύει μόνος του τον εαυτό του.

Όσον αφορά τον γνωστικό τομέα και την ανάπτυξη του εφήβου στον τομέα αυτό οι γονείς θα πρέπει να εξασφαλίσουν ένα περιβάλλον με πλούσια γνωστικά και συναισθηματικά ερεθίσματα, συμβάλλοντας έτσι στην αξιοποίηση της νοημοσύνης του. Ένα στερητικό περιβάλλον δεν βοηθά στην ομαλή πνευματική ανάπτυξη. Επιπλέον, θα πρέπει να γνωρίζουν τις βασικές νοητικές ικανότητες της κάθε ηλικίας, έτσι ώστε οι απαιτήσεις τους να είναι ανάλογες. Να υπολογίζουν όμως τις νοητικές του ικανότητες και στο θέμα του επαγγελματικού προσανατολισμού και να προσανατολίζουν τα σχέδια του μελλοντικού επαγγέλματος του εφήβου με βάση τα ενδιαφέροντά του, τις πραγματικές νοητικές του ικανότητες και να μην είναι υπερβολικά φιλόδοξοι (Biller H.B., 1993).

Παράλληλα, θα πρέπει να αξιοποιούν την έφεση που έχει ο έφηβος για διάβασμα εξωσχολικών βιβλίων. Να τον βοηθούν να επιλέγει τα κατάλληλα εξωσχολικά βιβλία, ιδιαίτερα λογοτεχνικά. Η λογοτεχνία καλλιεργεί την ευαισθησία του εφήβου και τον

βοηθά να καταλάβει καλύτερα τον εαυτό του και τους άλλους. Καλό είναι μάλιστα, να δίνεται η δυνατότητα στο παιδί να οργανώνει από μικρό τη δική του προσωπική βιβλιοθήκη.

Οι γονείς πρέπει να γνωρίζουν ότι ο έφηβος περνάει μια ψυχολογική κρίση, για την οποία δεν ευθύνεται ο ίδιος, αλλά είναι μια φυσιολογική εξέλιξη στην πορεία του ανθρώπου. Η κρίση αυτή είναι αναπόφευκτη για την ωριμότητά του. Οι γονείς έχουν υποχρέωση να συμπαρασταθούν στον έφηβο και αντιδρούν με υπομονή και κατανόηση, ώστε να μπορέσει να ξεπεράσει με επιτυχία αυτή την κρίση (Balter et al, 1991).

Θα πρέπει να φροντίζουν έτσι ώστε να υπάρχει ένα ευνοϊκό οικογενειακό περιβάλλον, που θα συμβάλλει θετικά στη συναισθηματική ισορροπία των εφήβων. Η ήρεμη οικογενειακή ατμόσφαιρα και οι αρμονικές σχέσεις των γονέων, δημιουργούν στον έφηβο το αίσθημα της ασφάλειας και της αυτοπεποίθησης και τον ενθαρρύνει να εκφράσει τα συναισθήματά του.

Επιπλέον, οι γονείς θα πρέπει να ρυθμίζουν το πρόγραμμα της εργασίας τους και τις υπόλοιπες υποχρεώσεις τους, έτσι ώστε να μένει αρκετός χρόνος να ασχοληθούν με τον έφηβο. Να γνωρίζουν και ειδικά ο πατέρας, ότι η ψυχική και συναισθηματική επαφή με τα παιδιά τους, είναι προτιμότερη από την παροχή υλικών αγαθών.

Ο στενός συναισθηματικός δεσμός και οι στιγμές χαράς και γαλήνης, βοηθούν τον έφηβο να εκφράσει τα συναισθήματά του, να αποκτήσει καλές εμπειρίες από τη ζεστή οικογενειακή ατμόσφαιρα και να τη μεταφέρει αργότερα και στη δική του οικογένεια. Να αναγνωρίζουν και να σέβονται την προσωπικότητα του και να ξέρει ο έφηβος ότι υπολογίζουν τη γνώμη του. Να συζητάνε μαζί του και να του συμπαραστέκονται στα προβλήματα και να τον ενθαρρύνουν όταν συναντά δυσκολίες. Να τον βοηθήσουν να δημιουργήσει μια σωστή συναισθηματική συμπεριφορά και να αποτελούν οι ίδιοι οι γονείς πρότυπα για να το καταφέρει.

Πρέπει να μην ασκούν υπερβολικά αυστηρό έλεγχο, για να επιτρέψουν τη σταδιακή χειραφέτησή του, έτσι ώστε ο έφηβος να γνωρίσει άτομα εκτός του κοντινού του περιβάλλοντος που θα τον βοηθήσουν να κοινωνικοποιηθεί. Να δημιουργήσουν ευκαιρίες, ώστε ο έφηβος να έρχεται σε επαφή με συνομηλίκους του και να μην απομονώνεται, γιατί αυτό μπορεί να τον οδηγήσει σε παθολογικές καταστάσεις. Μέσα από την επαφή του με συνομηλίκους ο έφηβος ανταλλάσσει απόψεις και εμπειρίες. Αισθάνεται πως δεν είναι ο μόνος που έχει ανησυχίες και προβλήματα και η ένταξή του σε μια ομάδα διευκολύνει την κοινωνικοποίησή του.

Παράλληλα, πρέπει να παρακινούν τον έφηβο να συμμετέχει σε χώρους με σωστά πρότυπα, συντελώντας έτσι στην κοινωνική του ανάπτυξη, όπως σε πολιτιστικές εκδηλώσεις, αθλητικές δραστηριότητες ή οργανώσεις με ευγενείς σκοπούς.

Από την άλλη δεν θα πρέπει να αφήσουν τον έφηβο ανεξέλεγκτο, γιατί οι κίνδυνοι που τον απειλούν είναι αρκετοί. Πρέπει να ελέγχουν με διακριτικό τρόπο τις συναναστροφές των εφήβων, έτσι ώστε να μην παρασυρθούν από επιτήδειους και υιοθετήσουν άσχημες συνήθειες (Fischer H.A., 2000).

ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αξίζει να σημειωθεί τέλος ότι τα αποτελέσματα της έρευνας έχουν ευεργετικές επιπτώσεις στην παιδαγωγική πράξη. Θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής στα σχολεία, αφού κρίνεται απαραίτητος ο διορισμός κοινωνικών λειτουργών στα σχολεία, έτσι ώστε να στηρίζουν τα παιδιά που αντιμετωπίζουν προβλήματα, οικογενειακά και κοινωνικά. Να συμβουλεύουν τους γονείς για τον τρόπο συμπεριφοράς μεταξύ τους και απέναντι στα παιδιά, διότι δε θα πρέπει να ξεχνάμε ότι οι γονείς είναι πρωτίτως υπεύθυνοι για τη συμπεριφορά που θα διαμορφώσουν τα παιδιά στη μετέπειτα ζωή τους. Οι κοινωνικοί λειτουργοί με γνώμονα τα πορίσματα της έρευνας αυτής, θα μπορούν να αναγνωρίζουν ή και να καθορίζουν τον τύπο του κάθε γονέα, και έτσι θα επιδιώκουν την τροποποίηση συμπεριφορών αλλά και στάσεων ενός γονέα απέναντι στο παιδί του, έτσι ώστε να μπορεί να βελτιωθεί η σχέση του μαζί του, αλλά και γενικότερα να δημιουργηθούν με τη συμπαράσταση του γονέα, όλες εκείνες οι ιδανικές συνθήκες, που θα συμβάλλουν στην ομαλή εξέλιξη της προσωπικότητας του παιδιού. Γιατί αυτό που δεν πρέπει να ξεχνάμε είναι πως η οικογένεια αποτελεί ένα αλληλοδιαπλεκόμενο σύστημα το οποίο δεν θα πρέπει κανείς να μελετάει ως όλο, αλλά να μπορεί να εξετάζει και όλα τα μέρη του ξεχωριστά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Αναστασάκη Φιλία, Κασωτάκη Φρόσω, Κλώντζα Καλλιόπη (2001). «Κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσουν οι σπουδαστές προερχόμενοι από διγονεϊκές και μονογονεϊκές οικογένειες στο ΤΕΙ Κρήτης». Πτυχιακή εργασία τμήματος κοινωνικής εργασίας. Ηράκλειο.
- Αποστολόπουλος Κωσταντίνος (1998). «Ειδικά θέματα κοινωνιολογίας της οικογένειας». Παραδόσεις μαθημάτων, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Badinter, E. (2005). «Σε λάθος δρόμο, Οι αντιφάσεις, οι οπισθοχωρήσεις, το μέλλον», εκδ. Καταστασιώτη.
- Baumrid D., (1967). (Μετάφραση:Ε. Χουρτζαμανόγλου). «Κοινωνική Ανάπτυξη». Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Βιννικोट Ντ., (1988). «Το παιδί η οικογένεια και ο εξωτερικός κόσμος», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα
- Γεωργιάς Δ., (1986). «Οι οικογενειακές αξίες των φοιτητών», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*.
- Canitz H., (1980). «Πατέρας: Ο νέος ρόλος του άνδρα στην οικογένεια», Εκδόσεις Νότος Αθήνα.

- Cole M., Cole S.R. (2002). «Η ανάπτυξη των παιδιών». Β' ΤΟΜΟΣ. Αθήνα: Εκδόσεις Τυποθύτω.
- Δερβίση Ν., (1984). «Ψυχολογία και οδηγική της προσωπικότητας του αναπτυσσόμενου ανθρώπου». Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις συγγραφέως.
- Δημητρακόπουλος Ε.Γ. (2002). «Συμβουλευτικός προσανατολισμός». Β' Τόμος. Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας. Εκπαιδευτικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρης.
- Διαμαντόπουλος Α., (1995). «Αισθάνομαι. Η ψυχή στην οικογένεια». Ναύπακτος: Εκδόσεις συγγραφέως.
- Δραγώνα Θ., και Ναζίρη Δ., (1995). «Οδεύοντας προς την πατρότητα. Εξιχνίαση μιας παραγνωρισμένης πορείας» Ίδρυμα Ερευνών για το παιδί « Σπύρος Δοξιάδης». Εξάντας.
- Κακλαμανάκη Ρ. (2007). «Η γυναίκα χτες και σήμερα – Ισονομία, Ισότητα αλλά και διαφορετικότητα». Αθήνα: ΚΕΔΡΟΣ.
- Καλατζή Α. - Αζίζι Ν. Παρίσης (επιμ.), (1990). «Οικογένεια. Ψυχοκοινωνικές-Ψυχοθεραπευτικές προσεγγίσεις» (συν.) Γ. Γεωργιάς, Α. Καλαντζή-Αζίζι, Χ. Κατάκη, Δ. Παπαδάτου, Ν. Χαρίτου, Ν. Ζαχαριάδης, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Καμπούρη Φ., (2008). Πτυχιακή: «Η δικαιοσύνη ως μέσον επιθετικότητας – εκβιασμού της μητέρας - γυναίκας ενάντια στον άνδρα – πατέρα» ΤΕΙ Κρήτης Ηράκλειο.
- Κασωτάκη-Μαριδάκη Αικ, Τσίτσας Γ, Αντωνοπούλου Αικ, Γωνίδα Ελ. Δεληγιάνη Β. Κιοσέογλου Γρ. (2006). «Η τυπολογία του Έλληνα πατέρα». Β Πανελλήνιο Συμβουλευτικής Ψυχολογίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
- Κατάκη Δ.Χ. (1984). «Οι τρεις ταυτότητες της ελληνικής οικογένειας» Κέδρος.
- Κογκίδου Δ., (1995). «Μονογονεϊκές οικογένειες: Πραγματικότητα-Πολιτικές-Κοινωνική πολιτική». Εκδόσεις:Λιβάνη

- Κουτσουπιάς Φ., (2001). «Ο κοινωνικοποιός ρόλος της οικογένειας» Αθήνα: Εφημερίδα «ΛΑΟΣ».
- Κορώσης Κ., (1997). «Εφηβοι και οικογένεια: Πως βλέπουν την οικογένεια οι μαθητές της Β' και Γ' τάξης Λυκείου» (Κοινωνιολογική Εμπειρική Μελέτη), Gutenberg, Αθήνα
- Κρασανάκης Γ., (1991). «Ο πατρικός ρόλος», Ηράκλειο
- Μάνος Γ.Κ. (1999). «Ψυχολογία του εφήβου» Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρης.
- Μαριέλλα Χρηστέα Δουμάνη, (1989). «Η Ελληνίδα Μητέρα άλλοτε και σήμερα», Εκδόσεις Κέδρος, Α.Ε.
- Μαρκαντώνης Ι.Σ. – Α.Β. Ρήγα, (1991). «Οικογένεια- Μητρότητα- Αναδοχή». Αθήνα, εκδ.. Δ. Μαυρομαμάτη.
- Μαρτζιάφου Μ. –Κανελλοπούλου (1981). «Οικογένειες με ένα γονέα» Αθήνα
- Martin Herbert, (1998). «Χωρισμός κα Διαζύγιο», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Μισέλ Α. (1981). «Κοινωνιολογία της οικογένειας και του γάμου», Εκδόσεις Gutenberg.
- Μουσούρου Μ. Λουκία, (2005). «Οικογένεια και οικογενειακή πολιτική», Αθήνα: Gutenberg
- Μουσούρου Μ. Λ. (1998). «Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας», Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής Αθήνα. Εκδόσεις: Gutenberg
- Μοσχίδης Χ. Δρ. (2006). «Το διαζύγιο και οι συνέπειές του στα παιδιά».
- Μπαλούρδος Δ., Υφαντόπουλος Γ., (1999), «Οικογένεια ανισότητα και φτώχεια στην Ελλάδα». Επιθεώρηση κοινωνικών ερευνών.
- Μπερνάρ Μυλντόρφ, (1977). «Ο ρόλος του πατέρα στην οικογένεια», Εκδόσεις Οδυσσεάς, Αθήνα.
- Mulhbaueer K. R., (1985). «Κοινωνικοποίηση: Θεωρία και Έρευνα». Θεσσαλονίκη, εκδ. Οίκος Άφων Κυριακίδη.
- Ντόλτο Φ., Ντόλτο – Τόλιτις Κ., (1998). «Εφηβοι, προβλήματα και ανησυχίες». Μεταφρ. Παπαγιάννη Ι., Αθήνα: εκδ. Πατάκη
- Ντράικωρς Ρ. (1985). «Η πρόκληση να είμαστε γονείς», Αθήνα: Εκδόσεις Γλάρος.
- Παπαδόπουλος Ν., (1994). «Λεξικό της ψυχολογίας». Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Παρασκευόπουλος Ι., Μπεζεβέγκης Η., Γιαννίτσας Ν., Καραθανάση Α., (1996), «Διαφυλικές σχέσεις», β' τόμος, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παρασκευόπουλος Ι., (1985). «Εξελικτική Ψυχολογία» τόμος 1, χ.ε, Αθήνα.
- Παρασκευόπουλος Ι., (2008). «Η κρίση της εφηβικής ηλικίας και η ψυχοπαιδαγωγική διαχείριση της». Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Συμβουλευτικός σταθμός. Μυτιλήνη.
- Parke R (1987). «Ο πατέρας. Η συμβολή του στη διαμόρφωση του παιδιού» Εκδόσεις Κουτσούμπος, Αθήνα
- Πιπερόπουλος Γ., (1994). «Κοινωνιολογία», Θεσσαλονίκη: Art of text.
- Robin Skynner, (1998). «Οικογενειακές Υποθέσεις», Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Robin Skynner και John Clesse, (2009). «Ζωή η σύγχρονη Οδύσσεια». Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Rudolph Schaffer, (1989). «Η μητέρα. Η συμβολή της στη διαμόρφωση του παιδιού», Αθήνα: Εκδόσεις Κουτσούμπος.

- Rudolph Schaffer, (1989). «Μητρική Φροντίδα», Αθήνα: Εκδόσεις Κουτσούμπος
- Τερλεξής Π., (1975). «Ο αυταρχικός άνθρωπος. Ψυχολογική και κοινωνική βάση της πολιτικής συμπεριφοράς». Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήσης.
- Τζαμαλούκα Γ. (2007). Σημειώσεις μαθήματος: *Γυναικεία Θέματα*. Ηράκλειο
- Τζαμαλούκα Γ., (2008). «Stress και γυναίκες», Μεταπτυχιακό Ιατρικής Σχολής. Αθήνα.
- Τζαμαλούκα Γ., Ζύγα Ε., Φωτεινά Ε., Παπαδακάκη Μ., Χλιαουτάκης Ι., (2006). «Η βίωση ως μάρτυρας ενδογενεικής βίας από τους Έλληνες εφήβους και μερικές από τις ψυχολογικές συνέπειές της πάνω σε αυτούς» Πτυχιακή εργασία Τ.Ε.Ι. Ηρακλείου Κρήτης.
- Τσαρδάκη Δ., (1984). «Διαδικασίες κοινωνικοποίησης». Αθήνα: Εκδόσεις Σκαραβαίος.
- Τσιάντης Γ. «Ο ρόλος του πατέρα στην εξέλιξη του παιδιού». Περ. «Ιατρική», τόμος 31, τεύχος 3. Μάρτιος 1977.
- Χαραλαμπίδης Β.Ι., (1987). «Η ανάπτυξη της προσωπικότητας. Εφαρμογή επιστημονικών αρχών στην οικογενειακή και σχολική αγωγή». Αθήνα: Gutenberg – Παιδαγωγική Σειρά.
- Χουρδάκη Μ. (1992). «Οικογενειακή ψυχολογία» Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα
- Χουντουμάδη, Α. (1998). «Παιδιά και Γονείς στο ξεκίνημα μιας Σχέσης». Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

Ξένη

- Balter, L., & Tamis – LeMonda, S.C. (1991). “*Child Psychology. A Handbook of Contemporary Issues*”. Psychology Press.
- Biller, H. (1970). “*Father Obsence and the Personality Development of th Male child*”. *Developmental Psychology*, 2, 181- 201.
- Biller H. B., (1993). «*Fathers and families. Paternal Factors in child development*», Greenwood Publishing Group.
- Burman E., (1999). «*Father Obsence and the Personality Development of the Male child*». *Developmental Psychology*, 2, 181 – 201.
- Diamond, M.J. (1986). “*Becoming a Father: A Psychoanalytic Perspective on the forgotten Parent*”. *The Psychoanalytic Review*, 4, 445-468.
- Fischer H.A., (2000). «*Becoming a father: A Psychoanalytic Perspective on the forgotten Parent*». *The Psychoanalytic Review*, 4, 445-468.
- Flouri E., (2005). «*Fathering and child outcomes*», WILEY, West Sussex
- Gillian Lancaster, Lynn Rollinson & Jonathan Hill (2007). «*The measurement of a major childhood risk for depression: Comparison of the Parental Bonding Instrument (PBI) ‘Parental Care’ and the Childhood Experience of Care and Abuse (CECA) ‘Parental Neglect’*» 101, 263–267
- Kazdin A. E, Rodgers A., Colbus D., “*The Hopelessness Scale For Children: Psychometric Characteristics and concurrent validity*”. *Journal of consulting and clinical psychology*, 54, pp. 241-245
- Maccoby E.E., (1978). «*The Development of sex Differences*». Stanford Univercity Press. Stanford, California.
- Maridaki-Kassotaki K., (2000). «*Understanding Fatherhood in Greece: Father’s Involvement in Child Care*», *Psicologia: Teoria e Pesquisa*, Vol. 16 n. 3, pp. 213-219
- Mc Cluskey, A.K., & Peese, W.H. (1984). “*Life – Span Developmental*

Psychology. Historical and Generational Effects". Academic Press, INC.

- Parker, G., Tupling, H., and Brown, L.B. (1979) "A Parental Bonding Instrument". *British Journal of Medical Psychology*
- Parker, G. (1983) «*Parental Overprotection: A Risk Factor in Psychosocial Development*», Grune & Stratton, New York
- Parsons T. (1965). «*Theories of Society – Foundations of Modern Sociological Theory*», N.Y. Free Press.
- Robinson, C. C., Mandelco, B., Olsen, S. F., & Hart, C. H. (2001). «The Parenting Styles and Dimensions Questionnaire (PSDQ)». In B. F. Perlmutter, J. Touliatos, & G. W., Holden (Eds.), *Handbook of family measurement techniques: Vol. 3. Instruments & index* (pp. 319-321). Thousand Oaks: Sage.
- Seltzer, J.A. (1991). "Relationships Between Fathers and Children Who Live Apart: The Fathers Role After Separation". *Journal of Marriage and the Family* 53(1): 79-101.

Ηλεκτρονική βιβλιογραφία

- Αγγελική Κόκλα, (2003), «Η οικογένεια στην αγωγή», <http://paroutsas.jmc.gr/family/>
- Αναγνωστόπουλος, (2001), «Εφηβεία και κατάθλιψη», <http://www.mednet.gr/archives/2001-5/pdf/466.pdf>
- «The father's role in pregnancy» (2006) , http://www.paternityangel.com/Articles_zone/RoleOfFather/Father2.htm
- Καθημερινή εφημερίδα της Ζακύνθου, (2007), «Η οικογένεια στη σύγχρονη κοινωνία» <http://www.imerazante.gr/imerazante/news/detail.php?ID=1791>
- «Fathers' Involvement in Their Children's Schools», <http://nces.ed.gov/pubs98/fathers/intro.asp#role>
- *CNN Parenting Correspondent*, (2000), «Children benefit from fathers' involvement» <http://archives.cnn.com/2000/HEALTH/children/06/16/father.studies/index.html>
- *Journal of Family Issues*, Vol. 17, No. 1, 26-45, Kay Pasley (1996), «Fathers' Parenting Role Identity and Father Involvement», <http://jfi.sagepub.com/cgi/content/abstract/17/1/26>
- «Η αγάπη του πατέρα και η επιρροή της στα παιδιά» (2004), http://www.medlook.net/printarticle.asp?item_id=312
- Παρίσης (1990) «Ο ρόλος του πατέρα στην απόδοση του παιδιού στο σχολείο», http://www.medlook.net/printarticle.asp?item_id=312
- Δερβίσης (2006) «Πώς νιώθει ένας πατέρας αναμένοντας την γέννηση ενός παιδιού», (2006), http://www.medlook.net/article.asp?item_id=1165
- «Michael E. Lamb, (xx), "The father's role", <http://books.google.com/books?hl=el&lr=&id=1oFG->
- Μαρία Λασσιθιωτάκη, (2007) «Οικογένεια, Σχέσεις» Φεβρουάριος <http://www.selftherapy.gr/?p=77>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ (Σ.Ε.Υ.Π.)

ΤΜΗΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**Η τυπολογία των γονέων με βάση το συναισθηματικό δεσμό με το παιδί τους
(από την πλευρά των εφήβων).**

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ: Κοκκώνη Σοφία

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2009

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΜΗΤΕΡΑ

Αγαπητέ/ή έφηβε/η,

Το ερωτηματολόγιο που ακολουθεί περιλαμβάνει μια ποικιλία στάσεων και συμπεριφορών του πατέρα και της μητέρας σου και αποσκοπεί στη συγκέντρωση πληροφοριών που αφορούν στη συμμετοχή τους στη διαπαιδαγώγησή σου. Διάβασε με προσοχή τις προτάσεις που ακολουθούν και γράψε την απάντηση ή κύκλωσε τον αριθμό που ταιριάζει στην περίπτωση σου για κάθε πρόταση, έτσι όπως θυμάσαι τους γονείς σου στα πρώτα 16 χρόνια της ζωής σου.

Έπειτα επέλεξε τις απαντήσεις που αφορούν τις προσδοκίες σου για το μέλλον.

Ευχαριστούμε πολύ για τη συνεργασία.

1. Ηλικία:..... 2. Επάγγελμα/Ασχολία:..... 3. Τόπος κατοικίας:

4. Φύλλο: α. Αγόρι β. Κορίτσι

5. Αριθμός αδελφών..... 6. Σημειώστε την ηλικία του κάθε αδελφού σας:.....

7. Τα αδέρφια σας είναι: α. Εξ αίματος β. Ετεροθαλή

Πατέρας Μητέρα

8. Ηλικία πατέρα: Ηλικία μητέρας:.....

9. Οικογενειακή κατάσταση:

Άγαμος	1
Έγγαμος	2
Διαζευγμένος	3
Χήρος	4

10. Μορφωτικό επίπεδο:

	Πατέρα	Μητέρας
Απόφοιτος Δημοτικού	1	1
Απόφοιτος Γυμνασίου	2	2
Απόφοιτος Λυκείου	3	3
Απόφοιτος Α.Ε.Ι	4	4
Απόφοιτος Τ.Ε.Ι	5	5
Απόφοιτος άλλης σχολής (π.χ. Ι.Ε.Κ)	6	6
Κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος	7	7
Κάτοχος άλλου διπλώματος. Σημειώστε το αντίστοιχο δίπλωμα:	8	8

11. Επάγγελμα πατέρα..... Επάγγελμα μητέρας:

Απάντησε τις παρακάτω ερωτήσεις όπως θυμάσαι την **μητέρα** σου τα πρώτα 16 χρόνια της ζωής σου.

	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΗΤΕΡΑ ΣΟΥ	Ποτέ	Μερικές φορές	Πολύ συχνά	Πάντα
1.	Μου μιλούσε με θερμό και φιλικό τόνο	0	1	2	3
2.	Δεν με βοηθούσε όσο το χρειαζόμουνα	0	1	2	3
3.	Με άφηνε να κάνω πράγματα που με ευχαριστούσαν	0	1	2	3
4.	Έδειχνε ψυχρότητα απέναντί μου	0	1	2	3
5.	Φαινόταν να κατανοεί τα προβλήματα και τις ανησυχίες μου	0	1	2	3
6.	Με χάιδευε και με αγκάλιαζε	0	1	2	3
7.	Μου επέτρεπε να παίρνω μόνος/η μου αποφάσεις.	0	1	2	3
8.	Συμπεριφέρονταν σε μένα σαν να μην ήθελε να μεγαλώσω	0	1	2	3
9.	Προσπαθούσε να ελέγξει κάθε τι που έκανα	0	1	2	3
10.	Παραβίαζε τον προσωπικό μου χώρο	0	1	2	3
11.	Την ευχαριστούσε να συζητάμε διάφορα πράγματα μαζί	0	1	2	3
12.	Μου χαμογελούσε συχνά	0	1	2	3
13.	Είχε την τάση να με «νταντεύει»	0	1	2	3
14.	Δεν έδειχνε να καταλαβαίνει τις ανάγκες και τις επιθυμίες μου	0	1	2	3
15.	Με άφηνε να αποφασίζω εγώ για τον εαυτό μου	0	1	2	3
16.	Με έκανε να αισθάνομαι ότι δεν είμαι επιθυμητός/ή	0	1	2	3
17.	Μπορούσε να με κάνει να αισθάνομαι καλύτερα όταν ήμουν αναστατωμένος/η	0	1	2	3
18.	Δεν συζητούσε μαζί μου	0	1	2	3
19.	Προσπαθούσε να με κάνει να αισθάνομαι ότι εξαρτώμαι από εκείνη	0	1	2	3
20.	Ένιωθα ότι δεν ήμουν σε θέση να φροντίσω τον εαυτό μου όταν εκείνη δεν ήταν κοντά μου	0	1	2	3
21.	Μου έδινε όση ελευθερία ήθελα	0	1	2	3
22.	Μου επέτρεπε να βγαίνω έξω όσο συχνά ήθελα	0	1	2	3
23.	Ήταν υπερπροστατευτική μαζί μου	0	1	2	3
24.	Δεν με επαινούσε	0	1	2	3
25.	Με άφηνε να ντύνομαι όπως εγώ ήθελα	0	1	2	3

Απάντησε τις παρακάτω ερωτήσεις όπως θυμάσαι τον **πατέρα** σου τα πρώτα 16 χρόνια της ζωής σου.

	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΣΟΥ	Ποτέ	Μερικές φορές	Πολύ συχνά	Πάντα
1.	Μου μιλούσε με θερμό και φιλικό τόνο	0	1	2	3
2.	Δεν με βοηθούσε όσο το χρειαζόμουνα	0	1	2	3
3.	Με άφηνε να κάνω πράγματα που με ευχαριστούσαν	0	1	2	3
4.	Έδειχνε ψυχρότητα απέναντί μου	0	1	2	3
5.	Φαινόταν να κατανοεί τα προβλήματα και τις ανησυχίες μου	0	1	2	3
6.	Με χάιδευε και με αγκάλιαζε	0	1	2	3
7.	Μου επέτρεπε να παίρνω μόνος/η μου αποφάσεις.	0	1	2	3
8.	Συμπεριφέρονταν σε μένα σαν να μην ήθελε να μεγαλώσω	0	1	2	3
9.	Προσπαθούσε να ελέγξει κάθε τι που έκανα	0	1	2	3
10.	Παραβίαζε τον προσωπικό μου χώρο	0	1	2	3
11.	Την ευχαριστούσε να συζητάμε διάφορα πράγματα μαζί	0	1	2	3
12.	Μου χαμογελούσε συχνά	0	1	2	3
13.	Είχε την τάση να με «νταντεύει»	0	1	2	3
14.	Δεν έδειχνε να καταλαβαίνει τις ανάγκες και τις επιθυμίες μου	0	1	2	3
15.	Με άφηνε να αποφασίζω εγώ για τον εαυτό μου	0	1	2	3
16.	Με έκανε να αισθάνομαι ότι δεν είμαι επιθυμητός/ή	0	1	2	3
17.	Μπορούσε να με κάνει να αισθάνομαι καλύτερα όταν ήμουν αναστατωμένος/η	0	1	2	3
18.	Δεν συζητούσε μαζί μου	0	1	2	3
19.	Προσπαθούσε να με κάνει να αισθάνομαι ότι εξαρτώμαι από εκείνον	0	1	2	3
20.	Ένιωθα ότι δεν ήμουν σε θέση να φροντίσω τον εαυτό μου όταν εκείνος δεν ήταν κοντά μου	0	1	2	3
21.	Μου έδινε όση ελευθερία ήθελα	0	1	2	3
22.	Μου επέτρεπε να βγαίνω έξω όσο συχνά ήθελα	0	1	2	3
23.	Ήταν υπερπροστατευτική μαζί μου	0	1	2	3
24.	Δεν με επαινούσε	0	1	2	3
25.	Με άφηνε να ντύνομαι όπως εγώ ήθελα	0	1	2	3

Παρακαλώ να σημειώσετε αυτό που ισχύει για κάθε μια από τις ερωτήσεις που ακολουθούν.	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Διαφωνώ μέτρια	Συμφωνώ μέτρια	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
1.Επιθυμώ να μεγαλώσω διότι πιστεύω ότι τα πράγματα θα πάνε καλύτερα.	0	1	2	3	4	5
2.Μάλλον θα πρέπει να εγκαταλείψω κάθε προσπάθεια γιατί δεν μπορώ να κάνω τα πράγματα καλύτερα.	0	1	2	3	4	5
3.Όταν τα πράγματα πηγαίνουν άσχημα, ξέρω ότι δεν θα είναι άσχημα για πάντα.	0	1	2	3	4	5
4.Μπορώ να φανταστώ πως θα είναι η ζωή μου όταν θα μεγαλώσω.	0	1	2	3	4	5
5.Έχω αρκετό χρόνο να ολοκληρώσω τα πράγματα που θέλω να κάνω.	0	1	2	3	4	5
6.Κάποια μέρα θα είμαι καλός στο να κάνω τα πράγματα τα οποία με ενδιαφέρουν πραγματικά.	0	1	2	3	4	5
7.Θα πάρω περισσότερα από τα καλά πράγματα στη ζωή από ότι τα περισσότερα παιδιά.	0	1	2	3	4	5
8.Δεν έχω καλή τύχη και δεν υπάρχει κανένας λόγος να σκέφτομαι ότι θα γίνω τυχερός όταν θα μεγαλώσω.	0	1	2	3	4	5
9.Αυτά που μπορώ να δω μπροστά μου είναι άσχημα πράγματα και όχι καλά.	0	1	2	3	4	5
10.Δε νομίζω να αποκτήσω αυτά που πραγματικά θέλω.	0	1	2	3	4	5
11.Όταν θα μεγαλώσω, νομίζω ότι θα γίνω περισσότερο ευτυχισμένος από ότι είμαι τώρα.	0	1	2	3	4	5
12.Τα πράγματα δεν θα ολοκληρωθούν με τον τρόπο που εγώ θέλω.	0	1	2	3	4	5
13.Ποτέ δεν αποκτώ αυτό που θέλω, έτσι είναι μάταιο να επιθυμώ οτιδήποτε.	0	1	2	3	4	5
14.Δε νομίζω ότι θα έχω πραγματική χαρά όταν θα μεγαλώσω.	0	1	2	3	4	5
15.Το αύριο φαίνεται θαμπό και μπερδεμένο σε μένα.	0	1	2	3	4	5
16.Θα έχω περισσότερες καλές στιγμές απ' ότι άσχημες.	0	1	2	3	4	5
17.Δεν υπάρχει κανένας λόγος να προσπαθήσω να αποκτήσω κάτι το οποίο επιθυμώ επειδή πιθανότατα δεν θα το αποκτήσω.	0	1	2	3	4	5

Πίνακας 1: Δείκτης νεανικής απελπισίας

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ,00	1	,7	,7	,7
1,00	1	,7	,7	1,3
3,00	1	,7	,7	2,0
5,00	1	,7	,7	2,7
6,00	1	,7	,7	3,3
7,00	1	,7	,7	4,0
8,00	2	1,3	1,3	5,3
9,00	1	,7	,7	6,0
10,00	1	,7	,7	6,7
11,00	2	1,3	1,3	8,0
12,00	2	1,3	1,3	9,3
13,00	2	1,3	1,3	10,7
14,00	2	1,3	1,3	12,0
15,00	3	2,0	2,0	14,0
16,00	4	2,7	2,7	16,7
17,00	4	2,7	2,7	19,3
18,00	2	1,3	1,3	20,7
19,00	6	4,0	4,0	24,7
20,00	6	4,0	4,0	28,7
21,00	7	4,7	4,7	33,3
22,00	3	2,0	2,0	35,3
23,00	3	2,0	2,0	37,3
24,00	1	,7	,7	38,0
25,00	7	4,7	4,7	42,7
27,00	8	5,3	5,3	48,0
28,00	4	2,7	2,7	50,7
29,00	5	3,3	3,3	54,0
30,00	4	2,7	2,7	56,7
31,00	4	2,7	2,7	59,3

32,00	5	3,3	3,3	62,7
33,00	1	,7	,7	63,3
34,00	3	2,0	2,0	65,3
35,00	2	1,3	1,3	66,7
36,00	4	2,7	2,7	69,3
37,00	4	2,7	2,7	72,0
38,00	2	1,3	1,3	73,3
39,00	4	2,7	2,7	76,0
40,00	3	2,0	2,0	78,0
41,00	7	4,7	4,7	82,7
42,00	2	1,3	1,3	84,0
43,00	2	1,3	1,3	85,3
44,00	3	2,0	2,0	87,3
45,00	2	1,3	1,3	88,7
46,00	3	2,0	2,0	90,7
47,00	2	1,3	1,3	92,0
48,00	2	1,3	1,3	93,3
49,00	3	2,0	2,0	95,3
51,00	3	2,0	2,0	97,3
54,00	1	,7	,7	98,0
56,00	1	,7	,7	98,7
59,00	1	,7	,7	99,3
73,00	1	,7	,7	100,0
Total	150	100,0	100,0	

Πίνακας 2: Ηλικία ως προς την τυπολογία και την νεανική απελπισία

		ANOVA				
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Hopelessness	Between Groups	643,146	4	160,787	,943	,441
	Within Groups	24730,187	145	170,553		
	Total	25373,333	149			

FatherTypeRecode	Between Groups	,633	4,158	,622	,647
	Within Groups	36,867	145,254		
	Total	37,500	149		
MotherTypeRECODE	Between Groups	,428	4,107	,421	,794
	Within Groups	36,905	145,255		
	Total	37,333	149		

Πίνακας 3: Τάξη φοίτησης ως προς την τυπολογία και την νεανική απελπισία

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Hopelessness	Between Groups	378,151	3	126,050	,736	,532
	Within Groups	24995,182	146	171,200		
	Total	25373,333	149			
FatherTypeRecode	Between Groups	,942	3,314	1,254	,293	
	Within Groups	36,558	146,250			
	Total	37,500	149			
MotherTypeRECODE	Between Groups	,063	3,021	,083	,969	
	Within Groups	37,270	146,255			
	Total	37,333	149			

Πίνακας 4: Τυπολογία και νεανική απελπισία ως προς τα παιδιά που δεν έχουν αδέρφια (μοναχοπαίδια)

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Hopelessness	Between Groups	282,333	1	282,333	1,665	,199
	Within Groups	25091,000	148	169,534		
	Total	25373,333	149			
FatherTypeRecode	Between Groups	,000	1,000	,000	1,000	
	Within Groups	37,500	148,253			
	Total	37,500	149			

MotherTypeRECODE	Between Groups	,012	1	,012	,047	,828
	Within Groups	37,321	148	,252		
	Total	37,333	149			

Πίνακας 5: Αριθμός αδελφών ως προς την τυπολογία και τη νεανική απελπισία

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Hopelessness	Between Groups	828,767	6	138,128	,799	,572
	Within Groups	24543,689	142	172,843		
	Total	25372,456	148			
FatherTypeRecode	Between Groups	1,496	6	,249	,990	,434
	Within Groups	35,753	142	,252		
	Total	37,248	148			
MotherTypeRECODE	Between Groups	,847	6	,141	,553	,767
	Within Groups	36,267	142	,255		
	Total	37,114	148			

Πίνακας 6: Ηλικία πατέρα ως προς την τυπολογία και τη νεανική απελπισία

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Hopelessness	Between Groups	4738,508	28	169,232	,970	,516
	Within Groups	20402,157	117	174,377		
	Total	25140,664	145			
FatherTypeRecode	Between Groups	4,389	28	,157	,571	,956
	Within Groups	32,104	117	,274		
	Total	36,493	145			
MotherTypeRECODE	Between Groups	5,103	28	,182	,683	,878
	Within Groups	31,226	117	,267		
	Total	36,329	145			

Πίνακας 7: Ηλικία μητέρας ως προς την τυπολογία και την νεανική απελπισία

ANOVA						
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Hopelessness	Between Groups	3133,412	24	130,559	,756	,783
	Within Groups	21234,507	123	172,638		
	Total	24367,919	147			
FatherTypeRecode	Between Groups	7,432	24	,310	1,288	,186
	Within Groups	29,568	123	,240		
	Total	37,000	147			
MotherTypeRECODE	Between Groups	8,448	24	,352	1,522	,072
	Within Groups	28,443	123	,231		
	Total	36,892	147			

Πίνακας 8: Μορφωτικό επίπεδο πατέρα ως προς την τυπολογία και την απελπισία

ANOVA						
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Hopelessness	Between Groups	258,708	2	129,354	,748	,475
	Within Groups	24898,231	144	172,904		
	Total	25156,939	146			
FatherTypeRecode	Between Groups	,446	2	,223	,884	,415
	Within Groups	36,303	144	,252		
	Total	36,748	146			
MotherTypeRECODE	Between Groups	,398	2	,199	,792	,455
	Within Groups	36,214	144	,251		
	Total	36,612	146			

Πίνακας 9: Μορφωτικό επίπεδο μητέρας ως προς την τυπολογία και την απελπισία

ANOVA						
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Hopelessness	Between Groups	945,958	2	472,979	2,846	,061
	Within Groups	24427,375	147	166,173		
	Total	25373,333	149			

FatherTypeRecode	Between Groups	,319	2	,160	,631	,533
	Within Groups	37,181	147	,253		
	Total	37,500	149			
MotherTypeRECODE	Between Groups	,484	2	,242	,965	,383
	Within Groups	36,850	147	,251		
	Total	37,333	149			

Πίνακας 10: Επάγγελμα πατέρα ως προς την τυπολογία και την απελπισία

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Hopelessness	Between Groups	5,893	2	2,947	,017	,983
	Within Groups	25367,440	147	172,568		
	Total	25373,333	149			
FatherTypeRecode	Between Groups	,060	2	,030	,118	,889
	Within Groups	37,440	147	,255		
	Total	37,500	149			
MotherTypeRECODE	Between Groups	,542	2	,271	1,082	,342
	Within Groups	36,792	147	,250		
	Total	37,333	149			

Πίνακας 11: Επάγγελμα μητέρας ως προς την τυπολογία και την απελπισία

ANOVA

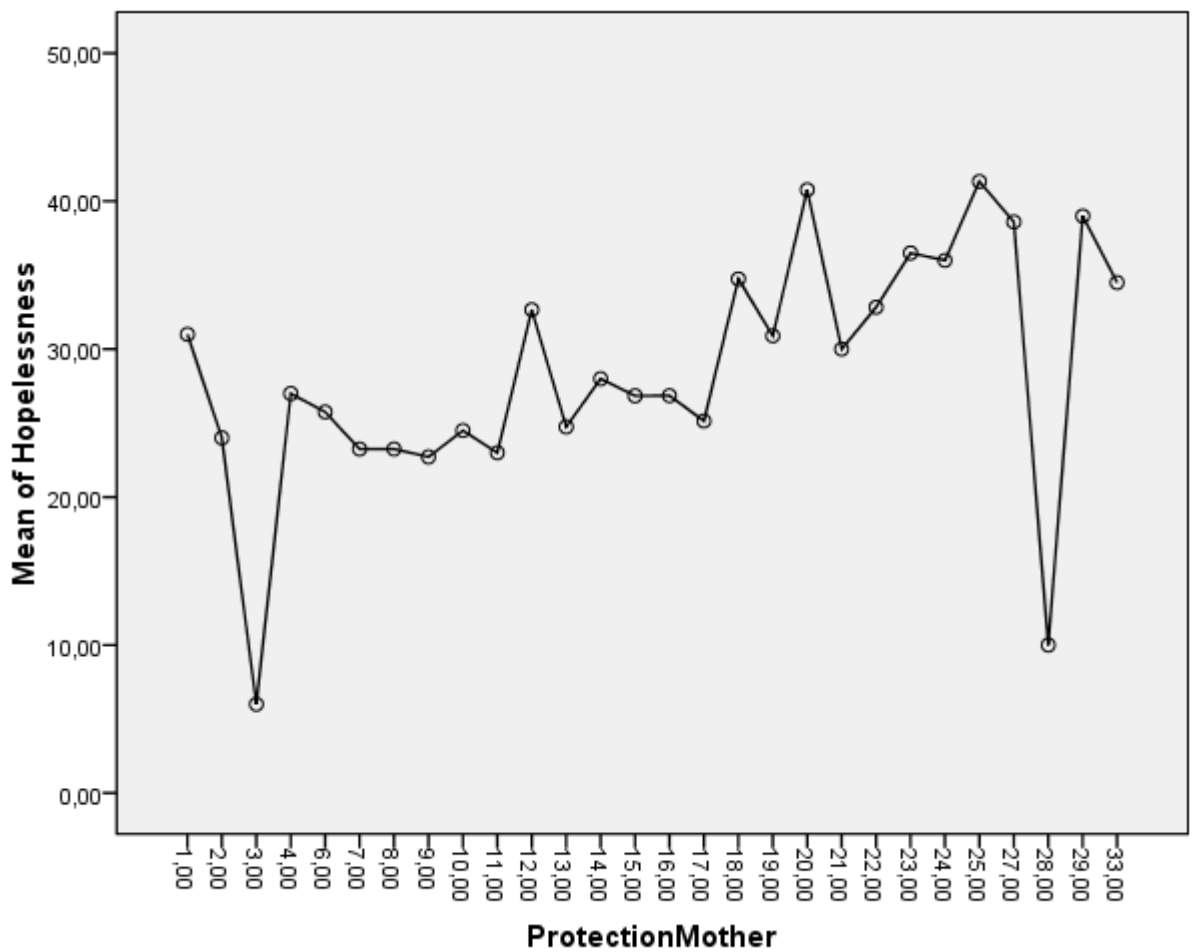
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Hopelessness	Between Groups	186,567	2	93,284	,544	,581
	Within Groups	25186,766	147	171,339		
	Total	25373,333	149			
FatherTypeRecode	Between Groups	,008	2	,004	,016	,984
	Within Groups	37,492	147	,255		
	Total	37,500	149			
MotherTypeRECODE	Between Groups	,532	2	,266	1,063	,348
	Within Groups	36,800	147	,250		
	Total	37,332	149			

Within Groups	36,801	147,250		
Total	37,333	149		

Πίνακας 12: Προστασία μητέρας και απελπισία

ANOVA					
Hopelessness					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	5784,509	27	214,241	1,334	,147
Within Groups	19588,824	122	160,564		
Total	25373,333	149			

1^ο Γράφημα μέσων τιμών: Απελπισία και προστασία μητέρας

Πίνακας 13: Φροντίδα πατέρα ως προς την απελπισία

ANOVA					
Hopelessness					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	4048,917	19	213,101	1,299	,195
Within Groups	21324,416	130	164,034		
Total	25373,333	149			

2^ο Γράφημα μέσω των τιμών: Απελπισία και φροντίδα πατέρα

